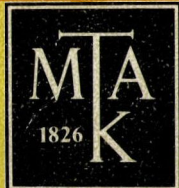

VITÁLYOS LÁSZLÓ

ADY-LÉDA-CSINSZKA

**VISSZAEMLEKEZÉSEK ÉS LEVELEK
A KÖLTŐ ÉLETRAJZÁHOZ**

BUDAPEST • 1977

ADY-LÉDA-CSINSZKA

**A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRÁNAK KÖZLEMÉNYEI**

**PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE**

4 (79)

ÚJ SOROZAT

**SOROZATSZERKESZTŐ
REJTŐ ISTVÁN**

VITÁLYOS LÁSZLÓ

ADY-LÉDA-CSINSZKA

**VISSZAEMLEKEZÉSEK
ÉS LEVELEK
A KÖLTŐ ÉLETRAJZÁHOZ**

BUDAPEST • 1977

601793

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KÖNYVTÁRA

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Lektorálta: Király István

ISBN 963 7301 26 7

ELŐSZÓ

E kiadvány célja néhány olyan dokumentum közkinccsé tétele, amelyekről sokáig nem volt biztos tudomásunk. A kiterjedt Ady-irodalomban gyakran történik említés róluk, hivatkozás, filológiaiilag nem nyomon követhető utalás formájában vagy cáfolatként, létezésüket egyenesen kétségbe vonva. A dokumentumok kéziratai ugyanis lappangtak vagy a legutóbbi időkhöz nem voltak hozzáférhetők.

A kiadvány fő része Lédá és Csinszka visszaemlékezése Adyra. E feljegyzések közzétételét több ok indokolja. A leglényegesebb: egyedi voltuk. A két asszony Adyról ír itt. A költő életének egy-egy fontos szakaszáról jegyezték fel az említésre méltónak tartott, az emlékezetben megőrzött eseményeket. Igaz, mindkét feljegyzés vázlatos, nem is a nagyközönség elé szánt, de bennük van írójuk egyénisége, jelleme. A közreadás másik indoka, hogy nem kevés azoknak az eseményeknek, mozzanatoknak a száma, amelyeket csak ezekből a feljegyzésekből ismerünk, és amelyek az Ady-életrajzhoz nyújtanak értékes adalékokat. Végül a visszaemlékezések önálló létre keltve cáfolják a létezésüket tagadó hiedelmet, s lehetőséget adnak a további kutatásra.

Lédá és Csinszka feljegyzésének szövegét a vonatkozó jegyzetek követik, amelyek elsősorban az előforduló neveket és életrajzi eseményeket magyarázzák.

A kötet végén, a Függelékben Lédá és Csinszka Adynak írott leveleiből közlünk.

LÉDÁ VISSZAEMLEKEZÉSE ADY ENDRÉRE

(1903-1911)

A kézitről. A 13 folió terjedelmű, 13x18 cm nagyságú számozott lapokra tintával írt autográf kéziratot az OSZK Kézirattára őrzi (jelzete: Fond 74/50). A Könyvtár dr. Nádor Henrik ny. főorvostól vásárolta 1966-ban sok más, igen értékes kézirattal együtt. Ezzel a vásárlással került a Kézirattárba Ady Endre Lédához, Brüll Bertához, Diósy Ödönhöz, Révész Bélához írott 190 levele, 13 Adynak

szóló levél, számos verskézirat, Csinszka visszaemlékezése, továbbá Lédának, Diósynak és Brüll Bertának dedikált verskötetek, az "Ady-relikviák" dobozába gyűjtött lapkivágatok, fényképek és egyéb Ady-vonatkozású dokumentumok, valamint Lédá családi levelezése. Nádor Henrik az értékes anyagot még Révész Bélától, ill. Brüll Bertától vette meg a harmincas évek közepén, Révész közlési jogának fenntartásával.

A visszaemlékezések kézirata csonka: a 13. lap verzőján az utolsó mondat befejezetlen. A feljegyzésből az utolsó év története hiányzik.

A kézirat keletkezésének körülményei. Révész Béla első könyve (Ady Endre életéről, verseiről, jelleméről) 1922-ben jelent meg. Ebben pesti, párizsi, érminszenti élményeihez kapcsolva rajzolja meg első képét a költőről. Mondanivalóját ezzel nem érezte befejezettnak, írni akart Lédáról és Csinszkaról is. Mind a két asszonyt személyesen ismerte, s könyvéhez kéziratosokat és képeket kért tőlük. Lédához személyes barátság fűzte, leveleztek is, de Adyról sokáig nem esett szó köztük (RAÖL 215). Lédá elzárkózott az elől, hogy Adyval való kapcsolatról bárki is írjon.

Ezt bizonyítja Révész Bélához írott levele.

Édes Révész,

Berlin, 1924. ápr. 16.

Pár pillanattal előbb vettem levelét és nagyon sietek reája válaszolni, mert soha rosszabbkor nem jöhetett volna egy ilyen kéréssel. Én értem magát, szempontjait, kiváltságát, mégsem adhatok engedélyt sem arckép, sem semmiféle írás, levél avagy emlék leközlésére könyvében, sőt mindezt én határozottan letiltom. Édes Révész, maga nem tudja, mit tenne nekem ilyenek leközlése. Ady Lajos az őszön megjelent könyvével nekem a legnagyobb bajokat okozta és a Dodó és közöttem dúló, nehéz, de már elvonnulóban lévő viharokat újból fölkavarta. A mellett még engedélye sem volt rá hogy tőlem bárminő levelet is leközlhessen, mint ahogy tette, sőt egyik levelemet, amit leközlött, nem is szó szerint tette azt, hanem belőle kihagyott valamit, mely kihagyás által a levélnek egész más értelmet adott, mint ahogy ez az eredeti levélben van. Nagyon haragszom ő rá, de nem is irtam neki semmit, mert most sajnos egyéb bajaim, gondjaim vannak. Dodóval nagyon nehéz harcaim vannak, mert nem tudom, [nem] birom neki megtenni azt, amit tőlem minden áron ki akar erőszakolni. Teszi ezt minden lehető fegyverrel és nincs az a kin, szenvedés, megalázkodás, lepiszkolás, amin ne vinne keresztül, hogy elérje célját. Küzdök, szenvedek és harcolok mint egy tigris, mert ha már őt személyében nem birom megmenteni, legalább meg akarom menteni nagyon nehezen szerzett vagyonunk egy részét, hogy legalább az megmaradjon és ne kallódjék el egy kitanult és furfangos cseléd nő karmai között. Sok, sok detailléok vannak e csunya ügyben, melyekről itt nem írhatok, de bámulna ha tudná ezeket, mivé tudták tenni ezt az alapjában jó embert. Csupa olyan emberek vezették és befolyásolták, kiknek e dologból hasznok van, mert mindegyikük le van pénzelve, kenyerezve [...] úgy érzem tulsokáig már ezt nem lehet bírni, így is csoda, mert ez már több mint másfél éve tart. És nincs egy emberem,

aki a nagy küzdelemben mellém állna. Ugye, anélkül hogy többet írnék most e dolgokról, megérti mostmár mennyire nem lehet, hogy kívánságát teljesítsem. Ez megint ürügy gyanánt szolgálna sok mindenre mint az Ady Lajos könyve is. Higye meg édes Révész én már nem élek nem élhetek soká, várhatnak addig, hogy megtudjanak mindent, azok akiket Ady mellett Léda is érdekli [!], habár még akkor sem fogják megtudni a való igazságot. — Mi készülünk Párizsba, már ép október óta talán most eljutunk oda nemsokára. Dodo vagy két hétig szándékszik ott maradni, aztán ide vissza és itt összekészülődve, végleg itt hagyni Berlint. Engem Gödöllőre egy kis viskóba akar bedugni. Ha ő is ott akar élni velem együtt, úgy jó, én belemegek mindenbe, de ha ez egy nekem készülő börtön akar lenni, úgy nem leszek hajlandó ott maradni, mert sem elég fiatal, sem elég öregnek nem érzem magam arra, hogy beleássam magamat egyedül egy homoksvatagba. Szeretnék magától mielőbb még ide egy megnyugtató választ kapni, hogy semmit rólam, felőlem nem közöl le. Sok üdvözléssel kedves felesége és kis leánya részére is meleg barátsággal

Adél

Révész Béla feljegyezte, hogy Léda 1926 őszén meghívta őt Gödöllőre, s akkor beszélt neki először bizalmasan az Adyval töltött évekről. Ez után a látogatás után Léda még többször is beszélgetett vele Adyról. "Ami ezekből az emléke-zésekből, tájékoztatásokból, megítélésekből a közönség elé való, az Ady és Léda c. könyvből került" (RAÖL 218).

Úgy hírlik, hogy Léda halála után férje, Diósy Ödön (családi becenevén Dodó) kettéosztotta a levelezést. Egy részét közlésre Révész rendelkezésére bocsátotta. A többire nézve azonban kikötte, hogy csak akkor közölhető, ha ő is meghal (vö. Levelek Hatványhoz 676). A levelek első csoportja az Ady és Léda c. könyvben még 1934-ben megjelent. Itt Révész valóban a Lédával való beszélgetéseket jelöli meg ismeretei forrásául (RAÖL 10, 46, 49, 53, 55, 59–61, 62, 82). A második Ady-Léda könyv: "S lehullunk az őszi avaron" (1938) tartalmazza a levelezés bizalmasabb részét. Itt bukkanunk először a Visszaemlékezésre. Révész így vezeti be az ebből a forrásból merített első idézetet: "Léda röviden, naplószerűen feljegyezte Adyval való ismeretségének egy-egy jelentősebb mozzanatát, ez az írás is elének került..." (RAÖL 294). Az első idézetet, amely Révész változtatásai következtében eltorzult, a kötetben még több követi (RAÖL 302–303, 346, 349, 384 és két laprészlet fakszimiléje 532). Révész az idézett helyek mindegyikén "Léda naplóját" emlegeti. Ez a "napló" tehát nem más, mint a Visszaemlékezés 13 lapja, amelyet Léda, talán Révész Béla unszolására, megírt ugyan, de csak halálát követően, a levelezés második részével került elő. Ha valóban Révész inspirációjára készült, akkor a huszas évek végén, vagy a harmincas évek elején íródhatott. A Visszaemlékezés szövegében egyetlen támpont van a keletkezés időpontját illetően: Léda említi Csáktornyai festőt és Sámuel szobrászt, s megjegyzi "Mindketten úgy tudom meghaltak már". Sámuel 1914-ben, Csáktornyai 1921-ben halt meg. A Visszaemlékezést tehát csak 1921 után írhatta Léda.

A Visszaemlékezés tartalmi kérdései. Legfeltűnőbb, hogy Léda nem említ olyan eseményeket, amelyekre a későbbi legenda épült. Révész első könyvében a személyes találkozás előtörténetének a "legendának" négy szakasza van.

1. Az "erkély-jelenet". Léda valahol, egy tengerparti erkélyen találkozik először Ady nevével egy nagyváradi újságban a Fantom (későbbi címén Az én meny-asszonyom) c. verse alatt (RAÖL 46-47). "Léda lelkét eljegyezte már a pillanat, amikor elsőnek, egyedül, Ady Endre hozzátévedt novicius-versében felismerte a génusz szárnybontását" (RAÖL 201).

2. Férjével is beszélgetett a "nagyváradi tüneményről", és mindketten megállapították: "kár az ilyen tehetségnek Váradon pusztulni..." (RAÖL 52).

3. Diósy Ödön apja ír a fiának, hogy fiatal váradi újságíró ismerőse, Ady Endre Párizsba készül tanulmányútra, "fogadják őt barátságosan" (RAÖL 55).

4. Léda 1903 nyarán anyja és testvérei látogatására Váradra készül. "Elgondolta azt is, hogy Ady Endrét megismeri, hiszen a választ is hozta a hozzájuk érkezett levélre." Három és fél éven át kísérte figyelemmel Ady írásainak "szépességét, varázsát, és misem természetesebb, minthogy ... vonzódással gondolt arra, hogy megismerje" (RAÖL 58-59).

Diósy Ödön halála után Révész megírhatta második könyvében a férj szöfiai vagyoni bukását, házasságuk válságát is. Hozzájutott a családi levelezéshez, idéz is belőle. Könyvében az 1903 nyarán Váradra érkező Léda nem csupán a jó-létben élő, kultúrát szomjazó szépasszony. "Pontos portréja" a "Zürzavaros ifju melódia" kezdetű verses ajánlásból "emelkedik fel" -- "titkokat elérve" (RAÖL 271). Világa "daltalan világ", "hol fél kinok, fél vágyak égnek", "hol az élet fájó nagy kérdés". Az első kötetbeli legendára a második kötetben már csak egy összetett mondat utal, az előbbieknél sokkal bizonytalanabban: "Valóban úgy van, hogy ez a mindig nívót sóvárgó asszony, Ady tehetségét a maga számára felfedezve, készülődött is arra, hogy a régen figyelt vidéki újságírót a magasságba felemelje."

Míg az első könyvben Révész a Lédától hallottakra hivatkozik, a másodikban csak a "naplóra" történik hivatkozás. Hogy mi szerepe volt Lédának a legenda kialakításában, formálásában, az a Visszaemlékezésből sem tűnik ki. De feltételezhető, hogy a második kötetre Léda írása hatott.

"Nem Léda s nem is Révész, maga Ady teremtette" a Léda legendát, állapítja meg Király István (I. 400). Dénes Zsófia (Akkor a hársak épp szerettek) és Hegedűs Nándor (Ady Endre Nagyváradon, Ady Endre nagyváradi napjai) kutatásai alapján tudjuk, hogy a romantikus előtörténet legenda. De Léda -- úgy tűnik -- nem is ragaszkodik hozzá, nem tart igényt rá. (Vagy inkább a szerelem más titkaival együtt olyanak tartotta, amiről nem lehet, nem szabad írni?) Arra azonban igényt tartott, hogy Adyt az ő akarata tette nagy költővé "akárom: maga legyen Magyarország első költője". A "nagy Ady-líra kiváltójá"-nak, a megmentőnek szerepét megint nem Léda találta ki a maga számára. Ady vallomásai ugyanezt mondják (I. Király I. 399-400. és a (4) jegyzet).

A Visszaemlékezés tömör, tárgyyszerű, csupán az események vázlatos felsorolására szorítkozik. A hangja visszatartott, szenvtelen. Léda stílusán érződik, hogy külföldön járt iskolába, és felnőtt korában is hosszú éveket töltött külföldön. Az ékezetek használatában és a közékezésben gyakran téved. Ady Lajos

Lédát jó stílusztának tartja, Dapsy Gizella "nyolc évi levelezésből" leszűrve cáfolja ezt (Levelek Hatvány Lajoshoz 676), Dénes Zsófia pedig szintén személyes ismeretség alapján megállapítja: "sohasem beszélt és írt tökéletesen magyarul" (Akkor a hársak 221).

CSINSZKA VISSZAEMLEKEZÉSE ADY ENDRÉRE

A kéziratról. A Visszaemlékezés kézírata nyolc részből áll.

1. rész. "Házasságunk történetéhez" címet viseli. 19,5x24,5 cm vonalkázott füzetlapokon, 4 fol., autográf tintaírás. (Ez a rész voltaképpen Ady és Csinszka megismerkedésének története.) Jelzet OSZK Kézirattár Fond 74/40.
2. rész. "Harc -- gyász -- (Malvin néni halála okt. 13.)" 16x20,5 cm vonalkázott füzetlapokon, 4 fol., autográf tintaírás. (Az eljegyzéstől az esküvőig terjedő időszak eseményei.) Fond 74/41.
3. rész. "1915. márc. 28. esküszünk." 15,5x24,5 cm sima blokkfüzetlapokon, 7 számozott fol., autográf tintaírás. (Az esküvőtől 1915 végéig történt események.) Fond 74/42.
4. rész. "Háborús akadályok." 16,5x20 cm kockás füzetlapokon, 10 fol., (számozása: 1,2,1,2,3,4,5; az utolsó három lap számozatlan), autográf tintaírás. (1915 őszétől 1917. január 5-ig.) Fond. 74/43.
5. rész. "1917. jan. 5-én gyanútlanul ..." 16,5x20,5 cm vonalkázott füzetlapokon, 5 fol., (oldalszámozás 1-10-ig), autográf tintaírás. (1917 eseményei.) Fond 74/44.
6. rész. "1917 őszén beleszólásom a kötet kérdésébe. Lajosok szereplése." 16,5x20,5 cm vonalkázott füzetlapokon, 16 fol., (oldalszámozás: 1,3,5,7,9, majd lapszámozás: 1,2,3, végül 2 számozatlan lap), autográf tintaírás. (1917 őszétől Ady haláláig.) Fond 74/45.
7. rész. "Babonás hajlam és babona Adyban." 17x21 cm füzetlapon, 1 fol., autográf tintaírás. Fond 74/46.
8. rész. "Ady bűnbánó gyöngédségei." 17x21 cm sima füzetlapon. 1 fol., autográf tintaírás. Fond 74/47.

A Visszaemlékezés tehát nyolc egymástól elkülönülő részből áll. Mind a nyolc rész letépett, kivágott füzetlapokon van, de ezek (a 7. 8. rész kivételével) más-más füzetből valók. Csinszka pepita táblájú iskolai füzetekbe írta memoárját. (Ezeket az MTA Könyvtára Kézirattára őrzi.) Majdnem minden füzetből hiányzanak lapok, ezt a kitépés, ill. kivágás nyomai mutatják. Az összevetés azonban azt bizonyítja, hogy a Visszaemlékezés kéziratának lapjai nem ezekből a füzetekből valók. Inkább arra gondolhatunk tehát, hogy Csinszka időszakaszokra bontva több fü-

zetben megkezdte az Adyval töltött évek történetének megírását, de csak az események felvázolásáig jutott el.

A kéziratot Nádor Henriktől vásárolta az Országos Széchényi Könyvtár. Ő Révész Bélától vette a harmincas évek közepén. 1936-ban már Nádor Henrik birtokában lehetett, mert Révész Béla febr. 26-án ezt írta a főorvosnak: "E napokban kell bemutatnom a kiadónak az elkölcsönzött kéziratokat, de szombaton már visszaadhatom". Az elkölcsönzött kéziratokról azt gondolhatnánk, hogy ezek Ady és Léda levelei voltak, amelyeket Révész a S le hullunk az őszi avaron ... c. könyvben adott ki. De egy év nélküli, csak november 2-vel keletkezett levélből kitűnik, hogy a Visszaemlékezésről is szó van. A levél így szól:

Mélyen tisztelt kedves Főorvos ur,

ha nem okoz kényelmetlenséget, kérném a barátságra, hogy hétfő délután, amikor magammal viszem a kéziratokat, volna szives a megbeszélt ötszáz pengő helyett, ha lehet, ha bonyodalmat nem okoz, nyocszáz pengőt átadni nekem. A visszamaradó hétszáz pengőt azonban feloszthatja Főorvos ur két részletre, ha úgy tetszik. Kérelmemnek az a magyarázata, hogy a kiadó, akivel a mai napig tárgyaltam, akinél a Csinszka-naplót, mint említettem elhelyeztem, csak úgy volt hajlandó visszaadni a kéziratot, ha ötszáz pengő előlegemet visszafizetem, amit én persze vállaltam. Ilyenformán elálltam a Csinszka-könyv megírásától is, mert a mai körülményeim között fontosabb nekem a gyorsabb 1500 pengő, mint a kiadó későbbi honoráriuma. A szóbanforgó kéziratot tehát felszabadítottam, nálam van és a többivel együtt hétfőn délután Főorvos urnak átadom.

Meleg üdvözlettel, mély tisztelettel köszönti

Révész Béla

A levélben említett kiadás-tervről semmi közelebbit nem tudunk. A tények azt bizonyítják, hogy Révész megkapta Csinszktól a kivágott füzetlapokat, s azokat már nem is adta vissza neki, s áthuzásai, javításai is jelzik, hogy megkísérelte a Visszaemlékezés kiadását. (A levélben Révész "Csinszka-naplót" ír. Csak a Visszaemlékezésről lehet szó, a memoár nem volt Nádor Henrik birtokában.)

A Visszaemlékezés megírásának ideje, körülményei, célja. Csinszka Ady halála után megkezdte memoárja írását. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában őrzött memoárkéziratainak leírása a következő:

1. Gyermekkorom I. rész.
2. [Gyermekkor] II. rész. Tartalma részben azonos az első füzetével.
3. Csucsai otthon. Jelentem alásan.
4. (A címrész hiányzik, tartalmilag részben azonos a 3. füzetével.)
5. [Svájci évek.]
6. Így történt. I. rész. Svájc 1911-től 1912-ig.
7. [Csucs] 1913.
8. [A Boncza-családról].
9. Adyról.
10. I. Portrait Adyról. Vallomások. 1919-1920, 1922.

11. Romantika. 1933. aug. (Tanító bácsi. -- Levéltöredék arról ami történt. 1930. aug. 22. -- Vallomás a csodáról. Megj. Pesti Napló 1932. máj. 2. -- Verseik.)
12. Bárczy Istvánnak. 1934. júl.
Jelzete: K 10/1-12

Csinszka halála után a memoárt a férj, Márffy Ödön ki akarta adatni. Kárpáti Aurélt kérte meg a sajtó alá rendezésre. Ez 1937-ben készült el. Két géppel írott példány van a sajtó alá rendezett memoárból, mindkettő az MTA Kézirattárában (K 13/109; K 13/110). A második gépirat elején az alábbi feljegyzés található: "Ez a kézirat szószerinti, hiteles, egybevetés során ellenőrzött másolata Csinszka naplójának, melyet füzetekbe írt. Az egyes fejezetek sorrendje már a sajtó alá rendező ideiglenes elgondolása, mert Csinszka többször is belekezdett naplójába és elkalandozott az időrendtől. Különböző is feljegyzései keltét a legritkábban jelezte. Levelein sincs dátum, s így azok kelte csupán tartalmi összefüggésük alapján állapítható meg. Az eredeti napló, mely Ady és Csinszka kapcsolatának történetét házasságukig öleli fel, az « Igy történt » című fejezet közepe táján szakadt félbe".

A második gépirat különben azonos az elsővel, de nem tartalmazza Kárpáti Aurél jegyzeteit. A tartalmi beosztás:

- I. A Bonczák bölcsőjében
Önarckép. Levél Bárczy Istvánhoz
A csucsai otthon
Gyermekkorom
Hazugság nélkül
Tanító bácsi
- II. Csinszka és Ady
Igy történt
Portrait Adyról
Intermezzo. Kiadatlan versek

A III. részt Kárpáti szintén megtervezte. Ebbe került volna Csinszka levelezése, s a Romantika és a Levéltöredék arról ami történt c. rész az eredeti memoár-kéziratból. E fejezetből azonban csak Csinszka Adyhoz írott leveleinek egy része van legépelve.

Az Igy történt c. fejezet végén, az első gépirat 210. lapján Kárpáti Aurélnak a következő jegyzete található: "A több füzetet megtöltő memoár itt megszakad. Csinszka meg akarta írni Adyval való házassága történetét is, de fájdalom, erre már nem volt ideje. Csak a következő Ady-portré készült el".

A 11. pepita füzetből már Csinszka életében megjelent egy rész (Pesti Napló 1932. máj. 1. 96. sz. 37). - A memoárt először Ruffy Péter ismerteti részletekben, szemelvényekkel (Magyar Nemzet 1963. júl. 14., 17., 19., 21., 28., 30. számában). - 1974-ben Gál István közöl részleteket az Igy történt c. fejezetből és közli a Portrait Adyról c. részt, -- utószavában méltatva Csinszka memoár-írói erényeit (Tiszatáj, 28. évf. 1. sz. 41-61). -- Ruffy Péter nevéhez fűződik a memoár

eddig legteljesebb, bár így is részleges közreadása: a Kárpáti-féle gépirat Gyermekeim, Így történt, Portrait Adyról c. fejezeteit közölte a Magyar Nemzetben. (1977. jan. 30. 25. sz. 9, febr. 2. 27. sz. 4, - febr. 4. 29. sz. 4, - febr. 6. 31. sz. 9, - febr. 9. 33. sz. 4, - febr. 11. 35. sz. 4, - febr. 13. 37. sz. 9, - febr. 16. 39. sz. 4, - febr. 18. 41. sz. 4, - febr. 20. 43. sz. 9, - febr. 23. 45. sz. 4, - febr. 25. 47. sz. 4, - febr. 27. 49. sz. 11, - márc. 2. 51. sz. 4, - márc. 4. 53. sz. 4, - márc. 6. 55. sz. 11, - márc. 9. 57. sz. 4, - márc. 11. 59. sz. 4, - márc. 13. 61. sz. 11, - márc. 16. 63. sz. 4, - márc. 18. 65. sz. 4, - márc. 20. 67. sz. 11; Ruffy bevezető cikkét l. a jan. 30-i számban.)

Arról, hogy Csinszka az Adyval töltött évekről is memoárt akart írni, több adatunk van. Csinszka maga is többször nyilatkozik erről. 1924 júliusában írja Hatvany Lajosnak: "Itt készülnek könyvek, Adyról, Adyért. Révész ir egyet, s nagyon érdekes és ismeretlen anyagot adtam a kezébe. Mit tud csinálni belőle, nem tudom. Az én írásom is meg van kezdve, fel van vázolva -- de ma fáradt vagyok és fiatal hozzá. Nem bírom az iramot. Lehet az is, hogy sohase lesz megírt dolog belőle, átélve is belefáradtam." (Levelek Hatvany Lajoshoz, Bp. 1967. 300.) Egy későbbi levelében (1933. máj. 16.) ugyancsak Hatvanyinak ezt írja: "Még mindig sok a játék és éretlenség bennem, de majd elsimul minden, és én tudom, hogy a könyvet Adyról, magamról addig kell megírnom, amíg élünk, Te meg én. Nem sürgős bennem ez a dolog -- de érik és van úgy, mint egy kötelesség" (Levelek Hatvanyhoz 458).

Diószeghy Miklósnak arra a kérdésére, hogy gondol-e emlékeinek írásban, könyvben való lerögzítésére, így válaszol: "Lehet. Gondolkozom felőle. De talán csak később. Évek múlva. Egy bizonyos: adatokat adtam az életrajzíróknak, de inkább csak adatokat. Ahogy én láttam Bandit ... ezt még magamban hordom". (Magyar Hírlap 1926. jun. 27. 143. sz. 11.)

Csinszka barátnője Harsányi Gréte jegyezte föl emlékeztetőredékében: "Felolvasta nekem is amit Adyval való életéről megírt. Időnként teljes odaadással fekiúdt neki a munkának, Adyt kutatta magában, csak ennek élt. Aztán ellankadt, más kötötte le egy időre, azzal foglalkozott" (MTAK Kézirattár K 11/88.)

A levélrészletekben és a nyilatkozatban nincs egyértelműen a Visszaemlékezésről szó. Tudjuk, hogy Csinszka Révésznek Ady Endre tragédiája c. könyvéhez leveleket és más dokumentumokat is adott. Inkább utal a Visszaemlékezésre a nyilatkozat: "adatokat adtam az életrajzíróknak". (Nem tudjuk, Révészen kívül kinek adhatott még adatokat.) Harsányi Gréte emlékezésének ez a mondata: "felolvasta nekem is, amit Adyval való életéről megírt" -- nem értendő szó szerint. Itt valószínűleg a memoárnak Adyról írott részeiről van szó.

Leginkább utal a Visszaemlékezésre a Hatvanyinak írt levélnek ez a mondata: "Az én írásom is meg van kezdve, fel van vázolva." Az itt említett vázlat lehet az általunk közölt kézirat.

Révész nem említi Ady Endre tragédiája c. könyvében, amelyben a Visszaemlékezést felhasználta, hogy kapott-e s milyen anyagot kapott Csinszkatól a könyvéhez. A könyv első kötete 1924 végén, a második 1926 március-áprilisában jelenhetett meg. 1935-ben Ady Endre életéről, verseiről, jelleméről c. könyvével együtt újra kiadja Ady Endre tragédiájának két kötetét Ady trilógiája címmel. (A Trilógiából azonban kimaradt sok levél- és vers-faksimile, kép és szövegrész is.)

Révész csak második Ady-Léda könyvének előszavában utal arra, hogy Ady Endre tragédiája c. könyve hogyan keletkezett: "Ady Endre meghalt és felesége, Csinszka kívánta, hogy ismerjem meg a házasságukat, a háború, a forradalom éveit, amelyek tragédiákkal környezték Ady Endrét. Minden megnyilott előttem, levelek, okmányok, élmények kitakarták az ismeretlen Adyt és megíródott a hármas könyvem" (RAÖL 251).

Annak ellenére, hogy ennek írásbeli nyoma nincs, biztosra vehetjük, hogy a Visszaemlékezés a "Tragédia" első kötetének megírása előtt már Révész kezében volt. Erre utal a háborús események leírásának váza, ill. a Csinszka írásában található időrendi tévedések átvétele (pl. a kolozsvári katonai behívásnak az 1916 nyarán történt események után való tárgyalása), a "dugbor" története; a szentesi katonai behívás stb.

A Visszaemlékezés tehát 1919 és 1923 között íródott. Csinszka átadta Révésznek, és nem kérte vissza többé.

Tartalmi kérdések. A memoár Igy történt c. fejezete 1913 nyarának leírásával szakad félbe. A Visszaemlékezés első része röviden megismétli a levelezés indulását, vázlatosan említi a folytatódást, majd rátér a személyes megismerkedésre. A második rész: "Harc - gyász ... "kezdett, még az elsőnél is vázlatosabb. Itt már megjelenik a zavaró elkalandozás az időrendtől. - A harmadik rész a terjedelmesebbek közé tartozik és különösen a pesti társasági élet eseményeivel gazdag, sok megfeythetetlen névvel és utalással. A negyedik részben a legzavaróbb a kronológia hiánya és az időtévesztés: ugyanazt az eseményt, a kolozsvári, 1916 januárjában történt bevonulást és lovagias affért Gyaluival, a rész elején is, végén is leírja Csinszka, a történeteket 1916 őszére helyezve. Az ötödik és hatodik részben inkább otthonteremtő tevékenységének eseményeiben részletező.

Csinszka Visszaemlékezése vázlat; gyakran csak címszavakban, nevekben rögzíti az életrajzi eseményeket és más mozzanatokat, emlékeztetőül, későbbi megírás céljából. De ez a vázlat az Ady-életrajz gazdag tárháza. Néhány megörökített eseményről eddig nem is tudtunk. Ilyenek pl. a kolozsvári utak 1915 elején, a szentesi behívás, ill. a felmentés megszerzésének részletei, a tasnádi sorozás és csucsa, ill. pesti életüknek sok apróbb-nagyobb szomorú és vidám története. Az adatok és dátumok azonban gyakran hiányzanak, s ha vannak is, ellenőrzésre szorulnak. Különös, hogy néhány ismert eseményt Csinszka nem jegyzett föl. Ilyenek pl. Ady 1915. január-februári pesti tartózkodása és veronál-mérgezése, (illetve azt 1914 őszének eseményei közé sorolja), szanatóriumi ápolása 1915 februárjában, a Nemzeti Tanács látogatása a költőnél stb.

Néhány új ténnyel, vagy inkább csak új interpretációval gazdagodik az Ady és Tisza, Ady és a forradalom kérdéskör. Természetesen e kérdésekben Csinszka írása sem perdöntő. Itt a végső szót Ady műveiben már kimondta.

Csinszka visszaemlékezésének hangja őszinte, szókimondó, sokszor csípős, sőt néha bántó, személyeskedő. Az Ady családdal szembeni elfogultságát, sőt gyűlöletét nem is leplezi. De másokat sem kímél, ha úgy érzi, hogy őt megbántották. Mentségére szolgál, hogy csupán személyes jellegű feljegyzés ez, nem a nagyközönségnek szánt írás, s mint ilyen megformálatlan, nyers.

A Visszaemlékezések felhasználása Révész Béla könyveiben. Az Ady-filológiával foglalkozó előbb-utóbb elkerülhetetlenül szembe találja magát Révész Béla munkáival. Anélkül, hogy részletes értékelésükbe bocsátkoznánk, a két Visszaemlékezés Révész általi feldolgozása kapcsán szólnunk kell filológiai módszeréről. Révész szépírói tollal írt Ady-életrajzot. Stílusának expresszionista túlzásai (l. pl. az Atrag bevezetője), a homály, a nemes pátosz, a dagályosság, az események időrendjének figyelmen kívül hagyása éppen úgy jellemzői Ady-könyveinek, mint egész szépírói termésének. Anyagkezelése szöges ellentéte a filológiai pontosság-nak. Idézetei nemcsak pontatlanok, hanem sokszor átfogalmazottak is. Az életrajzi eseményeket ritkán kapcsolja időponthoz, adatai ezért nem megbízhatóak. Mindezek ellenére könyvei az Ady-dokumentumok gazdag lelőhelyei, amelyek az eredeti kéziratok előkerüléséig egyedüli forrásai voltak a kutatásnak.

A dokumentumok válogatásában és közlésében elsősorban a tapintat vezeti. Második Ady-Léda könyvében így ír erről: "Minden элем került, a halálokig őrzött levelek, más dokumentumok, adagolni persze kell, mennyi tartozik igényes vizsgálódással feltétlenül a literatúrára és mit takarjunk el továbbra is a közönség elől, félrehajtva az erőszakosabb érdeklődést." (RAÖL 254.) Szempontja az volt, "hogy a dokumentumoknak csak olyan részletei kerüljenek a közönség elé, amelyek az irodalom, adatszolgáltatás, embermagyarázat céljait szolgálják" (RAÖL 374).

A lirizáló, romantizáló képzeletet, a hősi pátoszt, életrajzi tények, események, levelek féltő, baráti tapintatból való elhallgatását, szépítését -- Révész erényeit vagy hibáit -- ma más szemmel nézzük, nézhetjük, mint a könyvek megjelenésekor. A korabeli reagálások közül csak kettőt említünk, amelyek az adathűség hiányát más erényeivel vetik össze. Benedek Marcell: "Lehet, hogy adatai nem mind pontosak, de hogy az embert, a zsenit jobban érti és jobban megmutatja, [mint Ady Lajos], az bizonyos." (Ady-breviárium I. 162.) Bölöni: Révész "a jó barát, a tiszta ember és tiszta író" a "rajongó szeretet megható hangján emlékeit elmondva, Rembrandtos mesteri érintéssel állítja elének Adyt. Igazán nem számottevően fontos, ha néhány adata nem egyezik a realitással."

Ma már -- függetlenül a korabeli elfogultságoktól -- tárgyilagosan megálapíthatjuk, hogy a művekben kevés az egzakttság. (Fogadtatásuk -- az Ady-Léda könyvek körül fellobbanó viták -- külön tanulmány tárgya lehetne. Az ismertetések bibliográfiáját 1. Ady-bibl.; Révész Ady-memoárjairól l. Király I. 42.)

Az Ady Endre tragédiája c. könyv különben a többi műhöz képest kivételnek tekinthető. Csinszka Visszaemlékezésének ösztövére anyagát Révész alaposan kiegészítette. Több helyen történeté kerekedik ki a vázlat egy szavas utalása (pl. a Donaggio-eset), s némi fény derül olyan célzásra, mint "összeveszés Purjesszel. (Jászín keresztül)". Kár, hogy a vázlat célzásai nem mindenütt vannak feloldva, s így ma már megfejthetetlenek. (A könyvben Révész kiegészítései is jelentősek: az Ady-Rákosi vita a budapesti és kolozsvári sajtóban, Ady kálvinistaságáról folyó vita a protestáns sajtóban, A Holnap története, Friedmann Erzsébet emlékezése stb. A kiegészítések azonban időbelileg nem mind illenek a kötetbe, és annak szerkezeti aránytalanságait még szembetűnőbbé teszik.)

A Visszaemlékezések adatait, dátumait Révész ellenőrizetlenül veszi át, a pontatlanságokat továbbviszi (pl. az esküvő napja). A tapintat a Visszaemlékezések

felhasználásában is megnyilvánul: a botrányos jeleneteket, amelyeket különös módon mindkét vázlat részletez, Révész elhagyja, vagy megszelídíti. Tartózkodó a Visszaemlékezéseken szereplő személyek nevének említésében is, így sok kapcsolat és vonatkozás megfejthetetlen, vagy félig homályban marad, (Fejérváry Erzs, Lázár Sebi [?], Sebestyén G., Harsányi Zs.). Érthető, hogy a Csinszka írásában gyakran előforduló szúrós, feltehetően szubjektív, személyeskedő megjegyzéseket, jellemzéseket nem veszi át, nem ír a családi ellentétekről sem.

A FÜGGELÉKRŐL

A Függelékben Lédá és Csinszka leveleiből adunk ízelítőt, és közöljük Lédá és Csinszka Adyhoz írott leveleinek jegyzékét.

Az Ady-Lédá levelezés. Ady és Lédá levelezése a Visszaemlékezésben említett "első pár sor"-ral indult 1903 szeptember elején (l. az első oldal jegyzetét), s 1912 tavaszáig tartott. (Lédá még írt egyszer 1913 májusában, de Ady nem válaszolt.) Ady leveleit Lédá mind megőrizte; csak a Párizsból való menekülésük alkalmával veszített el belőlük (l. a Visszaemlékezés 6. jegyzetét). Lédá és férje halála után a levelek Brüll Berta tulajdonába kerültek. Brüll Berta Révész Béla közvetítésével a hagyatékot részletekben magángyűjtőknek és közkönyvtáraknak adta el. Így az "Ady-relikviák" dobozának kincsei szétszóródtak; (ebben a dobozban gyűjtötte Lédá Ady leveleit, s a rá vonatkozó lapkivágásokat l. RAÖL 542).

Szerencsére idővel a magángyűjtőknél levő levelek is közgyűjteménybe kerültek, és talán nem lehet sok az elkallódott levelek száma. Adynak Lédához írott leveleiből jelenleg 188-ról van tudomásunk, ebből az OSZK Kézirattárában 169, Petőfi Irodalmi Múzeumban 6, az MTA Könyvtára Kézirattárában 2, s a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest gyűjteményében 4 levél van, 7 levél, amelyeket Révész Béla könyveiből ismerünk, nem került elő. A levelek közül mindössze 11 ismeretlen, ezek is többnyire rövid híradások.

Lédának Adyhoz írott leveleiből már sokkal kevesebb maradt meg. Ennek több oka lehet. Az okokat kutatva ellentmondó állításokra bukkanunk. Dénes Zsófia ezt írja: "Lédá Adyhoz írott levelei... elpusztultak vagy legalábbis eltűntek. Ezeket Ady Lajos örökölte, és jegyzeteivel együtt sajtó alá rendezte, de amíg élt kiadásukat korainak tartotta. Halála után özvegye úgy az eredeti leveleket, mint a sajtóra váró kéziratot szilágysági otthonában, anyjánál, Érszentkirályon tartotta. Ott kallódtak el..." (Akkor a hársak 159). Ady Lajos valóban készült könyvet írni, amelyben különösen Révész Béla könyveinek szemlélete ellen akart ellendokumentumokat felsorakoztatni (ugyanis sokallta az asszonyok "dicséretét"). Egy levelében azonban azt írja, hogy 1909 előtti Lédá-levél egyetlen egy sincs a birtokában (Levelek Hatványhoz 472; vö. még Ady-bibl. 1541. tételt). Arra következtethetünk, hogy az ott hontalanul, albérletben és szállodában lakó költőnél a levelek elkallódtak, vagy méginkább, Lédá visszakérte azokat (l. a Függelékben közölt 1910.nov.20. keletű

levelet és Ady levelét: "Leveleimet nem reklamálom. Ellenben Maga rendelkez-zék leveleivel." (RAÖL 319.)

Harminchat levél maradt fenn, mindenik az Érmindszenti levelesládából való (16 az OSZK Kézirattárában van, 19 a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 1 a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban). A levelek közül husz ismeretlen, még nem közölt.

Az Ady-Csinszka levelezés. A levelezés Csinszka 1911 végén írott levelével kezdődött, és a házasságkötést megelőző hónapban, 1915 februárjában váltottak utoljára levelet (Ady akkor Pesten volt, l. a jegyzeteket). Ady levelei közül feltehetően nem sok hiányzik. Összesen 61 levelet ismerünk, ebből 32 az MTA Könyvtár Kézirattárában, 27 a Petőfi Irodalmi Múzeumban van, és csak 2 levél eredeti kézírata hiányzik, ezeket Révész könyvéből ismerjük (Atrag). A levelek közül sok a kiadatlan, 36 levél még sehol sem jelent meg.

Csinszka Adynak írott leveleiről úgy hírllett, hogy elvesztek, ill. egy részük megsemmisült (l. Kárpáti Aurél jegyzetét Csinszka Önéletrajza gépelt másolatának harmadik részéhez - MTA K 13/109. - és Ady Lajos levelét: Levelek Hatvanyhoz 472). Teljes megsemmisülésükről semmiképp sem lehet szó, sőt úgy tűnik, hogy a három közgyűjteménybe a levelek túlnyomó része bekerült. Az OSZK Kézirattárában 6, az MTA Kézirattárában 26, a Petőfi Irodalmi Múzeumban 28 levél van. A levelek háromnegyed része még kiadatlan.

A SZÖVEGKÖZLÉS MÓDJÁRÓL ÉS A JEGYZETEKRŐL

A Visszaemlékezések és a Függelékben, valamint a jegyzetekben közölt levelek szövege betűhív. Léda és Csinszka helyesírása eltér a maitól. De a korabeli szabályoktól is elütő sajátosságuk az interpunkció nagyvonalú elhagyása. Csinszka gyakran használt közékezés helyett is gondolatjelet, (ez az írásjel különben is szükségtelenül gyakran, fölös számmal fordul elő nála). Nem követhettük a jelölésben az ékezés szeszélyes következetlenségeit. A hosszúság és rövidség ugyanis legtöbb esetben nem volt megállapítható. Ugyancsak követhetetlen volt az írásoknak az a különös, ismét csak egyező sajátja, hogy a szókezdet közneveknél is gyakran nagybetűs, a tulajdonneveknél meg kisbetűs, illetve a nagy és kis kezdőbetű sokszor megkülönböztethetetlen. Gyakran nem volt eldönthető az egybeírás-különírás szándéka sem. Bár a mai, illetve a korabeli helyesírástól való eltérés gyakran adódhattott a sietős, elkapkodott írásból is, elvszerűen ragaszkodtunk a betűhív közléshez. Csinszka aláhúzással emelt ki a szövegben. Nyomdatechnikai okból kiadványunkban is ez az egyetlen módja a kiemelésnek. Az aláhúzás terjedelme a kéziratot követi. Az áthúzott, illetve áthúzással törölt szövegrészt ékzárójelbe tettük. Csinszka Visszaemlékezésénél Révész Béla törléseit, javításait és betoldásait nem vettük figyelembe.

A két Visszaemlékezést jegyzetek követik. Céljuk elsősorban az, hogy a Léda és Csinszka által említett életrajzi eseményeket, dátumokat kiegészítsék, s ha szükséges, helyesbítsék. Az előforduló nevekhez csak a legszükségesebb adatokat fűztük magyarázatul, inkább próbáltunk e személyeknek Adyval való kapcsolataira rávilágítani (kivéve a családhoz és a szorosabb baráti körhöz tartozókat, pl. Bölöni György, Hatvany Lajos, Révész Béla stb.)

A jegyzetek a terjedelem adta lehetőséghez alkalmazkodva rövidek, inkább eligazító jellegűek. A további tájékozódáshoz megjelöltük a legfontosabb irodalmat.

Két jegyzet a többitől elütően terjedelmes. Az egyik Ady első párizsi tartózkodásának időtartamához kapcsolódik, így tartozik az Ady-Léda szerelem történetéhez is. Ady nem Párizst és Lédát akarta otthagyni, s nem is Vészi rábeszélése hatott rá. Nem tudott megélni abból a pénzből, amit cikkírással keresett. Természetesen nemcsak anyagi oka volt a hazajövetelnek. Bölöni rámutat az "irodalmi légkör" és az "izgalmasra fordult" politikai helyzet vonzására. A jegyzetben közölt Tiszához írott levél csak egy adalék az anyagi ok alátámasztására.

A másik nagyobb jegyzet Szűts Dezsőre vonatkozik. Szűts az Ady életrajz különös, még mindig rejtélyes alakja. Ady nagyváradi éveiben a gúnnyal, bántással, gonoszsággal serkentő, sokszor ártó "barát" szerepe hatásában még jó irányú is lehetett. Léda Visszaemlékezésében leírt tevékenysége azonban már egyértelműen rosszindulatú, bajkeverő. Méginkább aláhúzzák e jellemvonásait a szakítás után Lédához írott, itt közölt levelei, amelyekben megtagadja Adyt, s vállalja a bosszúállást Léda helyett is.

E kiadvány voltaképpen a két Visszaemlékezés szövegkiadása. Az érintett kérdések tárgyalása az előszóban és a jegyzetekben a terjedelem kötöttsége, a problémakör összetettsége és bonyolultsága miatt, - s nem utolsósorban a közreadó szándéka szerint is - csak vázlatos lehet.

Abban az öröknek ígérkező vitában, amely a Léda-pártiak és Léda-ellenesek, valamint a Csinszka-pártiak és Csinszka-ellenesek között dúl, csak a sajtó alá rendező szándékán kívül vesz részt ez a könyv. A Visszaemlékezések közreadásának időpontja véletlenül esik egybe a Robotos Imre Igazi Csinszka című könyve által kiváltott vitával.

Itt mondunk köszönetet Király Istvánnak, aki tanácsaival segítette a kiadvány létrejöttét, és lényeges kiegészítéseivel gazdagította a jegyzeteket.

1977. július 1.

Vitályos László

LÉDA VISSZAEMLEKEZÉSE

Megismerkedtünk

1903 nyarán (1) mikor én édes anyámnál voltam látogatóban. Pár pillanatig láttam csak F.D. (2) szerkesztőnél. Meghívtam F.D-t jöjjön ki hozzánk látogatóban és mondtam hozná el majd A-t is. Nem jöttek. Vagy egy pár hét múlva jött F.D. felesége (3), én épen csomagolásban voltam; egy két nap múlva akartam elutazni. F-né sokat beszélt A-rol kért fogadnám el, nagyon ohajtana kijönni de nem mer. Kijött még aznap. Találkoztunk még egyszer Fehérnénél egy pár pillanatra hól az édes anyámmal együtt voltunk és aznap este egy kávéházban voltunk mindannyian. A, haza kísért édes anyámat és engem. Másnap reggel kaptam az első pár sort tőle. Délben találtam az utcán, keresett volt engem mint mondta a temetőben édes apám sirjánál, de én ott már reggel voltam délután utaztam Pestre és ő is utazott. Egy hónapig voltam talán Pesten, hová ő gyakran de nagyon rövid időre fellátogatott. Némelykor későn este érkezett és az éjjeli vonattal visszautazott. Akkor ígérte meg nekem hogy írni fog, kiszabadítja magát Nagyváradrol és jön Parisba. "Csináljon belőlem valamit, amit maga akar" (4) mondta. Akarom <: >, maga legyen Magyarország első költője, mondtam én mindég, mire ő szégyenlősen lehajtotta a fejét. "Hogy beszélhet így" mondta mindég. Majd meglátja hogy így lesz. (Erről különben sok levél szól (5), melyek még hál'Istennek megvannak. A többi ottveszett a nagy débacle-nál Párisban (6).) Elkísért Bécsig mikor utaztam.

1904 telén jött először Parisba Január végén vagy Február elején kivettünk neki szobát a házban a hol mi laktunk (7) a negyedik vagy ötödik emeleten, de nálunk érkezett mindig és egész nap ott volt nálunk, ott irt, ott dolgozott. Sokat olvastam és fordítottam neki ekkor (8). Az első fordítás volt Jehan Rictus (9) versei. Később Baudelaire, Verlaine (10). Az ujságokat én olvastam fel neki. Ugy szerette hogy a < magyar > francia szöveget mindjárt magyarul olvassam le. Eleinte persze nekem ez nehezen ment de később ezt olyan folyékonyan tudtam csinálni, mintha csak magyar ujságot olvastam volna föl. Sok örömem volt ebben. Beteg lett ekkor (11) szobájából lehozattuk és nővérem (12) ki még ott volt átadta neki szobáját és ő a szalonba ment hálalni. Vagy két három hétig feküdt, tele volt kelésekkel és mi nővéremmel föl váltva ápoltuk őt. Augusztus vagy szeptember elején én Nizzába mentem (13) és ő férjem kérésére hogy ő elkísérjen, velem jött. Ekkor nyáron volt Parisban Vészi József a két lányával (14), és Vészi rábeszélte hogy majd jöjjön az ő lapjához Pestre. Többször volt együtt velük, mi engemet nagyon bántott mert nem akartam hogy Pestre menjen. Nizzában laktunk és minden nap átmentünk Monte Carloba játszani és ha előbb nyertünk is valamit később minden pénzünket eljátszottuk. Voltak e miatt nagy éhezések mert én nem akartam több pénzt kérni mint a hogy nekem ígérve lett. Sőt egyszer az azonfelül küldött pénzt nagy büszkén vissza is küldtem. Itt volt nagyon sok kedves drága episod. Sokat sétáltunk mindenütt, temetőben voltunk sokat és délben melegedtünk a napon a Promenade des Anglais-n főleg ha üres volt a két fiatal gyomor. Ő mindég akart kávéházba menni, erre kellett hogy teljen mindég, a lapok miatt. Itt sok novellát irt (15). A thémákat majdnem mind én mondtam neki, melegedve ott a tengernél. Emlékeket, megtörtént dolgokat, kitaláláso-

kat. Beteg lett itt ismét (16) én vittem a doktorhoz és nekem kellett a doktorral beszélni mert ő nem tudott, nem akart. Mint a bátyámat mutattam be, hogy gène nélkül beszélhessek az orvossal. Az orvos mondta mint később is többen mennyire hasonlítunk egymásra. Ezen sokat neveltünk de én a hazugság miatt mindég nagyon elpirultam. Parisba visszajövet találkozott Gerébi Palival (17), ki a háboruban azóta elesett és kivel sok kedves órát töltöttünk együtt. Most már elhatározta hogy Pestre megy.

1905 telén haza utazott (18). Május vagy Junius elején én is haza mentem (19) édes anyámhoz, ő elébem jött és Münchenben kedves pár napot töltöttünk. Képeket néztünk, csolnakáztunk a Starenbergi tavon és sokat sétáltunk. Elkisért egészen Nagyváradig, hol ismét egy néhány napot együtt töltöttünk. A nyáron nagyon gyakran lejárt ide és egy két napig ottmaradt. Egyszer lehozta jó barátját Medve Miklóst (20) is hogy velem megismertesse. Vagy kétszer e nyáron én is fölutaztam Pestre egy két napra. Szeptemberben néhány hetet szintén Pesten töltöttem a Royal szállodában a nővéremmel de kevés időt tudott velünk tölteni nagyon el volt foglalta a lapjánál. Elutazásomkor elkisért Münchenbe (21), hol ismét néhány napot töltöttünk és igérte igyekszik mielőbb Parisba jönni de csak

1906 tavaszán jöhetett (22). Ekkor a Szajna tulso partján lakott. E nyáron férjemmel és Bölöniékkel és vele sokat kaboroltunk (23) esténként a Monmartron és a Boul' Michen. Terveztünk egy hosszabb tengeri utat, mely neki jót tenne. Sokat ivott most már és a gyomrával volt sok baja. Ugy emlékszem Augusztus végén utaztunk el Parisból (24) előbb Marseille-be és egy pár nap mulva hajóra ültünk. Nizza, Genua, Nápoly, Messina, Catania Malta, Fiume mindenütt egy egy napot voltunk. A hajón nagyszerűen érezte magát, megette a legrosszabb ételt és semmi baja nem volt több a gyomrával. Én folyton tengeri beteg voltam míg ment a hajó. Ő hegykedett az egészségével s engem sokat csufolt, Fiumében várt reánk Révész Béla (25). Őt is magunkkal vittük Velenczébe egy pár napra. Mi vagy egy hónapot töltöttünk a Lidón, sétáltunk, fürödtünk és egyszerre visszavágyodtunk Monte Carloba és sietve összecsomagoltunk és átmentünk Monte-Carlóba, hol késő Novemberig maradtunk és mindvégig fürödtünk a hideg tengerben. Ekkor ő be sem jött a játéktérbe (26) és megtudta tartani hogy ne játszó. Parisba visszajövet, ott töltötte az egész telet és tavaszt és csak Junius elején jött haza (27). 1907 [?] E télen kinn volt Révész Béla is (28). Mindketten ott laktak a rue de Constantinople egy kis szállójában Hôtel de l'Europe-ban. Julius elején hazajöttem Nagyváradra (29) édes anyám halálára ő Bécsben várt a vonatnál Medve Miklos barátjával. Édes anyám előző nap meghalt és ő egész uton zokogott, én éreztem hogy baj van és faggattam őt, de ő csak vigasztalt és nem akarta nekem megmondani elkisért Nváradra, ott volt a temetésen és mellettem volt nagy fájdalmas bánatomban. Itt maradtam egész december elejéig, itt született meg szegény kislányom (30), holtan. Nagyon gyakran lejárt hozzánk és sok időt volt velünk. Itt ünnepeltük meg 30-adik születésnapját, mely napon mint mondta ő meg fog örülni, mert neki ezt Mme de Thebes (31) Parisban megígérte. Ez időben ismerkedett ő meg Hatvani Lajossal (32), ki neki többször izent, mint ő ezt nekem ujságolta. Januárban visszautaztam Parisba (33) Bécsig ő ismét elkisért és 1908 tavaszán ismét kijött Parisba (34) hol csak rövid

ideig volt. A nyár folyamán elutaztunk Milanon át, hól megnéztük a kiállítást (35) Velenczébe hol csak néhány napig voltunk onnan Kaposvárra mentünk (36), hová én egy nagybátyám látogatására mentem egy oda közel fekvő kis faluba. Innen Nagyváradra (37), hol egy két hónapot időztem, és segítségére voltam hugomnak, ki az ottani nagy háztartást föladta és onnan elköltözött. A. elvitte Margit (38) nővéremet édes anyjához Ér-Mindszentre. Bubi és én Pestre, hogy onnan Párisba utazzunk. Bubi hirtelen beteg lett Pesten és bementünk a Pajor sanatoriumba, hol őt operálták. A. azonnal Pestre jött és egy ideig velünk volt és aztán visszautazott Ér-Mindszentre. Párisba kijött a tél folyamán (39) 1909 ben. Február végén vagy Marczius elején átutaztunk Monte-Carlóba. Egy két hónapig voltunk itt. Itt gyakran összejött Medve Miklossal és családjával. Sokat játszott és sokat vesztett, örülten szedte a veronált, melyekből én titokban kiszedtem a port és porczukrot tettem bele, de ő azért tudott tőle aludni. "Persze három port vettem be" mint ő mondta. Akkor elvittem dr. Conried-hez, ki télen Monte-Carloban és nyáron Edlachban volt mindég. Ez a doktor nekem akkor a legrosszabbakat mondta A-ra. Azt mondta mindene beteg és el van veszve. Nagyon megijesztett engem és nem is birtam ezt elhinni. Vett ott akkor mindenféle fürdőket, massage-t, tornát és mindez jót is tett neki. Párisban kevés időt töltött és nyár elején elutazott. Nyár végén hozzám jött Rheinfeldenbe hól kedves pár hetet töltöttünk (40), Itt sokat nyugtalankodott Lajos öccse miatt kinek kinevezését (41) várta. Innen csináltunk egy vagy 10 [?] napig tartó schweizi kirándulást (42), Bern, Interlaken, Jungfrau és végül Zürich. Itt váltunk meg egymástól én mentem vissza Párisba ő Pestre.

1910 telén néhány hónapra ismét Párisba jött (43) és tavasszal hazajött. Nyár elején elébem jött Bécsbe, hol pár napot voltunk én Pesten töltöttem a nyarat részben nővéremnél részben a Dapsi sanatoriumban, hól nagyon sokáig feküdnöm kellett. Ekkor esküdött Lajos (44), és ekkor kezdődtek közöttünk a nagy bajok (45). Néhány napig ő is a sanatoriumban volt, de aztán elutazott Csorbatóra (46), elutazását nagy titokban készítve elő. Böllöni Gyurkával jött hozzám bucsuzkodni. Én annyira megbántva éreztem magamat hogy tudni sem akartam róla többé. Ez időben nem is leveleztünk. Elhozta hozzám azt a gonosz Szüts Dezsőt (47), hogy engem szorakoztasson, könyvekkel ellásson stb. Szüts napról napra föl járt és árasztotta gonoszságait, de mert annyira tulhajtotta őket, nem éreztem általuk mást, mint egy nagy utálatot Szüts iránt. Tul sokat adott be egyszerre és ezért nem érte el a kellő és tőle remélt hatást. A. utazásából megérkezve jelentkezett nővéremnél a hól aztán voltam de nem fogadtam őt el, később azonban valahogy mégis kibékültünk (48). Ady néni föl jött Pestre (49) itt volt nálunk de én hozzám nem volt olyan kedves többé mint annak idején mikor Érmindszenten voltam. Pestről Dodoval utaztam el, ki érettem jött és A. egy darabon elkisért minket.

1911 telén rövid egy két hónapra kijött Párisba (50). Nagyon bomlott, züllött volt, ideges, beteg (51), bolond és némelykor nagyon rossz. Ez volt utolsó parisi tartzkodása, <csak> később romai utunk után csak már egész röviden egy két hétig időzött ott (52). Tavaszon hozzám jött Monte-Carloba. Párison át utazott és Dodoval töltött néhány napot és megígérte esküvel Dodónak hogy be sem megy a játéktérre és azonnal elutazunk Firenzébe. Sajnos nem így volt. Én becsomagolt bőröndökkel vártam, pénzemet már Firenzébe (53) utaltattam, hogy még az nap este el-

utazzunk, de ő annyira könyörgött hogy legalább egy napot hagyjam ott megpihenni, hiszen éjjel utazott, fáradt, hogy nem tehettem mást és engednem kellett. Így történt hogy ő legalább háromszor vagy négyszer elvesztette az egész uti pénzkészletét (54), melyet mindég újból és újból sürgönyileg küldtek el neki és így csak egy hét múlva utaztunk az én nagy fenyegetőzéseimre hogy ott hagyom és elutazom egyedül. A legutolsó pénzküldeményt már nem is engedtem hogy odaküldjék, hanem egyenesen Firenzébe. Firenzében csoda szép tavasz volt, ő kedves és jó volt, ha nem ivott de ha ivott borzasztó volt. Itt láttam őt először egészen csunyául részegen. Borzasztó dolgokat mivelt, bement kis korcsmákba veszekedni kiesett kocsiból, rettenetes volt. Itt összejöttünk pár magyar emberrel is, így Csáktornyai (55) festő és annak nagyon kedves orosz feleségével. Sámuel (56) szobrásszal és feleségével Mindketten úgy tudom meghaltak már. Később egy Páldi (57) nevű festő is jött közzénk. Ezzel elkezdődtek a nagy ivások. Egy olasz márquis, ki festett, szobrászkodott és irt is egy kissé meghívott mindannyiunkat teára az atelier-jébe és végtelen kedves volt hozzánk és főleg A-t nagyon ünnepelte. Esténként egy kedves kis kávéházban összejöttünk mindannyian és a márquis is többször hozzánk ült. Egy nap Páldi és A. eltűntek én Csáktornyaiékkal maradtam, és mikor a közös vacsorához ők ketten megjelentek, mindketten örült mód részegek, hangosak és veszekedősek voltak, és én Csáktornyaiékkal együtt szemrehányásokat tettünk Páldinak miért viszi őt el inni. A márquis is hozzánk ült.

Ők olyan csunyán viselkedtek, hogy Csáktornyaiék jobbnak látták onnan eltávozni. Én folyton kértem A-t menjünk haza, de ő nem akart és folyton magyarul szitkozódott és csufolta azt a szegény marquist ki csak olaszul és francziául beszélt. Hiába volt minden ők mindég vadabbak lettek Akkor én elbucsuzkodtam és haza mentem későn éjjel egyedül, utamat is eltévesztettem és mindenféle kellemetlenségnek voltam kitéve és fölfohászkodtam mikor végre elértem hôtelem kapuját. Nyugtalan-kodtam A. miatt hogy valami baja történik és egész éjjel lestem ablaknál ajtónál mikor jön haza. Végre már reggel fele nagy botorkálást hallok a lépcsőn kissé kinyitottam az ajtomat és látom a mint a hétel egyik embere hozza, czibálja föl nagy szitkozodva A-t és czipeli be a szobájába mit egy kis folyosó választott el az enyémtől. Csak ekkor feküdtem le ágyba és elhatároztam nem törődöm vele és másnap elutazom.

Másnap A. sirva, könyörögve kér ne hagyjam őt ott el de segítsem őt ki a nagy bajból a mibe jutott. Isten tudja hol barangoltak ők ketten egész éjjel, A. mindenét elvesztette (58), igazolványát, keresztlevelét, fontos okmányait

[a kézirat befejezetlenül megszakad]

1903 Nyarainkban en edes Anyám-
 nál voltam lakásban. De pillanatok
 között csak S.D. kereszténység. Meg-
 hoztam S.D. Tízjén bi hozsánk lak-
 kába és voltam mind el majd
 At is. Nem jött, hogy egy pár hét
 múlva jött S.D. felesége, en ipen
 csomagtólban voltam egy pár
 nap múlva az arlam eldőltem.
 T-nt most bevél A. hol bel-
 jövelem el meggyon eljöttem
 meginni de nem lehet. Jött
 Anya Anya. Találkoztunk meg
 egy pár hetemmel egy pár pillanatra
 voltam edes Anyámmal együtt
 voltam és arlam este egy
 házban voltam mind
 Anyám. A. hozsánk edes
 Anyámat és engem. Másnap
 reggel voltam az el.

Magyar nyelvű
 1903. 7. 1.

V. 631/46/1906

1906. 4. 10.

[illegible]

utastunk és im nagy penge-
 getőseimre nagy volt nagyom
 és elcsúszom egyetül. A legkiseb-
 nő pünkösztől kezdve most
 nek is egyetlem nagy
 boldogságom honnan egyetlem
 figyelmeztet. Fikensiként eszde
 (mij) társas volt, és kedves
 és jó volt, ha nem is volt
 de ha is volt barátságos volt.
 Yt látom és először egészen
 nyugodt kézzel. Próbáltam
 elgondolhat miként, hennet
 és a barátságos a barátai
 és a barátai, kettőzetes
 volt. Yt és a barátai és a barátai
 magyar emberek is, így

JEGYZETEK
LÉDA VISSZAEMLEKEZÉSÉHEZ

- (1) Megismerkedtünk 1903 nyarán ... -- Diósy a szófiai bukás után 1900 elején Párizsban próbált szerencsét (Dénes Akkor a hársak 113-140; Hegedűs AN 104-111). Léda sem ment haza Nagyváradra; egy ideig Pesten tartózkodott, majd követte férjét, Nagyváradon 1902 nyarán járt rövid időre apja temetésén. Évekig tartó nyomasztó anyagi helyzetük után 1903 nyarán gondolhatott először arra, hogy magához méltónak tartott eleganciával jelenjen meg szülővárosában. Megérkezésének pontos idejét nem tudjuk. 1903. jun. 19-én írja anyjának: "azt hiszem ... hogy másodika körül utazhatom" (OSZK Fond 74). Hegedűs Nándor szerint (AN 120-121) július második felében érkezhetett Váradra. Ismerőseinek inkább bohém rétegével újította fel kapcsolatát. Több évi elzártság után társaságra vágyott, udvarlásra várt. Barátnőjének, Fehér Dezsőnének az emlékeiből arról értesülünk, hogy hetekig tartó viszonyt kezdett Halász Lajos újságíróval (Dénes Akkor a hársak 143-146). Meglátogatta Fehérné is, de ő nem volt ott-hon. Ekkor találkozott először Adyval (RAÖL 60-61). Léda is, Fehérné is azt állítják, hogy az Adyval való közelebbi megismerkedés csak akkor történt meg, amikor Fehérné külföldi nyaralásából visszaérkezett. Léda akkor már elutazáshoz készülődött. Hogy a megismerkedéstől az elutazásig mennyi idő telhetett el, az egyik emlékezésből sem derül ki világosan. A Léda által is említett kávéházi estet Fehérné búcsúestnek mondja, szerinte Ady ekkor szeretett bele Lédába. Szeptember 6-án Ady még Váradról Váradra küldött levelezőlapot Lédának. Az általa említett "első pár sor" ez a lap is lehetett, bár ezen csak üdvözlő szavak vannak. Szept. 6-án, vagy 7-én együtt utaztak fel Pestre. Szept. 8-án Ady visszautazott Váradra, Léda Pesten maradt egy hónapig. 9-én írta Ady az első fennmaradt levelet Lédának Pestre, azután majdnem minden nap írt, néha kétszer is, szeretetért könyörgő, vallomások, féltékeny, zaklatott leveleket. Szept. 12-én, 20-án és 27-én utazott fel Léda látogatására. Pesten okt. 4-én találkoztak utoljára, Léda ekkor indult el Párizsba. Ady Bécsig kísérté el. A következő nap visszautazott Váradra. Okt. 7-én elhagyta Nagyváradot, hazament Érminszenre, hogy párizsi útjára felkészüljön.
- (2) Fehér Dezső -- (1870-1935) A Nagyváradai Napló tulajdonosa és felelős szerkesztője. Ady ennek a lapnak volt munkatársa 1901 májusától 1903 októberéig, először szerkesztőként, majd főszerkesztőként. Távozásakor Fehérék megharagudtak rá, hálátlansággal vádolták, később azonban kibékültek. Fehér Ady zsenije felfedezőjének tartotta magát. A Napló valóban teret adott újságírói képességei kibontakoztatásához. Vö. Kovalovszky II. 595-598.
- (3) Fehér Dezsőné -- (1878?-1944) Lédáról és Csinszkaról feljegyzett emlékeit Dénes Zsófia foglalta könyvébe (Akkor a hársak). Vö. Kovalovszky II. 592-595.
- (4) "Csináljon belőlem valamit, amit maga akar" mondta... -- Léda feljegyzéseiben semmi sem utal a legendára. Ennek egyedüli forrása Ady első önéletrajza (I. Nyugat 1909. jún. 1.) "Nyilván elpusztulok vagy nagyon okos életbe kezdek, ha nem jön el értem valaki. Asszony volt, egy hozzá jutott versem küldte, megfogta a kezemet s meg nem állt velem Párisig. Ekkor rám erőltette az ő akaratát s magtalan hiúságát, hogy bennem hajtsa ki ha tud." A második önéletrajzban (I. Az Érdekes Újság Dekameronja 1913. /szept./) már csak ennyi van: "Sors, furcsa és nem is kellemetlen véletlenek 1904-ben Párisban és Párisba segítettek." A harmadikban (I. Pesti Futár 1913. dec. 25.): "Nagyváradról egyenesen Párisba vitt a sorsom."
- Adynak Lédáról szóló vallomásairól I. még Király I. 399-400. -- A Léda-legendáról I. az Előszót.
- (5) Erről különben sok levél szól -- A levelek vallomásaiból: "Uj életre váltott engem, Adél ..." (1903. ősz; RAÖL 279); -- "Mindig -- s ha lehetett mindenkinek -- hangoztattam,

✓ } hogy maga által vagyok valaki, ha vagyok" (1905. űsz; RAÖL 320-321; Vál. lev. 128-129).
 "Mint először egykor, most talán utoljára, de lelkem egész szerelmével átadom magam a
 Maga vezetésének" (1911. űsz; RAÖL 397; Vál. lev. 385).

Léda is gyakran figyelmezteti Adyt élete fontos fordulójára: "Nem akarom felsorolni a dolgokat, édes fiam, amiért ők [az Ady család] igenis hálával tartoznának nekem és amelyekről te nagyon jól tudsz" (1910. nov. közepe; Vál. lev. 339). -- L. még Vál. lev. 273.

A vallomások azonban sokszor ellentmondásosak. Ady Lédához: "Sajnos, Maga nekem nem volt jó sorsom, holott az akart lenni. Bár veszttem volna Nagyváradon, bár ne csináltam volna meg, amire Maga biztatott, ezt a hat éves kálváriát ..." "...én Maga ellen soha árulást el nem követtem ... Minden jószágára, a Magáéra és a hozzátartozóiéra is végtelen hálával emlékezem ..." (1909. jun.; Vál. lev. 261).

L. még a Függelékben közölt leveleket is.

- (6) A többi ottveszett a nagy débacle-nál Párisban -- Diósyék a háború kitörésekor sietve menekültek Párizsból. Bútorait és értékeit sikerült biztonságba helyezniük. Megmaradtak Ady Lédához írott levelei és egyéb Adyhoz fűződő emlékek is, de -- úgy látszik -- nem hiánytalanul (l. RAÖL 271-273, 527-531; Dénes Élet helyett 301).
- (7) a házbán a hol mi laktunk ... -- Diósyék a Rue de Lévis 92. szám alatti ház harmadik emeletén laktak (Bölni 25).
- (8) Sokat olvastam és fordítottam neki ekkor. -- Léda szerepe Ady párizsi irodalmi és művészeti tájékozódásában vitatott kérdés. Dénes Zsófia személyes tapasztalatai alapján a Lédától való "szellemi gazdagodást" kizártnak tartja (Élet helyett 243). Kovalovszky szerint azonban "ha [Léda] műveltsége nem is volt mély és hivatásszerű, a francia életben való ott-honossága folytán mégis csak ő adta neki az első útmutatást, sugallt ötleteket, fölkelte és irányította érdeklődését, felhívta figyelmét az időszerű eseményekre, és segítségére volt, hogy fogatékony nyelvtudásával eligazodjék a lapok közleményei közt" (Dénes Élet helyett 94. sz. jegyzet). Vö. még Kovalovszky Miklós: Ady első párizsi éve, Látóhatár 1966. 1119-1126; -- Megjegyzendő, hogy Ady Lajos véleménye ellentétes a Dénes Zsófiáéval (101-102).
- Léda feljegyzése annyira szűkszavú, hogy nem tekinthető perdöntőnek, de inkább utal a nyelvi kisegítésre, általában szolgálatra, mint útmutatásra és irányításra.
- (9) Jehan Rictus -- (1867-1933) francia költő. Ady már Érmindszenten, Párizsba készülődésének idején felfigyelt rá. Erre utal 1903. dec. 18-án Somló Bódognak írt levele. (Vál. lev. 90-92). Bár Révész azt írja, hogy már Váradon, a megismerkedés napjaiban beszélgettek róla (RAÖL 85), valószínűbb, hogy a Huszadik Század decemberi számában J. L. [Jacobi Livia ?] tollából talált ismertetés hívja föl a költőre a figyelmét ("A szegény ember megszólal. Jehan Rictus: Les soliloques du pauvre. Paris, 1903".)
- (10) Baudelaire, Verlaine -- az átültetések Léda nyersfordításai alapján készültek (Ady Lajos 102). A Paul Verlaine álma fordítása csak 1905 végén készült el -- már Budapesten (l. Vál. lev. 137).
- (11) Beteg lett ekkor -- 1904 ápr. 16-án írja Bölninek: "hetek óta nyomorult vagyok"; máj. 11-én: "beteg vagyok újra"; máj. 13-án dr. Kraus, az osztrák-magyar nagykövetség orvosa a "Syph. Sec." tüneteit állapítja meg (Bölni 32, 35, 36). A tünetek azonban már előbb jelentkezettek, Ady előbb tudta, vagy legalábbis sejtette betegségét. Ez tűnik ki a Biró Lajosnak ápr. 10-e táján írt leveléből (Vál. lev. 105; Lengyel 354), valamint Révész értesüléséből (RAÖL 95), amit Dénes Zsófia is megerősít (Akkor a hársak 69-70); a betegségre vonatkozó irodalom kritikai összefoglalását l. Kovalovszky II. 486-495). Diósyék önfeláldozó gondoskodásáról l. Bölni 34, 38-39; RAÖL 154.
- (12) nővérem -- Brüll Berta, Léda húga, a középső Brüll-lány.

- (13) Nizzába mentem -- Ady Lajos itineráriuma szerint szept. 20-án indulnak Párizsból, és és nov. 15-ig vannak a Riviérán. A fennmaradt levelek keltezése, ill. postai bélyegzője alapján azonban arra következtethetünk, hogy szept. 20. előtt néhány nappal hagyták el Párizst.
- (14) Ekkor nyáron volt Parisban Vészi József a két lányával -- Vészi, a Budapesti Napló főszerkesztője már az előző év végén hívta lapjához (l. Vál. lev. 86, 91, 98). A két lány: Margit és Jolán. Vészi Margit feljegyezte a találkozást naplójában. Vésziék augusztus végétől szeptember elejéig voltak Párizsban. A naplótöredékben "szept. 8. München" keltezéssel van beírva az utolsó párizsi napok története. Ady az állomásra is kikísérte őket. Vészi Margit úgy emlékszik, hogy "akkoriban keservesen vágyódott haza, naponta könyörgött, vigyem keresztül apámnál, hogy haza jöhessen a Naplóhoz" (l. Emlékezések. [Szerk.] Vezér Erzsébet. Irodalmi Múzeum l. Bp. 1967. 83). Ady tanulmányútját először egy évre tervezte, utlevélkérő lapján is ez az időtartam szerepel (l. MTAK K 18/102), bár anyagi lehetőségeitől függően gondolt meghosszabbításra is (l. Vál. lev. 97). Öccse Biró Lajoshoz írt levelében -- felsorolva bátyja összegyűjtött pénzeit és várható jövedelmét -- aggódva kérdezi: meg lehet-e ebből egy évig Párizsban élni? (OSZK Levelestár). Könyvében mégis azt írja, hogy eredetileg két-három évre tervezett kinn tartózkodásról volt szó (Vö. Bölöni 54). Hogy az anyagi gondok milyen fontos szerepet játszottak a hazautazásban, azt egy eddig ismeretlen levél is bizonyítja, amelyben Ady Tisza István miniszterelnöktől állami ösztöndíjat kér.
- Ady Lajos tudott az ösztöndíjkérésről (vö. még RAÖL 77-78), s a miniszterelnöknek az audiencián tanúsított rideg magatartását és az elutasítást tartotta annak a személyes oknak, amely "nagy és elvi kérdéseken kívül" Ady Tisza-ellenességét magyarázza (94). Már Bölöni is cáfolta Ady Lajos álláspontját, a felszabadulás utáni Ady-kutatás pedig az ellentét eszméi, világnézeti eredetének hangsúlyozásával kétségbevonja azt is, hogy Ady kért állami ösztöndíjat (Vál. lev. jegyzet 563, AEÖPM V. 187, 381; Vezér Erzsébet 87; Hegedüs Nándor Ann 376, 378).

A kutatókat az is félrevezette, hogy Ady leveleiben csak a Szilágy megyei ösztöndíjáról hozott határozat miniszterelnöki megerősítéséről tesz említést (Vál. lev. 98). A levelezésben észrevehető, hogy Ady sikertelenségeit, a kudarcaival kapcsolatos eseményeket gyakran elhallgatja. 1903 őszén-telén a budapesti lapokkal folytatott tárgyalásairól, annak eredményéről, ill. eredménytelenségéről pl. csak 1904 őszén Biró Lajosnak írt leveléből értesülünk (Vál. lev. 109). Az ösztöndíjkérésről, a Párizsból írt levélről talán csak öccse tudott. Ady restellte Diósyéknak és Brülléknek tudomására hozni, hogy párizsi tartózkodásának feltételei nincsenek biztosítva.

Ady Endre — Tisza Istvánnak

Kegyelmes Uram,

nagyon kérem, bocsásson meg nekem, hogy újból levéllel merem zavarni. Kegyes emlékezetébe akarom hozni kérésemet, melylyel két ízben bátorkodtam volt Kegyelmes Uram előtt megjelenni. Azóta — két hónapja elmúlt már — Párisba élek s tanulok. E rövid idő alatt sok összeköttetést szereztem politikusok, írók és hírlapok körében. Ha emlékszik reá Kegyelmes Uram, azt voltam bátor kérni, hogy néhai Borostyáni Nándor öröke képen s jogcímén mint közoktatásügyi s esetleg mint a sajtóügyi tudósító némi kis anyagi segítséget nyerek párisi tanulmányaimhoz. Nem tudom lehetséges-e. Most megismétlem e kérésemet, Kegyelmes Uram. Tenni és dolgozni akarnék e támogatás fejében, igen nehéz viszonyok között tartom itt fenn magam s akármilyen kicsi segedelem nekem igen nagy és megmentő volna. Kegyelmes Uramnak, ki olyan kegyesen és szívesen fogadott volt, jóságába és kegyességébe ajánlva kérésem vagyok legalázatosabb tisztelője

Ady Endre

Páris 1904. márc. 30.
92 Rue de Levis

A Tisza Istvánnak szóló levél az Országos Levéltár ME. 1904. V. 346. jelzetű irat-csomójában van. Az iratcsomó "A 'Nagyszében és Vidéke' című lap subventioja" felirattal viseli. A palliumon több akta száma van felsorolva. Az 1633. sz. aktához van sorolva Ady levele. A levélre ceruzával írott név: "Berczik".

A nem magyar-lakta vidékek magyar nyelvű politikai lapjainak bizalmasan kezelt, de köztudott támogatása a kormány nemzetiségi politikájának része volt. Ady kérésének azonban a nagyszébeni hetilap támogatásához semmi köze nem lehetett. A levél megválaszolásra Berczik Árpádhoz, a sajtó osztály vezetőjéhez került, ő azonban az elutasító választ sem íratta meg, s az iktatás nélküli levelet ebbe az aktába csusztatták be.

Ady, mint debreceni újságíró Berczik színdarabjáról elmarasztaló kritikát írt a Debreceni Főiskolai Lapok 1899. jan. 25-i számában (AEÖPM I. 79-81). Valószínű, hogy Berczik ezt a kritikát ismerte, és lehet, hogy ennek is szerepe volt abban, hogy Ady levele még választ sem kapott. A levélből kiderül, hogy Ady "két ízben" járt Tiszánál, mindkét-szer kérte ezt az állami "tanulmányi ösztöndíjat", ahogy Ady Lajos írja, ill. "hivatalos kulturatassé"-vá való kinevezését, ahogy Bölöni György említi (ItK 1957.150).

Borostyáni Nándor (1848-1902) író, újságíró. 1870-ben a német-francia háború kitörésekor a Hon tudósítójaként Párizsba ment. 1881 és 1885 között a Pesti Hírlap vezető szerkesztője volt. 1893-ban Párizsba költözött, itt a Le Siècle munkatársa lett, de a Pesti Hírlap és a Pester Lloyd továbbra is közölte írásait. Sajtóügyi tudósítói megbízásáról nincs adatunk.

- (15) Itt sok novellát írt -- Ez alatt az idő alatt csak három novellája jelent meg: Ottó (Budapesti Napló szept. 27), Beer Sándor (Budapesti Napló okt. 9.) és A Csögi-tábla (Budapesti Hírlap nov. 8.). A két elsőről feltételezhető, hogy ötletét Léda adta. A másodiknál ennek stílári bizonyítéka, hogy Beer Sándor feleségét "kisanyó"-nak szólítják. Léda is így szólított leveleiben édesanyját. -- Különben még több novellánál kimutatható Léda témasugallata (l. Bustya Endre jegyzeteit Ady Endre összes novelláihoz 1308-1309), ezek azonban nem ebből az időből valók.
- (16) Beteg lett itt ismét -- Erről panaszkodik innen írt leveleiben is (l. Vál. lev. 108, 111).
- (17) Gerébi Pali -- Geréby Pál, debreceni földbirtokos és nagykereskedő fia, akivel Ady debreceni újságíró korában 1899. máj. 4-én egy színházban történt összeszólalkozás miatt kardpárbajt vívott. Utána összebarátkozhattak, de nem valószínű, hogy állandó kapcsolatot tartottak fenn. Geréby Párizsba érkezésének időpontja 1904. nov. 30. (RAÖL 593; Vál. lev. 114. -- A keltezés mindkét helyen téves; l. Kovalovszky II. 64-69).
- (18) 1905 telén haza utazott -- Január 9-10-én érkezhetett Pestre: az első cikkét a Budapesti Naplóba és az első levelét (Brüll Bertának) jan. 11-én írta.
- (19) Május vagy Junius elején én is haza mentem -- l. Vál. lev. 119-121.
- (20) Medve Miklós -- (? - 1946?) Ady barátja a debreceni diákevekből, minisztériumi tisztviselő Bécsben.
- (21) elkísért Münchenbe -- Ady okt. 23-án írja az első levelet a Párizsba visszautazott Léda-nak (Vál. lev. 127).
- (22) 1906 tavasszán jöhetett -- Junius 20-án érkezett Ady Párizsba. Bölöni a Hôtel de Balconsban foglalt neki szobát (Bölöni 44, 59).
- (23) sokat koboroltunk -- l. Bölöni 70-71.
- (24) Augusztus végén utaztunk el Parisból -- Csak szeptember elején indulhattak el. Útjuk a levelek és a cikkek keltezéséből következtetve: szept. 9-12. Marseille, -- szept. 14-15. Genova, -- szept. 16 (?) -17 Nápoly, -- szept. 18. Messina, -- szept. 19. Málta, -- szept. 20. Catania, -- szept. 25. Fiume, -- szept. 30-okt. 6. Velence, -- okt. 10. Milánó, -- okt. 17-nov. 13. Monte-Carlo, Nizza.

Szilágy

megye.

Tárnoki szolgábirói járás.

Útlevel ajánlati táblázat.

Szám 6846-

1903

Folyó szám	Állás elő- ző keresetneve	Rangja vagy foglalkozása	Helye Születési helye Lak.	Öltségek cédje	Születési éve	Vallás	Terméke	Arca	Haja	Száma	Szája	Orra	Különös jelölés	Hová átzik	Állás leírása	A táblázat hoz csatolt rományok jegyzéke	A felajánló hatóság véleménye	Bélyeg d i j	Költség K f	Észrevétel
	Ady Endre		sz. és hirtelre Eminendust (p. rang) Eminendust Eminendust	Tárnoki	1877		cs. ref. k. ref. baptista p. ref. m. ref.							Pár			Ady Endre és felesége "sz. és hirtelre" k. ref. "sz. és hirtelre" k. ref. "sz. és hirtelre" k. ref.		2-6-	
Fenti folyó számhoz	Állás elő- ző keresetneve	Rangja vagy foglalkozása	Születési helye	Vallás																

Hale Ámindecsent, 1903 December 30.

Hirtelre k. ref.

Hirtelre k. ref.

Tárnoki 1903 December 31-én

Ray

szolgábiró.

Ady Endre útlevel-kérő lapja

Ady egyik párizsi szállodája

Képeslap
a monte-carlói
kaszinóról

- (25) Fiumében várt reánk Révész Béla -- Szept. 25-én (l. Révész Atril 58-59).
- (26) Ő be sem jött a játékszembe -- Ady szerencsejáték-szenvedélyéről és monte-carlói látogatásairól l. Bölöni 107-108; Ady Lajos 99-100; Révész Atril 57-58.
- (27) Junius elején jött haza -- 1907. jún. 23-án érkezett Ady Budapestre.
- (28) Etélen kinn volt Révész Béla is -- 1907. febr. 9-ápr. 27. (Bölöni 117); Révész tévesen írja azt, hogy 1906 végén indult Párizsba. Ady Bölöni Györgynének 1907. febr. 1-én írta -- Párizsból Párizsba -- "Ma irt Révész: 5-én vagy 6-án Párizsba lesz" (Atril 60; Vál. lev. 158).
- (29) Julius elején hazajöttem Nagyváradra -- l. Vál. lev. 165-167. Július 4-én érkezhetett Bécsbe. Özv. Brüll Sámuelné jún. 3-án halt meg.
- (30) itt született meg szegény kislányom -- Dénes Zsófia Brüll Bertával mondatja el az eseményt: "A gyermek kisfiu volt, holtan született" (Akkor a hársak 185). Vészi Margit: "szép, fekete-hajú leány lett volna a gyerek" (Emlékezések. Bp. 1967. PIM. Irodalmi Múzeum 1.) Dénes Zsófia: "Nem tudom, a 'leány' verzió hogyan került az emlékezők írásába [...] Különös, milyen tévedésekkel íródik minden történelem" (Ugy, ahogy volt. 1974. 26. l.)
- (31) Mme de Thebes -- híres párizsi jósnő. Ady 1904. március közepén meglátogatja, mert látni akarja a "hirhedt műhelyt, szimbólumát az ember örök hazugság-éhségének". A látogatásról riportban számol be (Madame Thèbes műhelyében, Pesti Napló 1904. márc. 25.) A Léda által említett jóslat: "Vagy óriási sikere lesz harmincéves korában, vagy megőrül".
- (32) Hatvany Lajos -- első találkozásukról 1908. jan. 11-i levelében számol be Lédának; barátságuk a márc. 15. körüli levélváltással kezdődik (Vál. lev. 180-181; 193-194). Léda féltékeny volt erre a barátságra (Bölöni 150).
- (33) visszautaztam Parisba -- Előbb néhány hetet Pesten töltött (l. Bölöni 134, 152).
- (34) 1908 tavaszán ismét kijött Parisba -- Május 19. után érkezett meg. Olaszországi tartózkodásukat eredetileg hosszabb időre tervezték (l. Vál. lev. 203).
- (35) Milanon át, hől megnéztük a kiállítást -- az életrajzi írásokban ennek nincs nyoma.
- (36) Kaposvárra mentünk -- Ez is ismeretlen életrajzi esemény. A levelezésben felbukkanó utalásokból gondoljuk, hogy Léda talán Patosfán volt "Lacinál" (Vál. lev. 204; Belia György jegyzete alapján Kovács László; Komlósi Dezsőné kéziratosa szerint Molnár László), esetleg a Patosfával szomszédos, Somogyapátihoz tartozó Adorjánpusztán lakó Stern családnál.
- (37) Innen Nagyváradra -- Szeptember 27. előtt Léda már Nagyváradon volt (Vál. lev. 203); 27-én a Holnap irodalmi ünnepségén Ady előadást tartott és Léda is jelen volt. L. AEÖPM IX. 516. -- Októberben látogattak Érmindszentre.
- (38) Margit -- Brüll Margit, a legfiatalabb Brüll-nővér terhelt volt, és gyakran betegeskedett.
- (39) Párisba kijött a tél folyamán -- 1909. jan. 19-én érkezett negyedszer Párizsba. Március elején már Monte-Carlóban vannak. Bölöni másfél hónapos riviérai tartózkodást említ (180). Április 15-én már Párizsban vannak, innen kér pénzt Ady Hatvanytól hazautazásra -- "pokoli helyzetből" (Vál. lev. 254), de csak június közepén hagyja ott Párizst. Ady Lajos szerint bátyja "május végén hajóra száll s bekalandozza egy magyar kereskedelmi hajóval a Földközi tenger nyugati felét" (132).
- (40) Nyár végén ... Rheinfeldenbe ... pár hetet töltöttünk. -- Előtte június 20-24. Érmindszenten (Vál. lev. 263), június 25-26. Zilahon (Vál. lev. 265), június 27-én Nagyváradon volt (PIM Évk. 1960/61. 114). Még aznap, vasárnap este megy tovább Kolozsvárra (It. 1961. 308), itt az egyetem ideggyógyászati klinikáján kezelik. Augusztus 20-án érkezik Rheinfeldenbe (Vál. lev. 290-292).

- (41) öccse ... kinevezése -- Az Ady család, de főként Ady Lajos úgy vélte, hogy a "kisebbik fiú" tanári kinevezése elé "a név gördít folyton akadályokat". Ezért a költő magától Apponyi Alberttől, az akkori kultuszminisztertől kérte öccse kinevezését (l. Ady Lajos 131; Adyné 112; Vál. lev. 257-259, 582).
- (42) schweizi kirándulás -- Innen Ady szeptember 19-én tér vissza Pestre. (Bölni /197/: 20-án). Ady Lajos szerint ez év október végén Léda is Magyarországra jön; Nagyváradon, majd Pesten tartózkodik (133). Ennek bizonyítéka "egy október végi margitszigeti délután emléke" az Őszben a sziget c. vers.
- (43) 1910 telén ... ismét Parisba jött -- 1909. dec. 13-án indult el ötödízből Párizsba és 1910. május közepén tért vissza Pestre. (Vál. lev. 311, 319).
- (44) Ekkor esküdött Lajos -- 1910. június 27-én.
- (45) ekkor kezdődtek közöttünk a nagy bajok -- (Vö. Ady Lajos 139-142; Bölni 213-216). Léda úgy gondolta, hogy a család el akarja tőle szakítani Adyt (l. Vál. lev. 337-338, 339-340). Valójában a "nagy bajok" régebben kezdődtek (l. Ady Lajos 131; Bölni 175, 181-182; Vál. lev. 267, 287-290).
- (46) elutazott Csorbatóra -- Mindketten a szakítás gondolatával foglalkoztak (l. Ady Lajos 140-141; Bölni 214-216). Ady júl. 25. táján ment fel Újtátrafüredre a nászútjukat ott töltő Ady Lajosékhöz. (Vál. lev. 323; Alföld, 1963. 3. sz. 75); júl. 31-től aug. 18-ig volt a Csorbatónál. Ez alatt az idő alatt levelet sem váltott Lédával.
- (47) Szűts Dezső -- (1869-1926) "Ady váradí éveinek újságíró társa és tanúja, Pesten pedig csatlósa, -- sokak szerint ösztökélő-kísértő jó-rossz szelleme" (Kovalovszky II. 476). Léda által említett szerepéről l. Ady Lajos 141; Adyné 156-158. Bölni szerint Szűts "ellátta [Lédát] félórúlt lelki klinikájának tanácsaival" (214), és zavaros levelekben számolt be Adynak Léda állapotáról (l. még az előző jegyzetet). l. Vál. lev. 324-327. Szűts Dezsőről, Ady életére és költői fejlődésére tett hatásáról l. Kovalovszky II. 402-505.

Szűts a szakítás után újra felveszi a kapcsolatot Lédával, s folytatja intrikáit és gonoszkodásait. Léda hagyatékában fennmaradt leveleit 1937 nyarán húga, Brüll Berta Révész Béla közvetítésével eladta Weiss Fülöp bankelnöknek és Káldy Jenő kormányfőtanácsosnak más levelekkel együtt, amelyeket Diósyné férjéhez, ill. hűgához intézett. A vásárlók a leveleket (összesen 30 levelet) az Országos Széchényi Könyvtárnak ajándékozták azzal a kikötéssel, "hogy azokba 30 évig kizárólag Révész Béla ur ... nyerhet betekintést" (OSZK Híradó 1976. 7/9 sz. 142-143). Lédának Szűtshöz írott levelei azonban nem voltak ilyen biztonságban. Szűts nem tekintette magára nézve kötelezőnek a diszkréciót. Erről panaszkodik Diósyné Reinitz Bélának 1921. dec. 27-én írott levelében (OSZK Kézirattár Fond 74/21): "... az emberek komiszak. Ennek bizonyítására megírok itt még egy esetet, amely igazán fölháborított. Valami színházi lapban Kolozsvárott, Szűts Dezső ur kiadta az én valamikor, valami tíz éve írt leveleimet és úgy Kolozsvárott mint Nagyváradon csak úgy kapkodják a lapokat. Az még valami augusztusi számban történt ... dehát mégha csak az én leveleim lennének ezek. Én ezeket egynek kivételével sohasem írtam, stylus, szávak, kifejezések semmi sem tőlem valók. Minden el van ferditve, kifordítva, bepiszkolva és még a hozzá való commentár!! Még a dátumokat is össze vissza zavarja. Ő ez a disznó irt nekem egy párszor Parisba hosszú bolondos leveleket, amelyeken mindannyian mulattunk. Több-ször kért a maga részére holmikát sőt más szegény familia részére is. Kért lapokat, fehérneműt, pénzt, télikabátot stb. ... Némelykor feleltem is neki némelykor nem. Később irt nekem többször Adyról is. Most kiadja egyik levelemben írt dolgokat, melyre határozottan emlékszem ő írta volt nekem. Bizonyos dolgokról én nem is tudtam s ő tudatott felőle. Egész oda vagyok e gyalázatoság miatt és képzelheti mit szól ezekhez Dodó ..."

Az alábbiakban a leveleknek Adyról szóló részeiből közlünk.

Ezűts Dezső - Diósy Ödönnének

[Nagyvárad, 1912. aug. 3.]

Kedves jó Ágnes asszony,

a lapokat mindig megkaptam, s addig küldje, míg meg nem unja. Amig mulattatja és nem tovább. És ha nagy örömet akar szerezni, a francia hetilapokból amihez hozzájut egyszer, azt küldje el nekem.

Ne vegye rossz néven, ha ezek a vers- gyalázások nem dühítettek meg. Nem lehet rajtuk nem átsiklani, s ami magán megesett, drága urnóm, az emberi eset, olyan kulturátlan, lélektrábló tett, amely már elemi csapás, s amit így fejez ki a magyar gazda, mikor a jég elverte a szőlőjét: ő maga is bottal veri a szőlőt, ami maradt, mondván: "Lássuk uramisten mire megyünk mi ketten!"

Itt nincs mit keresni mást, mint a komédiás komédiáinak vérbe mártott tollal letévését papírra. [...]

[Nagyvárad, 1912. szept. 30.]

[A levélből egy lap hiányzik] nem küldöm el, eddig három nyilat küldtem belé, azt hiszem, talált. Ha nem olvastam volna, amire figyelmeztetett, nem jött volna ki belőlem ennyi kés és borotva és gránát. De épen lővonalba jött a Népszavá-ban, láttam, otaba volt, hogy beugrott a forradalmi álhirnek, kapzsin, parasztmohósággal, bután. Hiszen itt rend van, hála Tiszta Istvánnak, az ország kormányzása művészet most és művészi is, s ez a szegény ember neki a zsidóknak, polgárságnak, versekkel tüzei a mozdíthatatlan kiábrándultakat, kik rég nem hisznek már se vezéreiknek se másnak, vele beugrik Franyó, Peterdi és Matyó[?] (társaság ez?). Muszáj volt belelőni. Ha majd el tud viselni véres és szagató sorokat, (nekem csak alkalom egy hivatalos cikkre), akkor elolvashatja. Egyébként semmi: több ital fogy el s káromkodás lesz. De azt is itt hallok eleget kocsisoktól, boltosoktól. [...]

[Nagyvárad, 1912. nov. 6.]

[...] No, miket írok egy okos asszonynak. Valamit látok, ami gyengeségre mutat Adynál, tehát okosságra: nem ír a Népszavába. Azt hiszem örülnek ennek a lap irigy munkatársai, Bresztovszkyék, de nem is neki való volt az a mulatság, ahol az ő bócher-stilusu okoskodásai a jómagyarán köpködők közt igen furcsák voltak. Valami részem van benne, elkergetésében haza. Történeteket irtam, mint akinek muszáj, de nem mesét, hanem esetekeket. Tettem. Épp ilyen egyszerűen tudnám megölni, ha a botrány nem volna olyan kellemetlen, őt vagy bárkit. De szó sincs ilyenről. Ugy jutott eszembe, hogy az utolsó cikket eltették - jobb időre. Ha újból nekimegy azoknak, akik neki sok pénzt adtak. Mert nem csak magát szidta kőtetlenül és bizva, hogy nem bánthatják, nekiment fünek-fának. A véres óta nyugodtan ül a ... bugyogóján. [...]

[Nagyvárad, 1912. dec. 23.]

[...] De viszont jól teszi, ha spóról, mert a jó és rossz tulél minket. Nem hiszi? O feledékeny, hiszen maga már akárhogy is, akármit is, halhatatlan, amit tett, az megmarad, sőt csak az marad meg. Jót tett? Bizonyára, ha rosszul is sikerült. Hja, a föld volt nagyon trágyás, ahova a mag elhullott, és zsiros. Buja a termés, de tuskés és hideglelés farkasalmákat is terem. Hogy ne teremjen többé mérges pöfetegeket, arról ismét tenni kell: szét kell rugni. Persze, nekem. Mert én mérgezett vagyok, nekem nem árt a gomba s különben is szeretem őket pusztítani.

Hát így örüljön, hogy tett valamit, okosat, helyeset, nagyot. A szülés nagyszerű, de sok szennyel jár. Maga teremtett a sárból. Most a piszok jön, azaz: jött. És elég is.

De a maga ujjá születése megvan, a hangszer ugyan tovább zörög, de meglesz. Buddha magával, om mani pamme hum.[...]

[Nagyvárad, 1913. jan. 3.]

[...] A verseket nem olvastam, ezek már nem mulatságosak. Átkozódás volt a leginkább egyikben, amely hozzám került: nyavaja törje ki, fene egye meg, ragya verje, kosz marja. Azt írta a Százesztendősz jövendőmondó róla, hogy úgy fogja végezni, mint egy Hazafi-Veraí János. Már úgy is kezd. (Ez a Jövendőmondó különben Brankovits György volt szerkesztő). Hazafi-Veraí volt az, aki "irtam Pesten, mérgemben" feliratu verseket adott ki és irt és árult. Híres verse:

- Barmok, - Düljön rád az Iparcsarnok,

egészen ilyen átkozódás, de nem olyan durva. Finomabb. Nem is érdekes már. Amit belőle ki lehetett szorítani azt maga kiszorította belőle sok alkohollal vegyesen. Azóta, mint a kemény kézről kiszabadult macska, köpköd, nyávog és - nem zimmerreim. Nem is olvasható, nincs kéz, amely játszani tudjon ezen a hangszeren. Hát csak zörög, dorombol. Nem muzsika. Talán majd egyszer elolvasom, ha közeljutok hozzá. De az soká lesz. Barátjai se olvasták, legalább nincs meg se Kollányinak, se a vele érintkezőknek. Sas Ede olvassa most.[...]

[Nagyvárad, 1913. febr. 9.]

[...] És e közben, mint elhagyott partok a tengeren, lassan eltűnnek bennem: az irodalom, költészet, Ady a nyomorúság és hitványság edénye. Különben is gyorsan felejték, gyorsan idegenedem, de ezektől? Mint rossz ital után kellemetlen íz emlékezik a száj, úgy jut eszembe ritkán - ez a mult. Kik ezek, mik, miért volt közöm hozzájuk? Senki-jeim se voltak s most nincsenek. Sok közöm akkor se volt hozzájuk, talán, mert itt hagytak a nagy küzködésben, ezért, de félttem, hogy felkeresnek. Hiába félttem, szerencsére, nem reménykedtem. Be jó, bejő, ezeknek is vége, jó az elszakadás, nem is tudom, kik voltak, tudom, de mindegy. Voltak. Ujak, frissek kellenének, bár nincsenek, egy volt, leány, kedves, sugár és igen-igen fiatal, de a környezete a pocsolja. Ezt is el kellett hagynom. Meddig megy ez, nem tudom, kívánom soká vagy semeddig.

Igy beszélek én magamról és keveset vagy semmit hallok Magáról, Asszonyom, akinek gyöngéd jóságos emberit felülhaladó akaratereje mindjobban meggyőzi az embereket a maga nagyságáról. Dutkával beszéltem, kezdett igazságokat látni és mondani, (azt, hogy Rómában Ady megverte magát s állandóan verte, mégse hiszem). De a maga értékelésében s megbecsülésében új világ és új korszak, független a másiktól. Így láttam és mindig s látni fogom mindörökké.

Fogadja igaz szeretetem jelentését s köszönetem a lapokért, s ha van képes ujság, azt is kéri igaz hive

Szűts Dezső

Liget 32.

[Bihardiószeg, 1913. szept. 23.]

Kedves jó Adél aszszony, Drága urnóm,

annak, hogy nem irtam a legigazabb aszszonynak, nem a restségem az oka, sem az, hogy olyanok estek meg, amikről írni hiábavalóság. Nem ez. Hanem el akartam kerülni a megunt s felfrissítve sem élvezhető pecsenyét, amely a maga asztalára még mindig rákerül: Adyt. Hiába, unalmas már verseivel, amelyek - mint Schöpflin a XX. Század-ban panaszojla - hat hónap óta hevernek a szerkesztőségek asztalfiókjában s nem akar senki írni róluk. Valószínűleg tudja, hogy a Magunk szerelme ez a könyv, amely általános csönddel találkozott, ez a könyv, amelynek már a címe is Corneille amour de soi - même-ből

HERZMANN DEZSŐ
„RIMINI” KÁVÉHAZA
BUDAPEST, ARÉNA-UT 60.

TELEFON 156-99.

12

Page 601

[illegible]

Byers - 7/12/958.

Antioch

becsel a maga vöröspont. Inke,
 val beszéltem, kérted (gondol-
 tat) utáni & mondani, (az,
 hogy Rózsánál hely megverte
 magát, & ellentétben vette,
 mére bűn). De a maga éke-
 kelésében & megkezdésében
 új világ & új Észjárás, fűg-
 len a vöröspont. Ez bűnün-
 mind & bűn fogam mind-
 nőt. fűg, hogy szeretet-
 jelentés, & Észjárás a Goo-
 de, & ha van éke, vöröspont
 bűn, hogy hűve
 Lige 32. *J. Szentgyörgy*

ered. Néma csönd fogadta, pedig tele van ajánlásokkal fünek-fának s tele olyan igazságokkal, mint: télen igen hideg van. Minek irjak róla, mikor azóta való élete szájalomraméltó erőlködés és folytonos kudarc? Nem hiszi? Irt egy verset: Rohanunk a forradalomba s béke és csend lett. A nyavalyával törette Tiszát s miniszterelnök lett, megint Állt a Sors és csönd lett a viszhang. Minek irjam mikor megirom, hogy idejött hűhóval, cikkek jelentek meg, hogy számosabbak a kedvesei, fiatalabb mint valaha s két kis zsidó fiu fogadta s kísérte, s ahova meghívták, az Bárdos Imre szülője volt. Így rajongtak érte. El is ment fene nagy csöndben.

Én nem erről szeretnék és tudnék írni, hanem arról, hogyan lett azzá, ami volt. És nem találok kiadót rá, nem érdekel senkit, se mellette, se ellene semmi. Ugyanazt a verkli-nótát fujja az új kötet, ugyanaz a szóhasználat, a gondolat, a forma, megöregedett. Nincs senkie, aki van: Ada, meg Margita, olvassa el, milyen éretlen dicsekvésekre tudják indítani. Szinte szenilitás.

Ezért nem irtam, pedig sokszor beteggé tesz a kérdés: hol van, mit csinál, lát-e már tisztán ebben a kérdésben? Látom, baj van, a helyről. Nekem százszoros jószág, hogy e szomorú helyből elmehetek a lap által és segítségével más országokba, de nem jó volt arra gondolni, hogy az én nevem is előráncigálja a neuraszténia kutjából a végtelen emlékezés vizeit nagy tömegükben. Drága jó Adél asszony, ezért nem irtam, mert az én nevetem az emlékezés rögtön kapcsolja az övével, amikor már nálam nincs jelentkezés a hívásra. Láttam itt elmenni dagadt arcát, puffedt alakját, zsirszerű tekintetbe kíváncsian mélyedten, de ez a nézés réveteg volt, nekem idegen, közömbös s kifejezéstelen. Ez a ronc puffadtan uszott, de ez már semmibe sem volt az, aki akkor élt. Nem érdekes.[...]

[Nagyvárad, 1913. okt. 10.]

[...] Hja, igaz, mit is bölcselkedem én, mikor itt az élet nyara, melege és szeretete s együtt vannak Dodo és Adél! Hja mégis a férfi a legjobb barát. A megértő az okos, a türelmes és tűrő, a derék és nagy. Milyen aprók ezek mellett a csupa ész, okosság és bölcs emberek mellett az apró avaturier-k. A beteg, nyavalyatörős, rongyolt agyu és szívű torzemberek, akik ellen évezredek óta ugyan nem, de néhány évtized óta olyan védőhadjáratot kell folytatni az egészséges embereknek, mint a lólegyek ellen nyaranta. Akik be akarják oltani a méreggel a boldogokat, akik folyton gyengítik azokat, akiket a sors valahogy közelükbe sodort. Az életük és erősségük a mások gyengessége s igazában hasonlítanak a koszhoz, amely ott él, ahol nem takarítanak.

Ilyen mételyezett embert sokat láttam hasztalanul küzdeni ez ellen a buja költészeti kór ellen. Erős embereket, akik energiátlanok lettek és életük vegetáció. És az Erős ember, a Nagy, a Vezér -, a Korlátlan Képesség, az maga olyan hitvány lett, hogy összeállt Balázs Bélával szindarabot írni. Aj és vé!

Azoknak volt igazuk; kedves Adél asszony, akik nem is vettek tudomást a prófétáról. Ezt a mea culpát mindnyájan elmondhatjuk. Azoknak volt igazuk, akik ha ismerték is őket, csak úgy ismerték - lőtávolból.[...]

[Nagyvárad, 1913. nov. 5.]

[...] A látogatás történetét Bubinál másként mesélte el a Nagy Részeg egy éjszakai iváson. Mintha dicsekedett volna sikerekkel. Bubinak tudni kell, hogyha ő szóbaáll vele, akkor nemileg le van vetkeztetve a Nagy Duhaj borszagu és horizü társasága előtt. Vagy lehet, hogy ez a perverzítés. Egy a vigasztaló: valamennyi nő úgy járt, aki vele szóbaállt. Nincs kivétel.[...]

[Nagyvárad, 1914. máj. 7.]

[...] De az állatra teszünk. Fehér beszéli, hogy megint itt volt, előbb irt neki, hozzá össze egy gazdag nagyváradai aszszonnyal, akinek családja már elhatározta, hogy a nőt

szenatóriumba szállíttatja, mert Ady-örületben szenved s folyton írja neki a leveleket. Fehér vállalkozott rá, de megjegyezte, hogy Ady kikötése: kölcsönkérés esetén nem lehet tagadó válasz. A nő megijedt, Ady nem s tényleg megpumpolta a nőt. A felelősség Fehért illeti ezért az esetért, de azt már megállapítottam, hogy ők képviselő feleségét mondták be a világnak, mikor Márton Gabynál volt kint Baráskán[?] vagy Réven. Kicsit füllentenek Ady és barátai, a nők számát, különösen társadalmi állását illetőleg. Leg. Most ő a nőkinzót alakítja, neki jól áll ez.

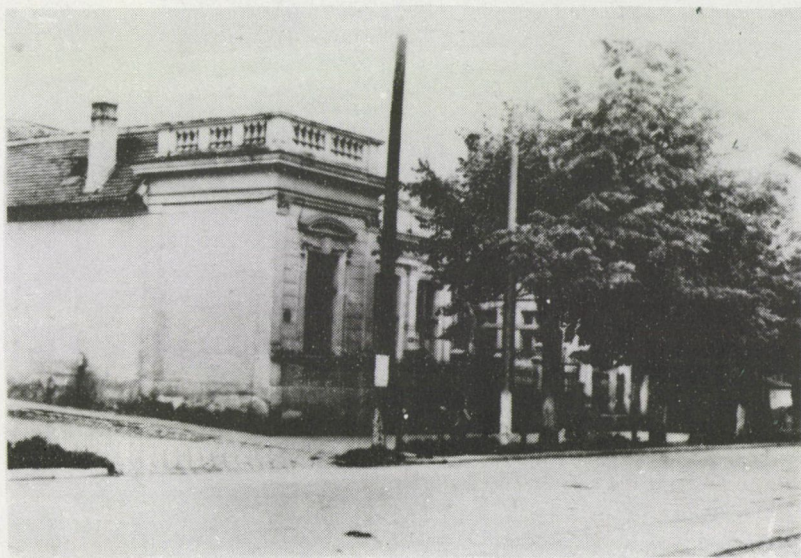
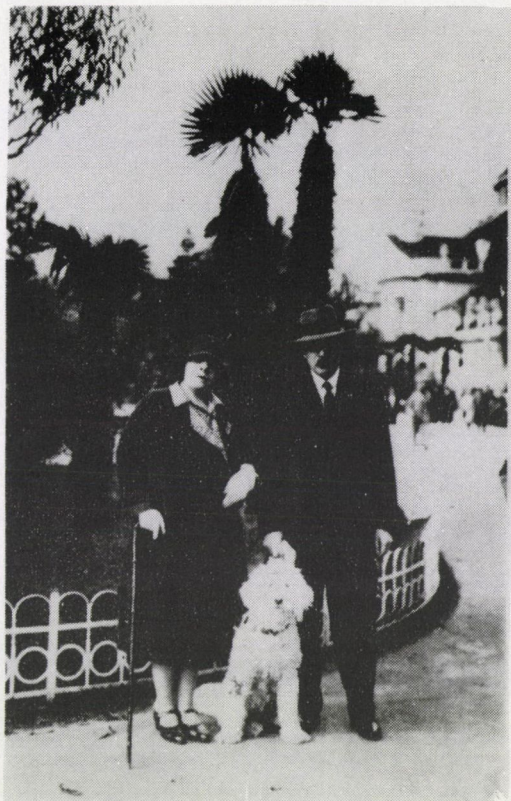
Hogy én milyen viszonyban vagyok vele? Köszönöm semmilyenben. Azóta nem volt szerencsém hozzá. Husz koronát küldött s ez volt a bucsuja. Én nem fogadtam el, ki tudja, mikor lehet szüksége arra, hogy ne így gondoljon rám. Most irtam neki az első levelet [,] idejekopogtatni[!] a bárkán, nagy pocsolyában uszik és már elmerül. Mániákus és pedig nemileg az összes csirkefogók rajta mulatnak. Mulatnak és ugratják, minden tébolyodott perverz dögöt odacipelnek hozzá. A rómaiak így veszejtették el a halálraitélt idegen előkelőt. De ha nem reagál, a fene bánja. Nincs mit megmenteni, ő maga se érne vele semmit.

Azt tudja, hogy valami érintkezésünk van magával, Adél aszszony, talán szeretné az egyiket, vagy mindkettőt, persze, játéknak, mulatságnak vagy nevetségnek, vagy lábakapcának. Kis rágalmakat is megereszt rólam, hogy szerelmes vagyok magába s voltam mindig. Szegény. Magától fél már, a hallgatása nyugtalanítja, meg az árulása. Nagy Mihálynak beszélt intimitásokat, hogy minek mentette meg őt, mikor elpusztult volna s ez jobb lett volna. Ezért szidta. Minek avatkozott bele "az életébe", de ilyeneket csak tökrészezen mond. Józanul a "nők barátja és sok nő kell, ő a mai Casanova, donhuán és tudja a jó ég, mi. Nagyon mulatnak rajta, mert tudják róla, hogy impotens.

Hanem: drága, jó naiv aszszony, szent szimplicitás, még mindig azt hiszi, hogy lehet írni az ő aljasságait s valaki képes azt nagyvitani? Zsidónő, kereskedőszellemű feleség, étellel verekedő és szépen zsákmányoló Asszony, legkülömbb[!] mindnél, még mindig ott van, ahol a városvégi suszterné, aki a pocsolyába esett részeges urát így menti: sose szokott az inni, csak belevitték a drága jó embert! (Aki mindennap megveri s elveri a keresetét). Hogy lehet és szabad így hazudni saját magának? Egy elaljasodott költőn mulat a magyar világ, kiabálva és röhögve szaladnak utána ujságíró-suhancok, beleusztják mindenbe, már nem is karikatúra, hanem torzképtől elhajlott[?] állat, az ország boldogja, egy nagy Dóri István (itt él Nagyváradon s rajta mulat a város) és akkor szentmáriás soraival elhazudja ezt maga előtt. Mi volt? Istenem, ez nem az s amaz a képe nem fedi ezt. Ez ő. Az? Sose volt. Bocsanat. Desose[!] volt. Csak maga teremtetten, hogy imádja. "Faragott képet pedig ne csinálj magadnak".[...]

- (48) kibékültünk -- vö. Bölöni 216. Ady szept. 4-i levelében engedélyt kér Lédától, hogy meglátogassa, ekkor békültek ki (Vál. lev. 330).
- (49) Ady néni föl jött Pestre -- Ady Lőrincének ezt a pesti útját sem Ady Lajos, sem felesége, sem Bölöni nem említi. Ady édesanyjának elhidegülését panaszolja Léda november közepén írott levelében is (Vál. lev. 336-337). Bölöni is úgy látja, hogy a család akkor elszakítani igyekszik Adyt Lédától; szeretnék, ha megházasodna (218). Ady Lőrincé látogatását említi Léda levelében is (Vál. lev. 336).
- (50) 1911 telén rövid egy két honapra kijött Párisba -- Január 23-án vagy 24-én érkezett hatodízben Ady Párizsba, de március végén már újra Pesten van. Összevész Lédával is, Diósyval is, búcsú nélkül hagyja el Párizst, Pestről ír Diósynak márc. 12-én (Vál. lev. 368).
- (51) homlott, züllött volt, ideges, beteg... -- Bölöni írja, hogy Ady már az elutazás előtti hónapokban is elnyúzott, beteg, sokat iszik (218, 220). November-decemberi leveleiben Ady is betegségről panaszskodik. A párizsi két hónapról l. Ady Lajos 144-145, Bölöni 226-227, Vál. lev. 361, 364.

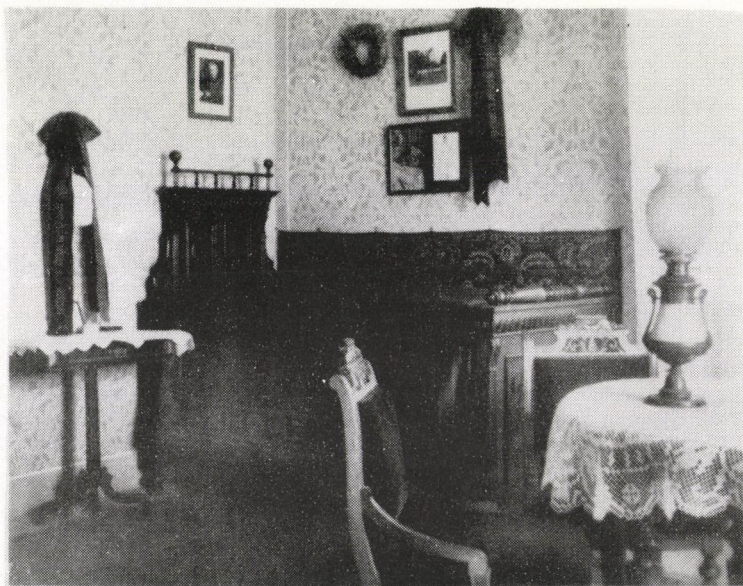
Léda és férje a Riviérán
a huszas évek végén vagy
a harmincas évek elején

A nagyváradi
ház, ahol
Léda lakott

Ady Lőrincné
(Székely A. felvétele)

Ady Endre
érmindszenti
szobája

- (52) romai utunk után ... egy két hétig időzött [Párizsban] -- Ady máj. 10-én indul utoljára Párizsba, 15-én már együtt van Monte-Carlóban Lédával; jún. 21-én hagyják el Rómát. A hónap végén Ady már Pesten van.
- (53) Firenzébe -- máj. 22-től jún. 4-ig voltak itt. A Visszaemlékezés szűkszavúságához képest különös részletességgel leírt események eddig nem voltak ismeretesek. Ady Lajos pénzügyi bajokról, Lédával való "folytonos kollíziókról" ír (146).
- (54) [Monte-Carlóban] háromszor vagy négyszer elvesztette az egész uti pénzkészletét -- l. erről Ady Lajos 145, Vál. lev. 374-375.
- (55) Csáktornyai -- Csáktornyai (Csáktornay) Zoltán festő (1886-1921). Léda említi itt, hogy Csáktornyai és Sámuel már nem élnek. Ebből következik, hogy feljegyzései 1921 után íródtak.
- (56) Sámuel -- Sámuel Kornél (1883-1914) szobrász.
- (57) Páldi -- Páldy Zoltán (1884-?) festő.
- (58) A[dy] mindenét elvesztette -- A kézirat itt megszakad a lap alján a mondat befejezése nélkül. Lehet, hogy volt még egy két lap, s ezek elvesztek, elkallódtak. Ady és Léda kapcsolata az olaszországi út után még egy évig tartott. Szeptemberben a bajorországi Chiemsee-ben találkoztak. Léda 1912. március 13-án (Bölöni 231) érkezik Pestre. A végleges szakítás ekkor történik meg. A máj. 16-i Nyugat-szám már közli az Elbocsátó szép üzenetet.

CSINSZKA VISSZAEMLEKEZÉSE

Házasságunk történetéhez.

1911 őszén (1) Lutryben — (francia svájc) egy lány pensionatusból irtam először az ismeretlen Adynak. 16 — éves voltam akkor. Rendkívül érzékeny és rajongó rajzra, írásra fogékony. Anya-nélküli.

Magyarul beszéltem — miért is megbüntettek. Szobaáristomot kaptam s ezen a magányos, rabságra ítélt délutánon — egy véletlenül hozzám került Ady-arcképpel — az asztalomra kezembe vettem Ady "Szeretném — ha szeretnének" kötetét. Az első versnél nem jutottam tovább, olyan erős hatással volt reám a vers — hogy írnom kellett a költőnek. Első levelem (2) nincsen birtokomban, de szó szerinti biztonsággal él bennem akkori ijedt — bátorságom.

1911. Sylvester estéjén került hozzám Ady válasza (3). Ezt a tartozkodón jóságos levelet ma is őrzöm — valamint az összes leveleit miket nekem írt. — Pár hét múlva 1912-ben — megköszöntem figyelmességét — s azóta — kisebb-nagyobb megsekkításokkal — k.b. négy hetenként irtunk egymásnak (4).

1912-nyarán hazajöttem Svájc-ból Csucsára — levelezésünk meleg és tiszta barátsággá fejlődött — s 1912-őszén váratlanul — egy félévig — pausált (5). Ok — nélkül maradtak el a levelek — de én nagyon szenvedtem ettől az érthetetlen elnémulástól. Én sem irtam többet — de akkor ott Csucsán — éreztem meg először hogy végzetesen szeretem Adyt, — akit soha sem láttam, testi figuráját elsem tudtam képzelni jó formán. 1912 — Sylvesterén nem birtam tovább s egy B.u.é. — kíváncsi névjeggyel törtem meg Ady elhallgatását. Az üzenetre hosszú, mindent megmagyarázó levél jött — a levelezés — ismét helyre állott — s már egyre jobban sürgetődik mindkét részről a találkozás.

1913 — tavaszán Ady beteg lessz — Grünbe kerül (6) — s csak késő nyáron kerül vissza. 1913-ba — nem tudunk találkozni de rendszeresen levelezünk.

1914 — tavaszán Ady — komolyan sürgeti a találkozás keresztülvitelét s én akkor egy gyerekesen becsületes levélben megirom neki hogy Boncza Miklós — nem költők barátja ugyan — de elfogja viselni a szégyent — ha Ady Endre látogatásával megtiszteli a házát. — Hogy — és mikor — jön el — Ady — hozzám — az ő dolga — de biztos — érzésem úgy diktálja — hogy csakis az otthonomban, nálunk találkozhatunk.

Ez a találkozás 1914 — április 13-án este megis történik (7) — s Ady Endre — Váradi lumpolások után — este 9 óra tájban — kikötött nálunk.

Apám Pesten volt, mint majdnem mindig s én Nagyanyám (8) és öreg nagynéném (9) társaságában láttam először szemtől szemben Adyt.

Csalódás volt, öröm és szomorúság.

A csalódás pár percig tartott — a kedvessége, a jósága, a hangja győzött.

Örömöm volt, mert végre mégis teljesült a vágyam.

A szomorúság pedig megmaradt, mert <az> én aki addig soha kimulatott férfit még nem láttam, az egész Váradi — mulatozás természetes következményeit — hátgerincsorvadásra magyaráztam.

Milyen jó — ez — gondoltam hogy ezt a gyönyörű baráti érzést a halálig megfogjuk őrizni s nem rontja — el soha szerelem. Ady beteg s én Adyt úgy fogom szeretni, ahogy egy szentet illik. Ady — 1914 ápr — 15-én megy tovább s mert az utolsó két napon már frissebb erőben van, kisütünk egy már fél éve közénk bolygatott atyafiságot (10) a vidéken s megbeszéljük — hogy pünkösdkor — megint Csucsán átutazik — felkeres bennünket s együtt elmegyünk rokonlátogatásra — Kalota-Szentkirályra. Junius — 5 — én Ady — föl is keres (11) — s junius 7-én a megbeszélte kocsikirándulást Nagymamáékkal végre is hajtjuk. A rokonlátogatás következménye "A Kalota partján" című vers. Ady most pár napig nálunk akar maradni — fiatalos kedve van és fiatalos egészsége. Junius — 9-én kijön Kvárról egy házasságos szándéku gyerek ember, egy fiatal mérnök (12), aki édesapámnál rokonszenvre van begazitva.

Ez a gyerek éretlenül viselkedik, a téli bálok — emléke alapján komoly jogokat formál s Apám rokonszenvére támaszkodva — élni akar a jogaival. Egyszerre — és öntudatlanul — pattant ki a titok — Ady és közötttem. Titok — amiről magunk sem tudunk, de most humorral — góggel — fölénnyel fogtunk össze. Ahogy helyére tettük ezt a kis ficáncoló idegent (13) — egymáshoz sodródtunk.

S valami soha sem érzett nagy, közös gyerekség — vezetett egymáshoz. A vőlegény jelölt a következő vonattal hazautazott — s én egy félóra múlva Ady — menyasszonya voltam.

A leánykérés (14) fontosabb mozzanataiból nem emlékszem másra minthogy Ady — sorsomnak ismerőjeként — azt mondta hogy legjobban szeretne felpakkolni és elvinni — ebből a sok zavarosságból.

Erre én valami olyasmit feletem — hogy hibásan fogalmazta azt amit egészen helyesen gondolt.

T. i. engem elvenni lehet és nem elvinni. — Ady megértette s siró nevető gyerek — csókok után másnap — ijedten eszméltünk rá hogy én junius 7 én lettem 18 — éves (15) — az édes Apám minderről — mit se tud s bár önérzetemet emeli hogy tőlem kéri meg a kezemet — mégis Apámnak kell mondja rá a boldogító igent. — S két hosszú kérő de elszánt levelet küldtünk egy borítékban másnap

az édesApámnak (16). ---

A "Csinszka" — név is ezekből a napokból való s az én bűnöm. Ady — harmadik napján Csucsai tartózkodásának olyasmit mondott — hogy ő nagyon szeret nálunk s kober lengyel — Ritter — ek mintájára — ahol megveti egyszer a lábát onnan nem egy könnyen áll tovább. "Talán lengyel is vagyok — " mondotta Ady — s én olyasmit feleltem hogy ha lengyelnek érzi valaki magát akkor az is — s én egy szép lengyel — nevet — fogok keresni a lengyel érzésekhez. "Csacsinszky — " mondtam boldogan. "Azt nem — mondta Ady — csuful — jártam ugyan itt maguknál de ilyenformán meg nem csufolodom — ezt meg kell szépíteni — mert különben kompromitál. — " Így lett a Csacsinszkyból Csinszky s a Csacsinszka — Csinszka (17).

Harc — gyász — (Málvin néni halála (18) okt.13.)

A csodálatos nyárból nyirkos viharos halál szagu ős lesz. M.néni halála az első átélt elmulás életünkben. Csodát várok és nincs csoda. — A halál beállta idején borzasztó hóesés. Fák ketté szakadnak. — Temetés előtti este — jön Gyurka (19) először hozzánk. Furcsa találkozás. Apám — furcsán viselkedik már a halállal szemben is. Károly (20) haza jön.

Apám furcsa tervei Csucsával (21) Nagymamával. Pusztítás és pusztulás. Bizonytalanság. Ellenállás. Vészinek levelet írok (22).

Bandi Pestre megy sürgetni a dolgokat (23). Pest rázuhan háborúval, pletykákkal. Bandi Pesten nem bírja tovább a sokszinű bajt — aludni akar és veronál mérgezést kap. Majdnem halálba altatja magát s Ignótus — H Laci (24) — úgy mennek el hozzá — mint akik utoljára — látták Adyt.

Én Csucsán kapom a hirt.

Borzasztó órák.

Mostmár nagymamával és Károllyal is szembe kerülök mert Bandihoz akarok utazni. Bandi betegsége hetekig tart. Hunyadi bankban van Apámtól hozzá nem férhető 10.000 koronám <ebb> ennek egy részéből stafirozom ki magamat — Károlyt aki teljesen rongyos. —

Károlyt és Pétert (25) beveszik katonának. Nagymama keserősége — Bandi mérgezése előtt, vagy után — ? Érmindszentre megy — s édes anyját elhozza hozzánk (26). "Mari néni" (27) — "Donaggio" (28)

"Mari nénit kistafirozzuk.

Bandi gyógyulása után Csucsára jön. Károly bevétele — elrontja Nagymama amugy is gyászos kedvét — de mégis — áttöri a bajt — a humor néha — s kedves esték is akadnak.

Lajos és Anna (29) sógornóm megjelennek. (Anna Zsukát (30) beharangozza) Zsuka levelet ír.

Karácsony előtt Bandi Pesten jár (31) a dolgunkban, fáradtan — betegen — érkezik karácsony estére — 1 orakkor s én 7 ota várom az állomáson 1 orakkor karácsonyfa gyújtás

Ügyünkben semmi eredmény.

Karácsony és Ujév között Kvárra megyünk (32) a dolgunkban — eredménytelen ut. Szomorú ujév.

Kifáradva, agyonhajszolva még sem engedünk.

Január — február — emésztő tétlen nyugtalanság (33).

Még egy kvári ut (34). Lukács (35) és Isac (36).

Minden elvan rontva.

Berci bácsit (37) öljük. Komoly ígéret.

Március 25 — én mikor már fogytán az öröm, a hit és az erő megkapjuk — az engedélyt (38).

Másnap utazunk —

28-án esküszünk (39).

Lajos, Anna, Zsuka, Vészi, Bárczy — Ignótus — Máliék — Medvéék (40).

1915 márc 28 — esküszünk (41).

Tanuk — Ignótus (42) — Vészi — a polgári házasnál (Bárczy) (43) senki nincs velünk Zsukán kívül.

Onnan egyházi esketésre megyünk Budára Haypál (44) lakására — oda jönnek Ady Lajos és felesége.

Esketés után auton hüvösvölgybe megyünk. Holcspachnál (45) ebéd vár — jelen vannak: Lajos — Lajosné és Zsuka. Kora d.u. Lajosék haza mennek Zsuka marad. (D.u. — kijönnek Jászi házaspár (46) — Medve Miklos és felesége — s a kis fiúk. (Medvéék (47) Bandi régi emberei a kvári sőt debreceni évekből.) Zsukát Máli nem méltányolja.)

Este 8 — felé jövünk Zsukával haza 10 -kor Adyval a Magyar Királyba (48) megyünk Steinfeld (49) — fiu már vár. Katona és szomorú. Bandit nyaggatja mentesse fel. Magyar Királyba táviratok és levelek tömege. Két jó szoba és rengeteg virág. Inkább agyonhajszoltak vagyunk, mint boldogok, azért mégis elértük amit akartunk s ez jó. 10 napig vagyunk k.b. Pesten (50). Bandinak fogytán van a pénze s a 10 — nap alatt Krözust játszik, Lacitól kap a könyvére 1000 kr. (51) s otthonról Érmindszentről kér tudtomon kívül 3000 kr-nát ezt később legalább 5-féle variációba fizeti vissza Anyjának és Lajosnak.

A 10 — nap alatt felszabadult mértékben élünk. Úgy költünk és úgy udvarolunk az élet apró lehetőségeiben egymásnak ahogy én mindég szeretnék élni (ma is.) Parfum, játék, auto, virág — és nagy nagy gondtalanság. Mindenki kedves, jó — elragadtatott, úgy bánnak velem, mint egy babával. Megnézik mozog-e a lábam — kinyitják a szememet és csodálkoznak hogy ifjuságom dacára úgy (ha nem jobban) látok vele mint ők. Esküvő utáni napon fölkeressük Jásziékat, délben ketten ebédelünk a Márvány menyasszonyban. (Jászi mamát — Madzsarékat (52) is akkor ismerem meg.) J.Oszkáréknál úgy érzem magam, mint a gyermek aki az oriasok közé került. Gügyögnek velem és Oszkár mindenről kicsinyítő raggal beszél hozzám szól. (Asztalka, képecske, székecske.) stb.

Egyik nap Papp Viktor (53) is fölkeres s Bandit megrója hogy Zsuka folyton rajtunk log (54). Este Zsukával vacsorázunk a Blumen Schtäcklbe [?] s Bandi gorombán értésére adja Zsukának a Viktortól hallottakat.

Én jobban böggök mint Zsuka.

Bandival este a Zsuka ügyön össze is veszünk de végén is nekem van igazam.

Egyik nap — Szép Ernő (55) keres fel. A Szigeten lakik, fél a katonaságtól (még civil) egy kis vadrózsa ággal jön hozzánk és gyönyörűeket mond a szőkeségemről s az operáról, hol méltó keretet kap a hajam — színe. Bandi elhatározza este az operába megyünk. Teára meghívtam egy lánykori barátnőmet Vass Micit (56) — s este magunkkal visszük, a Steinfeld fiu, Szép Ernő és Mici jönnek velünk.

Hoffman meséit adják — s az eleje egészen szépen indul. Bandi jól néz ki, minden szem minket s a velünk szemben ülő páholyban Nizsinszkyjéket (57) nézi. Felvonás közben Bandi kimegy és nem jön vissza. St. titkárt utánna küldöm, Szép

Ernő is utánna megy. Hiába minden. Steinfeld egyszer csak félre hív és közli velem, hogy Bandival baj van. Nem csak alkohol — de veronál is. Szép Ernőt megkérem maradjon Bandival, ültesse kocsiba és vigye a Magyar Királyba. Én pedig Steinfelddel — Micit haza kísérem. Kinos pillanatok. Sietek a Magyar-Királyba. Először látom magánkívül részegnek. Önkivületben fekszik a szoba közepén egy diványon, a feje lelog a kifejezése értelmetlen, kezében összegyűrt pénzeket tart — s körülötte két hotel pincér és a szobalány mulat és bámul. Ren-det teremtek. Mindenkit helyére küldök. Utoljára <a> Steinfeldet dobom ki. S megpróbálom Bandit lefektetni. Önállóságához ragaszkodik — s teljes erejével végigvágódik a földön. Szerencsés esés ha fél centivel arrébb történik szétveri a fejét — mert a tükör márvány sarkának esik. — Sikerül fölállítanom. Az íjedségtől kezessé lessz. Helyre szépítem és ágyba fektetem. Másnap tizig szemlehungyás nélkül ülök az ágya szélén és rakom reá a prizniceket. Természetesnek tartom vállalt sorsomat. Nem vagyok mártyr. Boldog vagyok!

Mikor délfelé mérgezőes kábultságából magához tér — jelenetet vár, de a jelenet helyett egy kifárasztott, sápadt, rajongó gyereket talál. —

Most már kérdez és provokál.

Keveset mondok de a hiúságán érem. "Nem voltál szép — és neked aki költő vagy úgy kell vigyáznod magadra mint egy kurtizannak." — Ez hatott.

Szent fogadalmak, könnyek, "Soha többé(58)." [Utólag ceruzával beszűrve: versét ekkor írta. Lehet, hogy Révész Béla beszűrása.]

Egyik d. u. Vészi Margithoz megyünk (59).

Beteg. Mme Recamier-nek stilizálva fogad. Okos, fölényes és nagyon megjátszott. Egy ebéd a Városmajorba Lanthernénál (60). (ellenszenves nő — mindég küzködnöm kell h. néninek ne — szolitsam.) Mikor haza jövünk Bandi nagy mulatságára megkérдем (Adytól.) "ugye így néz ki egy leánykereskedő?"

Egyik este feljön Lengyel Menyhérttel (61) — Hatvany. (Katonaság elől bujkál — nagyon pessimista velem végtelenül aranyos és helyesel. Bandinak láthatólag jól esik hogy nem buktam meg Laci előtt.

Balázs Béla keres föl és elvisz vacsorázni hozzájuk. Lumpos este. Ott is alszunk. B. Hajós Edith (62) — nagyon rokonszenves.

Schlamadingerné (63) is ott van.

Nagy Endréék (64) is jelentkeznek.

Egy d. u. Machlupnéhoz (65) "Myliittához" megyünk teára. Bandi izgatott — mi-lyennek látjuk egymást? ("Kos feje van." —)

Ignotus (nagyon rokonszeves és megható figura) fölvisz bennünket egy este Somló-ékhoz. (66)

Berényék (67) is ott vannak és Fehérváry Erzsi (68). Itókáék is fölkeresnek. Gyurka megjött.

Jó Ebéd Itókánál — utánna betegek vagyunk

Egy d. u. Itókával Gyurkáért megyünk akkor találkozom Ödönnel (69), aki katona. Unalmas családi vacsora Ady Annuséknál

Az utolsó nap pesten felejthetetlenül szép és boldog H Lacival.

Szekfűk, autó kirándulás (Kaffkát is keressük), ebéd a Pannoniában, fekete — fönt Lacinál. A Nádor uccai lakás (70).

Utban hazafelé, — este utazunk — ismerem meg Fenyő Miksát.

Bandi a pesti 10 nap alatt — az egy bűnös estét kivéve — jókedvű és végtelenül játékos és gyöngéd. A Magyar Királyban imádják.

A Magyar Király furcsa kuriozumai jó figurák, Takács ur, a nappali portás. A veszélyt ígérő nőket kidobja.

Ilona, a szobaasszony (Bandit legénykorában sokszor ápolta). Az öregedőn fiatal Pálmay I. (71) Egy öreg főpincér, Steinfeld család. A rémes Steinfeld papa. A bolond Klauzál kisasszony

Csucsá, Túrhető ut. Otthon gyögyörű husvét.

Virágos, gyönyörű kert. Bandi kedvetlen. Nem érdeklődik. Bent ül a szobában és olvas. Egyetlen izgalma a póstavárás. Inni redukálva iszik. "Életesnek látom magamat (72)." — Izgatják a háborus hírek, Tisza viselkedése, az újságírók fejvesztettsége. Ignotusra is haragszik, mert sokszor elírja magát. (73)

Husvét után Érmindszentre megyünk (74). Lumpos, cigányos nótás este zilahi cimborák között (Both Pista (75), Nagy Sándor (76), Bécser (77), Kincs Gyula (78), "Csokolom a kis kezedet."

Az öreg Glingó-balladája.

Bandi összecsókolódzik a primással.

Zilaht — nagyon megszeretem.

Érmindszenten.

4 — vagy — 5 napig vagyunk. Nagy sár, rossz utak. Mózes házaspárnak nem tetszem. — (Mózesék (79) bejárókocsis és kenőasszony.) Mózesné: "soha sem hittem, hogy ilyen kis cingár fehérnépet válasszon az urfi, ez még a házasságra éretlen" — Mózes: "azt hittem a tek. urfi olyan derék asszonyt hoz a házhoz — hogy melléje se fér a kocsiba — " Kedves a kis kuria — s csak úgy izzik a napban, az öreg ur (80) — első napokban erőssen dresszírozott. Finomkodik s mert látom h. neheze érek felszabadítom. Kedves eredeti mokány, kötekedő. Csfondáros és mindenütt panasz van reá. Nekem nagyon kedves figura.

Engem nem vesz asszonyszámba, de leöcskőz.

Anyósom — mindig sir és mindig megvanhatva. Panaszkodik Lajosnéra (81) és az öreg urra. A tanyát (82) is megnézzük. Bandi elmondja Léda mindszei látogatását (83).

Érmindszenten Bandi velem kérkedőn boldog. Büszkén mutogat mindenfelé s én mindenkit megfőzők. (A papnénak (84) kezét csókolok — Balazsyéknál (85) gentry lányt játszom stb.) Érszentkirályra is átlátogatunk sógornémékhez. Bandiéknál a családi tenor odairányul az öregurat (Apámat) ki kell békíteni az anyagiak miatt. Utolsó este, öreg Ady — Banditól kikap.

Zilahon — keresztül hazajövünk. Szép nap Zilahon, pár visit Kincs Gyulánál, Bécsernél, Nagy Sándoréknál, d.u. kimegyünk ketten azt hiszem a "Diák — dombra" — fenyők között egy kis korcsma.

Bandiba a szép tavaszi napon csak úgy rajzik az emlékezés — Borbély Liliről (86) mesél és Zilahi régi szerelmekről — Friedman Zsókárol (87) és Cell Zsókárol (88). Az autbuszon hazafelé találkozunk Cell — Vilinével a 2 — számú Zsókával. Csucsán kiszállítjuk s egy jó estét töltünk vele.

Vendégeink mindég akadnak, — Lajosék minden kis szünidőt fölhasználnak és szerencsétlennek s mindég átnyujtanak valamit kellemes hirt. "Vészi Margit (89) lejelentéktelenezett."

"B.Gyurka Somlyon rosszindulatulag nyilatkozott" stb.

Májusba két hétre megint Pestre megyünk (90).

Ismét a Magyar Királyba.

Most ismerem meg Moricz Zsigát (pour épater les bourgeois — Moriczék Schöpflínek, Fenyőék, Ignótus, Jásziék Vésziék, Gyurkáék, Sándor bácsi (91)

Lázár Sebi (92) reánk nehezedik.

Ilona szobaasszony halála.

Egy este összehoznak Nyanyucival (93).

Zsuka megint jelentkezik (94) és meghív, a teán Kánitz Lilivel (94a) hoz össze (Lili megbukik).

Gyurkáéknál Ebéd — találkozom Egoval (95).

Egy este Surányihoz (96) megyünk pénz-ügyben.

Bandit Pest — fölfrissíti — de fölis izgatja — Lacival is összejövünk. Székely fényképezés (97).

Pesti életrend.

11-kor kelünk — minden ujságot

elolvasunk. Jól reggelizünk

fürdés — lassu öltözés

Nyakunkra jövő barátok

Kevés sétálás a napon —

változó helyeken ebéd.

Napon süttetés

olvasás, heverés, öltözés

látogatás

este vacsora — barátokkal

v. barátoknál. (Hungaria, Pilseni

v. Buda.)

Azt hiszem, ezekben a napokban hoznak össze Gyurkáék — Révész Bélával is a Newyork — kávéház teraszán.

Léda izgat mindennekfelett.

Látni és ismerni szeretném.

Arany (98) telefonon kacérkodik Bandival. Léda Pesten van (99) s Gyurkáékkal összejár, Itóka félt tőle. Én mégis találkozom vele "Louis" hölgyfodrásznál — megérezzük egymást s Léda egy nagy jelenetet rendez.

— Nekem tetszik és most már komolyan ízgat. Ezekben a napokban Bandi Papp Viktor jelenlétében nagy scénát rögtönöz — az első felkent szájrouge miatt. "Lédának szabad volt — én nem tehetem."

Együtt vagyunk a katona Szép Ernővel, Ripplékkal (100) is most barátkozunk össze. Rippl kiállítás rendez internáltsága dolgaiból.

Berci bácsihoz is kimegyünk Kispestre.

Lajos összehoz tanár barátaival: Pintér (101), Imre Sándor (102).

Lepénztelenedve megyünk Csucsára (103).

Ezekben az időkben ivásban Ady mértéket tart. Keveset eszik, keveset jár, birja az ivást, de nagyon ideges. Rosszul alszik 1/2 gramme Veronált szed, de én becsapom. 50-60 — cigarettát szív naponta.

A keze sokszor remeg és hideg. Berugva nincsen. Nehezen dolgozik. "Legyetek emlékezéssel hozzám (104)."

A háború izgatja. Fél a katonaságtól de kacérkodik vele.

Csucsán 1915-ben szép nyár volt.

Pompás a kert, háztartással semmi gondunk életrendünk: későn kelés, — bő reggeli, utánna — 11-től — 1/2 1-ig — 2-ig — napfürdő és fürdés a Körösben. Már trikóban megyünk le, Bandi a köpenyében maharadzsának néz ki. Egész karaván indul — Bandi, Én, Annuska (3 éves — szakácsnőnk kis lánya []), Vonyica (105), Florika, két nagy Bernáthegyi és Noki a foxi. Bandi élvez. Sorra bedobálja a társaságot. Ezen a Nyáron Lajosék is vendégeink pár napig. Nem tudok összeszokni velük (106) — és Lajosról, aki még a tavasszal csinált ellenem egy pletykát — hozzám járó leány barátnőimmal kapcsolatban (Duci (107), Mici — csekélységem — contra Itoka és Annus —) egy furcsa kép kezd bennem kialakulni. Bandival közlöm és Bandinak fáj mert önmaga előtt sem tudja Lajost kivédni. "Mégis az öcsém" — mondja szomorun. Az első pofon története. Tabéry ur (108) meglátogat — utánna összeveszünk. Kincs Gyuláék, Ferenczy Zsizi (109), Csató Pál (110) stb. Papp Viktor. — Gyurkáék lejönnek. Erdélyi utat (111) rendezünk négyen. Lemegyünk Brassóba. Két napig vagyunk ott. A Noa[?], a város, Faragó Ödön (112), Itoka berug. M. Vásárhely. — Bernády (113) főispán — bankett. Megnézzük a Kulturpalotát. A Kulturpalota erkélyéről nézzük egy menet század beszentelését. Ady könnyezik. Ebéd Bernádynál, Bernády kocsiján Szovátára megyünk 1 1/2 napig vagyunk Szovátán fürdünk. Szép világ. Egy napig még Vásárhelyen — Bucharték, Szász Piroska (114), utban hazafelé — Itoka álmai. — Gyurka Itókát egy hétig nálunk hagyja. Itoka — mesél (115). France, Rodin, Lichtenstein hrcg, Lenbach és a többiek. Várad orfeum. Emőd T. (116) Nagy Miska (117). Sok üzenetet kapunk mindenünnen. Jászi, Biró haditudósítók, Szép E. katona. Titkár (118) álkolerásan lejön. Ady Lőrincz lovat kér Lacitól (119). Nagymamával — szerelmek és csaták (120).

Lenci papa is meglátogat. Váradra megy — a Félix fürdőbe. Lajosék Báziasra (121) mennek. Bandi rákászni kezd.

Le kell visitelni a faluba és a vidéken. Bandi — a legceremonikusabban leroja ezt a szörnyű — mulatságot. —

Szeptember körül megint Érmindszentre megyünk 3 napra (122). Visszajövet — gyönyörű nap Kincsnél a szőlőben. Itt kapja Bandi a kis diák levelét Gyónirol (123). Kérem ne válaszoljon. Kinevet. Mégis ír. Berci bácsi betegsége. Rövidesen — megkezdődnek a B.H. kirohanásai. Mindég csunyább a hang. Bandit nem védik a Nyugaték úgy ahogy várja, a Világ sem. Kiszolgáltatva érzi magát. — Rendkívül ideges, elkeseredett. Denunciálások jönnek.

Sorozás is jön (124). Nem veszik be, de <megint> Tasnádra kell menni — Haubert ezredes — Camilló (125). A Rákosi dolog elfajul — most már Babits ellen is támad (126). — Ady Lajos tanár védelem címén — szintén belekeveredik. Babitsot fölfüggesztik, Lajos állása veszélyben lóg. Mindenki figyel és mindenki részt vesz. Pestre jövünk (127) Laci meg van sértve (128), még is ő az egyetlen aki támadja Rákosit. Később Fenyő is. Bandi tomból a dühtől. Végig van izgatva. Egy este a Déli Vasut kávéházban. (A kis sebesült katona) A Nyugat végre tüntet Ady és Babits mellett és matínét rendez (129). Itt ismerem meg Babitsot. Matíné után

Bandit majd szét tépik a nők. Arany. Aranyba belekötök. Annus megbotránkozik. Sok autogrammot kell írnom. Matiné után szomorú ebéd a Pilsenibe — Annus — Lajos Zsuka, Itóka — Gyurka. Délután Annust megsértem Arany — miatt és megszököm. V. Micihez.

Este Bandival Annusért összeveszek. —

Krudy — és Révész — est. (130)

K.b. két-három-hétig vagyunk fent (131). Most már nem olyan kellemes a Magyar Király. Berci bácsit megoperálták megkeressük. — Most már ideges Bandi, iszik mikor csak teheti, nyugtalan, hysteriás. Lövenstein (132), Rippl portraik (133); Sokat éjszakázom mellette és soha, egy pillanatra sem hagyom magára. Tasnádról ismét sorozásra citálják (134) — Borzasztó időben, éjszaka, vékony városi ruhákban utazunk Tasnádra. Rémes út. Bandi olyan, mint egy őrült s csak itallal lehet féken tartani. Debrecen felé megyünk sok átszállással — Nagykárolyba — onnan este tovább Tasnádra. Jean Jaurès (135) haláláért — egészen beteg. — Rémes út. Valami szélhámós áll báróval akadunk össze — Bandit itatja. Éjszaka érünk Tasnádra — állomástól város 1 óra-ut — Alig kapunk kocsit — oriási hideg. Bandi a kocsiból végig vágódik. Megint szerencsés esés. Borzasztó nap Tasnádon. Agyon vagyunk fázva. Kisül hogy tévesen sürgönyöztek, Bandi mindenkivel összevész. D.u. egy szánkát fogadunk és elindulunk Érmindszentre. Legvadabb tél. Köd és hó. A szán orák hosszat tévelyeg. Agyonfagyva érünk Mindszentre. Két napig vagyunk ottan — Ida néni (136) — onnan — Zilahra megyünk fűtetlen szobát kapunk. Auto elakad. Megfázva, meghülve — végre Csucsán. Most vár reánk a sorozás, de Bhunyadon (137). Optimistán kezeljük a dolgot — s Bandit 39 — ideg lázzal beveszik. Ugyanakkor féllábuakat is bevesznek. Bandi — rettenetes levelet ír Hazaynak (138). Megint szomorú karácsony. Apámmal sehogyse. Károlyt frontra vitték, Pétert a kis bérest és ezermestert is bevitték. — Bandi katona 1916 — Sylvesterén Kincs Gyula meghal (139). Temetésre utazunk. Bandi verset ír, és úgy megsiratja — mintha Apja lett volna.

1./ Háborus akadályok. (140)

1915 — őszen — ír egy kis diák Érmindszentre s önképzőköri kíváncsiszkodás címen — megkérdi Ady véleményét Gyónirol. Kérem ösztönszerűleg — ne válasszon. Nem hallgat rám. Ősszel — támadni kezdi a B H. — Téltre egészen elfajul a dolog — Ady Lajos is belekeveredik Babits miatt stb. Kis Menyhért támadja (141) az < Irodalom > "Katholikus Szemle" — című folyóiratban "A Cifra szűrőmmel — be-takarni" (142) verset — 1916. nyarán egy kör-kérdés indul meg Erdélyben a Rákosi affair körül (143) — A kvári egyetemi tanárok nagy része Ady — ellen foglal állást. Ezek — között Gyaluy Farkas és Cholnoky Jenő — agresszív és ízléstelen hangon támadnak Adynak. 1916 — őszen — Kvárt Ady — írásban és üzenetben

provokáltatja is Gyaluyt (144) s a párbaj utolsó órájában — enyhül kibékülésre a dolog. (1916 tavaszán a Purjesz-hecc (144/a) is izgatja.) 1916 — nyarán Csucsán éri az első román betörés, betege az eseményeknek. Rettenetesen lerontják a különböző sorozási résztvételek. A harmadik sorozáson (145) 1915 — decemberében egy Karátsonyi — nevű ezredorvos — lázasan betegen — beveszi.

1916-tól kezdve — halálra ízgatják a felmentési kérdések. Ha nincs még kezében az új hiv. cédula — lázban gyötrődve — nem mer az uccára kimenni — még kocsin se. A katonaságtól — legjobban a kiképzés — fegyelmi részétől fél. Annyira érzékeny, hiu — és sérthető ezekben az években hogy az első parancsoló hangra — elveszti a fejét és támadni képes. Mikor a Borszem [!] Jankó kifiguráza egy versét (146) hetekig betege. Érzékenységeiben fél — hogy nem a régi erejű dolgok szakadnak ki belőle — még jobban fél hogy — reá nőhetnek a dolgok és az emberek. Lajos táplálja benne ezt a hitet (147). Kár — mert ezek a dolgok már nem primadonnaságok nála, de beteg symptomák <mikkel> épen az ellenkező fegyverekkel lehetett benne orvosolni. Nevelni kellett az önbizalmát.

Alátámasztani a gőgjét.

2.) Naponta rendes mérték (148) 3 liter vinkó. A 3 liter — a mérték — ennek a fele rendesen viz. Nagy nekifeszülések idején. A házasságunk, a román betörés, Apám halála — nem iszik csak nagyon keveset és nem is lessz mámoros a szesztől. A nagy verseket is kevés szesszel önti ki magából — de az elernyedés idején néha 4-5 liter bort — iszik — 60-80-120-cigaretét is elszív s l — és 1/2 gramme veronált bevesz.

Rendesen — 1/2 gramme szűken adagolt veronál, 25-30 cigaretta és 3 liter vizezett könnyű asztali bor — a napi quantum. De van eset rá mikor muszáj megnyugtatótatására mértéket javítani.

1916. elején Csucsán vagyunk. A bevonulás lehetősége — halálos izgalomban tartja Adyt. Gőgösen — mondja ugyan legrettenetesebb izgalmai idején is — hogy Ő — egy lépést sem tesz — felmentéséért. Ha ő nem érték a nemzetének magára vessen az aki ilyen hitványul veszni hagyja. — Kinos, nehéz napok jönnek. Bandi iszik, mértéktelenül cigarettázik — s az akarata — minden önpusztításban szembe találkozik az enyémmel.

Én is taknyos vagyok, nyugtalanító és rettenetesen erőszakos. — Irok Ignotusnak, Vészinek és Gyurkának a felmentés dolgában mit a visszavonásig — meg is kapunk. (Vészi intézi el.) Gyurka azonban aki minden dolgunkban segítségünkre van — azt tanácsolja — hogy — menjünk Pestre fel — mert a felmentés érdekében (149) jó — ha Bandit Pesten látják. Amíg a felmentést kézhez kapjuk csunya izgalmak rontanak és csunya izgalmaikkal pusztítjuk egymást magunk is.

Egy napon a csucsai cs. őrmester, két csendőr és két esküdt szuronyosan felvonulnak hozzánk hogy Adyt előállítsák mint katonaszökevényt. Bandi igazolja magát, de kinyomozzuk, hogy ez a képtelen eljárás egy pesti feljelentés alapján történt s gyökere a B.H — hoz nyulik vissza. — Nagymamával is bajok vannak, si-

ratja fiát s nem tud beleszokni a háborús élet nehézségeibe. — Örökös rekvirálási izgalmak vannak s Bandit a napok házi [?] harcaiba belevonja. Ady legyöngül, aludni rosszul alszik, sok verset ír — a Világnak mámorosan, a Borszem [!] Jankó szemtelenkedni kezd. Ó minden hiúságára törő apróságot érzékenyen dühösen fogad. Házunk alatt félóránként süvitenek el most már nem csak a katona vonatok, de < sebüsel > a sebesülteket és galíciai menekülteket szállító vonatok is. Minden emberi gyötrellem előttünk fekszik, Ady éjszakákon át számolja a vonatokat, cigarettát cigaretta után szív < a > — magához hív — s csendes rémületben virasztjuk át egyik éjszakát a másik után. — A Borszem [!] Jankó eset után (150) kezdem figyelni a verseit (151) — miket a Világnak ír — s átolvasva őket — ha nem értem mert zavaros — megőrzöm másnapig s másnap kipihent, józan fővel dönt a vers sorsa fölött. Érmindszentet [!] is bajaink vannak. Csupa zaklatott, siránczó levél — s Makay jegyző ur — (a sógor) sikkasztása — mit Bandinak kell — rendeztetni. A Csucsai postamesterékkal is összeveszünk (152) ez sok kellemetlenséget csinál (lapokat, leveleket visszatartják) Bandi pedig terroristaként viselkedik és ki akarja dobálni őket. Sok energiát öl a dologba — s a vége sikertelen. Ellenőrzések, felülvizsgálások, kihallgatások stb. Nekem egy rémes éjszakát rendez — s megtanít félni. —

Egy este megtalálom a dugborát (153) s kiöntöm. Mikor lefekszik nem találja az üveget. Éjszaka van. Borzasztó izgatott lesz — felakarja verni az egész alvó házat bor miatt. Én kérve, sirva tartom vissza, mert fönt sincsen bor. Esik a hó — hideg — januári éjszaka van. Egyszer hallom — hogy öltözködni kezd. Mikor hozzá megyek értésemre adja hogy neki bor kell és lefog menni a falu kocsmájába, — fölkölti a kocsmárosnét és bort iszik. Ennek nem szabad megtörténni. A pletykától, a szánalomtól rettenetesen irtózom.

Engem a Csucsai kocsmák még közletről sohase láttak. Az én falumban — eddig egy elvarázsolt herceg kisasszony életét éltem, tisztán, titokzatosan, irigyelten, most éjjel állítsak be a kocsmába a részeges uram után jöve. Nem használt sem a kérés sem a sirás. Mikor ellökött mert átfogtam a térdét — fogtam egy pohár vizet és nyakon öntöttem. Reám nézett, megtörölközött és felöltözött. Láttam itt mindennek vége. Engem egy nagy szégyen fog érni — s ezt a szégyent csak egy dolog teheti jóvá — a Halál. Inkább meghalni mint igazolni a falu előtt az Apám igazát. Egy kis szoknyát magamra kapok s papucsban, egy szál nyári bluzban kirohanok az éjszakában. Leszaladtam a kis patakhöz s a láz és a hideg — nem engedett tovább. Ott estem le a patak partján — sirva, kékre fagyva — a hóban. Nem tudom meddig ülhettem ott. Már nem is éreztem semmi bajt — mikor előttem állt Ady. Nem volt jó és nem volt rossz, egy kabátot adott reám, egy sapkát és egy harisnyát, s utánna aléltn, tehetetlenül levitt a kocsmába. Felrázta az asszonyt, felbontatott egy üveg pezsgőt — s egy asszonytól hajtott kis paraszt szekeren — föl-hajtatott — a mi meredek, keskeny — kis hegyi utunkra. Korlát nélküli csuszós — borzalmas — ut — volt. Halálfélelmek között tartottam a nyakát a karom között s elvoltam szánva minden rosszra. Hazaértünk és soha sem tudódott ki ez a borzalmas éjszaka. Pár hétig lázas voltam és náthás. Most már félek Adytól. — Félek és borzalmasan féltem ötöt. — Megkapjuk a felmentést és feljövünk Pestre husvét körül (154). —

Itt egy kicsit megnyugszik, — a sok barát sok új hír — látszolgajó hatással van rá. — < Keresztszülőséget vállalunk Schöpflinéknél (155) — ez azonban min > Pár nap múlva azonban megint leromlik és most már — nem lehet bírni vele. Ősz-szejátszik a hotel személyzettel (M. Király) s léptennyomon bort hozat és borokat rejteget magának. A vége egy csunya összeomlás — s elkell szállítani a Városmajor szanatóriumba (156), — "Tévedtem és tévedve." (157) Ez a szanatóriumi két hónap — életem egyik legszomorubb kora. — A tulajdonosnő Lantherné öreg, irigy, komisz — bestia. Eszes és gonosz zsidónő, aki eszesen, gazdagon és gonoszul — mindent elkövet hogy rosszul érezzem magam. Gyerek vagyok, csinos, szegény, magáraitalt és Bandiért nagy felelőségre — dobott. Ez a Lantherné csupa kedves-ség, fagyasztott malicia, komizság és kivételezés. Mert kivételesen kedvesek vagyunk neki. — Nem eszünk a többi betegekkel — hanem külön négyesben. P. Vik-toral — mostani urával — aki akkor selyemfiui minőségben — ott tart. Ezek az ebédek felejtethetetlen hálákra köteleznek. Mikor Bandit beviszem — teljesen pénztelenül vagyunk s én proponálom a nagybeteg Adynak h. addig is amíg jobban nem lessz — ne kinozza magát az én külön számla — rendezéseimmal — én haza me-nyek Nagymamához — Csucsára. Haza is mentem — s ő naponta — sürgönyökben értesített hogy létéről. Két hétig voltam otthon — két hét múlva — visszajöttem hoz-zája — Virággal várt a pályaudvaron jól nézett ki — és hálás volt az okosságomért. Amivel ezt a számunkra megalázón kínos anyagi zökkenőt megusztuk. — Ady — most már rendbeszedte magát — második napja van talpon. Egy kis pénzt is össze-szedett — most kezdődik a utókura szép ideje — s a négyesben való ebédelések har-monikus emlékei. Utálattal gondolok ma is erre a vén, gonosz asszonyra aki ma Papp Viktorné — borzasztóan megkínóztatott. Vége — hossza nem volt a vacsora ter-veknek, barátok vacsoráztatásának a legdrágább helyen s a legdrágább módon. Ban-dinak nemcsak testileg ártott ez a mulatság, de anyagilag elvélhetetlen volt s az esti gavallérkodások másnap elkeseredett pénzhajhászásban, kitörésekben, pana-szokban vetődtek föl. Ebédnél ideges, kinem aludott arcok ültek egymással szemben s a rendezett körülmények között élő jól kipihent — háziasszony — boldogan uszít-tott egymásra bennünket.

A szemrehányosokból veszekedések lettek a veszekedésekből sértettségek — s mind-aketten egy egy — jól őrzött sebbel — gondoltunk estig egymásra amíg a közös baj — az éjszaka nótával, jó barátokkal s réám nézve borzasztó félelmekkel — össze-hozott. Borzasztó — emlékeim — ebből az időből.

1.) Összeveszés Purjesszel (158). (Jászín keresztül.)

2.) Egy vacsora emléke Papp Viktorékkal — Márvány Menyasszony.

3.) Visit Némethyénél (Relle (159) — telefon. — este — otthagytott. — Reggel jött haza. Sebestyén G. (160) Titkár, Harsányi Zs.) (161)

Másnap a nagy kibékülés után Ignotust kérettem magamhoz — Ignotus — bölcs — jó-sága. Bandi.

Pénztelenül Schöpflinnén keresztül még egy pletykába kever Ady. A nagy és végle-ges kibékülések után egy éjszaka leutazom Csucsára, eladom B. Hunyadon a rész-vényeimet — s pár ezer koronával — 48 ora alatt megjáróm ezt a terhes s számom-ra egészen új — vállalkozást. Ady lelkesen boldogan vár rá a vonatnál virággal szerelemmel — utána rögtön lumpolni visz s mindenkinek dicsekszik velem. Most

már megint kezemben van Ady — s én egyszer s mindenkora csöndet és békét akarva összeveszitem Lanthernéekkel. — Egyszer Bandi részegsége alatt — nekem Bandirol csunyán nyilatkoznak. Ott se maradok adós a mondanivalómmal — de — ahogy magához tér Bandi közlöm vele a közlenivalókat — most már anyagilag is könnyebben élünk s összefogva — egymásra találva rázzuk le magunkról ezeket az ál — barátokat.

Az összebékülés napján Bandi kérésemre 5 < o > fölkel s az első villanyost megvárva kimegyünk a Hűvösvölgybe. Gyönyörű nap — két szép verset is ír — s csattan-golva, mint két diák járunk be minden utat ahol Ady egy telet átélt — és szeretett (162). A Lipótmezőre (163) is bemegyünk, meg akarjuk nézni Bandi kedvenc bolondjait de az igazgató elfoglaltsága miatt arra kér halasszuk máskorra a dolgot. (Ezeknek a városmajori napoknak az emléke — az első Csucsai út idején "A jelen hajóján" (164) — című vers.

Fenyőékkal, Schöpflinéekkel vagyunk legtöbbet és Gyurkáékkal. "Oh bujni barlangokba" (165) — ezekben a napokban íródik.

Junius végén megyünk haza Csucsára (166). Előbb Nagymama utasítására levisítélünk pár konvencionális helyen és visszatérjük a visitet. Bandi egy napon H. Lacihoz is lerándul (167) Schöpflinnel. (Babits nevelősége — lap alapítás) (168) és anynyi szegfűvel tér vissza hogy Lanthernét az ájulás környékezi.

1916 — Csucsai nyár.

Zaklatott, vendéges és katasztrofális. Fehér Dezsőék vannak lent (169), Rippl is lelátogat. — Román betörés. Menekültek. Ady a menekültek között. Órjögő írgalmak. Kegyetlenségek, látott csunyaságok. Ady segít mindenkin. Megjönnek a határrendőrök (170). (Sándor Gézáék) (Burg — Cornél határrendőr parancsnok. "Nem feleltem magamnak.")

Olyan izgatott és bolond 1916 — nyara, hogy nem is ériünk reá — magunkkal foglalkozni. A pár első kedves, gondtalan napot a menekülés láza összetöri.

Betegei vagyunk — az eseményeknek s a lalákásunk naponta — számla 8-9 — család átmeneti hálóhelye. Rémult emberek, fejvesztettség — uccán szét hulló álat karavánok stb. Bandi a sirásig föl van korbácsolva. Ősszel lejár — a felmentés (171) —

Az új — még nem jött meg s én Bandival bevonulok Kvárra (172), Bandi az örüléshez áll közel. Nem akar bevonulni.

Sürgönyt sürgöny után küldök Pestre s 24 — ora — az utolsó — terminus. Mikor látom, hogy minden hiába s csupa gyáva és tehetetlen emberrel van dolgom összeszedem magamat s elmegyek a kaszárnnyába — hol statáriális rendeletek hirdetik a bevonulás pontos törvényét. Viszem a B. Gyurka táviratát hol jelzi hogy a felmentés uton van már s ezzel — a felmentést ígérő sürgönnyel megkeresem az ismeretlen Koncz tábornokot. Mulatságos lehetett, ahogy íjeden, majdnem sírva, végre a tábornok elé kerültem s még komikusabb, ahogy elsírtam neki a bajaimat. Reám nézett, szigorú idegen katona — s azt kérdezte "hány éves?" "Maga is a polyába való még — nem férjhez — drágám." és ráírta a sürgönyre hogy a felmentést be kell várni.

Bandi úgy várt és úgy fogadott mint a megváltót. Este nagy vacsora volt — mert megjött a felmentés — s így teljes volt az öröm. Most még két hétig maradtunk Kvárt. — Lumpos kedves esték, vísitek, murik.

Egy hadakozás is — Gyalui Farkassal s a Kvári egyetemi tanársággal akik Rákosi mellett foglaltak állást egy nyári körkérdésben (173).

Petrichevich H. Emillel (174), Vince Sándorral (175) vagyunk együtt, Ferenczyékkel — és az öreg Jékeyvel.

"Őrizem a szemedet" (176) — ezekben az időkben íródik.

Karácsonykor otthon vagyunk (177). Kolozsvári barátaink kikijönnek, Vincével összeállítjuk az új köteteket. —

Ugy emlékszem 1916 — őszén Érmindszenten is vagyunk (178). — Rémes ut. Karácsonyt elég csöndesen és jól töltjük Bandi is nyugodtabb.

1917 — jan. 5. -én jön a hír —

Meghalt az Apám.

/

1917 — jan. 5. -én gyanútlanul türethő kedvben váratlanul csap le reánk egy telefon üzenet Pestről — d. e 11 — orakkor meghalt az Apám. Bandi ettől a perctől kezdve heroikus gyöngédséggel, jósággal és erővel áll mellettem. Rögtön pestre megyünk — hosszú ut (Vincze) Este indulunk és másnap — délbe érkezünk pestre. Szolnokon galíciai menekültek. (Mint az állatok) Pesten átvonulunk Egy sebesülteket fogadó ceremonia közepén. Augusztá, cigány és katonazene — s utánna borzalmas menetben a bénák és halódók — sora. A Magyar Királyban rendbe szedődünk dél után el-megyünk a Veres Pálné uccai lakásban (179) s az öreg síró ház mesternének mi visszük a hírt Apám haláláról. Lezárt lakás Apám Szentlőrincen halt meg. <Dél> Másnap kimegyünk Lőrincre. Furcsa impressziók. Tragikus találkozás az Apám-mal. Másnap temetés. Utánna a végrendeletről és egyebekről való tapintatos csevegés Némethyéknél. Ady Lajos is jelen van. (Innen informálok olyan jól az én anyagi dolgaimról. Némethyék (180) és Ruffy Pál (181) — öröklök a lapot nekem és Camillának (182) évi 8 — és évi 2.000 korona fizetési kötelezettséggel. Amíg a hagyatéki eljárás be nem fejeződik zárlat alatt van a vagyon. Apám halála után elhatározom, hogy most lehetőségeim is rendbe vannak nem hagyom tovább Adyt Hotel — hányódásban élni de lakást teremtek neki. Az Apám Veres Pálné uccai kis lakása nagyon megfelelő s mert ők nem akarják redakciónak megtartani én lekötöm magamnak. Nagy részvét körülöttem Pesten k. b. 2 hétig vagyunk (183). Csucsán egy pár hétig — (Nagymama virággal szeretettel vár.) A gyász első napjaiban írja Ady — a Nézz drágám kincseimre (184). Csucsán a gyönyörű szoba virágok inspirálják a (Készülődés tavaszi utazásra) (185) Bandi összeszedte magát fölfrissülten dolgozik — s a ravasz örökösökkel sok fölényvel bánikel. Csucsáról Ér-

mindszentre megyünk (186) 1917 — tavaszán. Otthon (Érmindszenten) borzasztó boldogok hogy anyagilag rendbejöttünk (187). Csucsán harcaim vannak lakáster-
vemért (188).

Számomra ez az év a legszebb energiák éve. — Mindenkinnek adhatok, mindenkin segíthetek — a családba és körülöttünk ahol szükséges. Husvét után Pestre jövünk (189) Vadászkürt és én hozzáfogok a lakás — berendezés (190) gyűjtéséhez. Adynak méltó keretet adni. Rajzolok egy tervet — és összeegyeztetem a tervemet azzal hogy mi van meg nekem otthon — s csak a hiányzó butorokat veszem meg hozzá. — Bandi jól viseli magát — lelkes és olyan energikusan lép föl Némethyék sok apró svindlijében, hogy ezek egyik szédületből a másikba esnek. — Apám régi, csunya és elpoloskásodott butorainak használható részét haza küldöm a többi el-
adom s felszolitom a másik két szobába levő szerkesztőséget nézzenek mielőbb lakás után. Apám kiürült hálószobáját — használom vásárolt dolgaim raktárának. Mikor már — valahogy túl vagyunk a bajokon (ennek a tavasznak szép emléke egy — vacsora a frissen házasodott Ignotusnál, egy intim vacsora Hatvany Lacinál és a Schöpflin gyerek keresztelője.) Ebbe az időbe írja Ady másik gyönyörű versét "De ha mégis?" (191) Májusha Balatonfüredre megyünk (192) s június végéig élünk ott. Füredi napok, Bandi megint nyugtalankodik, Lajosék meglátogatnak. Putty Lya (193). Elutazás Füredről. Ignotusnak egy távirata siettet, amivel fontosnak tartja, hogy egy Nyugat matinén (194) Bandi résztvegyen. <Pár napig> 2 hétig vagyunk június végén Pesten — a Hungariába —
Felejthetetlen éjszaka Kaffkával.

Julius elején Csucsára utazunk (195). Csucsai szép nyár. Fehér Dezsőék a vendégeink — egyszer a villám lecsap — az ideiglenes felmentéseket visszavonták (196), Bandinak napok kérdése megint a bevonulás. Megint leromlik, Gyurka ír hogy a behívó utban van, s az új felmentés bár folyamatban van idő kérdése. Látom a kétségbeesett Adyt — s borzasztó energiák és elszántságok dolgoznak bennem. Fehér Dezsőné levelezem a lábáról s feljövök Pestre — Itt senki semmiről nem tud és senki nem is törődik a közeledő bajjal. Ingotus, Fenyő nyaralnak a többi tehetetlen. Előveszem Fehérné régi emberét Halász Lajost (197) s ő ravasz tanácsokkal felszerelve a sajtófőnökhöz Draschehoz (198) küld bennünket. Nehéz kilincselés. Drasche kedves, jó fiu de buta — Bernát Ottó (199) — nehézkes és nagyképi "Bandi menjen Szentesre majd ők siettetik a felmentést."

Dühbe jövök — ezt Csucsán is tudtam — "de Bandinak nem szabad Szentesre menni." — "Azt nem lehet" mondja Bernát s én sirva megyek vissza Halászhoz. "Mi az eredmény?" kérdi Halász — mondom — "semmi, csak Drasche elhitte hogy Ady jó írónak tartja." — Halász gondolkodik egyszer csak egy ismeretlen és ravasz paragrafus jut eszébe és vissza küld. Mostmár Latinovichhoz (200) megyek — és megszerzek egy olyan írást, ami Bandit mentesíti. Zavarosan fogalmazza még egyszer a nyakukra megyek — nekem fontos hogy a Nyugatot nem olvasó Csucsai csendőrség is megértse — hogy Ady otthon maradhat. Két napig vagyunk pesten — s jó eredményel — megyek a betegre ízgult Bandihoz vissza.

Másnap megjön az egyenesen Szentesre szóló behívó. — Beutazom Fehérnével Kvárra — s igazolom Adyt. Most már nyugodtan várhatja a felmentését.

Nyáron Lajos megjelenik — s egy kriptá építési tervel (201) molesztálja Bandit amit nekem kellene megcsináltatnom az Ady családnak de én nem temetkezhetnék oda — mert Annára (202) sem számítanak. Megtagadom az engedelmességet — hajlandó vagyok az öregeknek temetkezőhelyet építeni — de Bandi halálára gondolni se bírok a Lajos — eltemetetésének luxusos biztosítását pedig nem vállalom. Sötéten és dühösen néz rám. Ady — most már megcsinálta a szerződését Hatvanyval (203).¹ Ősszel Pestre jövünk (204) Hungariába lakunk, később a Vadász-kürtbe s én teljesen kielemezem magamat a lakásrendezésben. Bandinak csak készen szabad látni.

A lezárt szobában betörők járnak. Hajsza a betörők után. Lajos nagy kofferrel megjelenik és összeszedi Apám ruháit. Az idő mulik — minden drágul, és a szerkesztőség nem mozdul. Fogom magam és egy utolsó felszólítás után — nyakukra hozom a szobafestőt — speditőrt hozatok ráarakatom a holmijaikat és kiteszem őket. Most már kénytelenek szükség lakás után nézni.

1917 — Őszén beleszólásom a kötet kérdésbe (205).

Lajosok szereplése.

1917 őszén miután "A Magyar Közigazgatás" című lapot — kiteszem a Veres Pálné uccai lakásból, < felh > szuggerálok a Toni nevű ezermester (206) — házmester fiut s a fehérre meszelt falak után (ami forradalmat kelt a házban kipucoljuk, rendezedjük az egész kis lakást. Akkor filcet szerzek, az egészet zöld filcel behuzatom s mikor a földje és a falak készek megmutatom Bandinak a csodát. Bandi bámul s olyan mint egy gyerek — most már a nagy butorokat is helyükre állítom s bár székek még egy sincs benne nagyon jól néz ki az egész.

Egy ilyen rendezkedő napomon találkozom az uccán Márffyval (207) felviszem és megmutatom neki a még senkitől nem látott otthon tervét. Elcsudálkozik. "Honnan tanulta ezt? Mert ezt Falus (208) nem tudja." Boldog vagyok. Most már még az otthoni dolgok fölhozása van hátra. Senkitől nem engedek tanácsolni semmit. Bandit Gyurkáékhoz berakom s én a legveszedelmesebb közlekedési, utazási és csomagfelhozatali időkben egymagam megjáróm a bizonytalan utat — s 8 — vagy 10 — butorszállító ládával, rengeteg törékeny holmival s a még járni sem tudó kis Vonyicával meguszom a dolg[ot]. Állomásnál Bandi vár — gyerekesen boldog. Székünk nincs, de van egy nagy diványunk, azon lakunk — első vacsora otthon — a szamováron főzünk tojást mert a gázhoz nem értünk. Gyönyörű napok (209). Bandi beteg lesz. Rettenetes orbáncos bőrbaj (210). 8 hétig — legszörnyűbb munkája türelem és ápolás. Török (211) professzor. Bandi — szentként tíri a reázuhanat nyavalyát. 38 — furunkulus mindenütt a testén. Nagy leromlás. Mégis leküzdjük a veszedelmet. Vonyicával ketten ápoljuk. Karácsonyra haza akar menni Csucsára

egy hősapkát szerzek neki és hazaviszem. Otthon megerősödik. Csendes — karácsony (212). Disznótölés (Ádám.) 1917 őszén — talán okt. elején 3-4 napra Szegedre megyünk — Tömörkény ünnepre (213). — (Hollós Józsi (214) — az öreg és irigy Kabos (215). Nem tudom mikor követi el — Adler Frigyes (216) — az osztrák miniszter elnök gyilkosságát de Bandi egészen megrészezsik az esettől s nem bírom kiverni fejéből a gondolatot hogy reá hasonló misszió vár — mint Adlerre. Justh halála (217) is borzasztóan hat rá. 1918 — februárjában jövünk megint Pestre. Mostmár van rendes kis fészünk s Bandi egy gyerek örömeivel rángatja ki a pontát minden embernek a sok fiokot, ajtót. — Nagyon jó és szép nálunk. Virágos, világos — csöndes és mindig süt a nap. A Bandi szobája mesterileg van megoldva — most már képek után nézünk és könyvek kellenének — mert Bandi sem a képeit sem a könyveit nem tudja Lajostól megkapni (218). Én megveszem a Léda képet (219) — s illő rámában az édesanyám képe alá teszem. Nagy megbotránkozás. 1918 — tavaszán Bandit váradi felolvasásra rángatják (220). Nagyon rossz rendezés, keserves ut és sikertelenség. Várad nem a régi betegen, csalódottan jövünk vissza.

1918 — husvétján nagy öröm ér — Nagymama a 18 — éve Pesten nem járt nagyszony — megnézi az otthont. Két hétig vagy háromig van nálunk — elmés, bájos — szépségével, maliciájával mindenkit megfőz — úgy visszük jobbra balra mint egy eladó lányt. Bandi a körülötte kifejtett galantériákba utolérhetetlen. (Jásziéknál ebéden, Fenyőéknél (221), Moriczéknál, Schöpflinéknél — Székelyéknél járunk vele.) Nagyobb sikere van mint sógornőmnék. Sógornőm is kiizzad egy ebédet de csúnyán megbukik. Nagymama utja után — az érmindszentiek is megjelennek — anyósommal nincs ilyen sikerem. (A rózsaszín szalagok, a macskaprém, a szájrőuge — Orfeum — és Pártos koncert.) (222) — Ady apánk is jobban szereti az orfeumot. Kistafirozom Adyékat. Csucsán írja "a Kronikás ének 18-ból.["] (223) 1918 — tavaszán írja Bandi az "Emlékezés egy nyár éjszakára" — Pesten (224) — két napi vajudás után. Utána bor nélkül is részeg. Összeesik s mint egy hullát fektetjük le. A vers után nyomasztó csend — két nap múlva uccán Ignótus megállít a szeméből könnyek ömlenek — megöleli Bandit "Bandikám, a háboru legnagyobb versét Te irtad meg." — Bandit regenerálja ez a hang. Kell neki és őszinte is. 1918 — tavaszán — adja a "Beteg szívemet hallgatod" — című verset (225). Mikor Lajos elolvassa a Nyugathon — csóválgatja a fejét, "Ilyen nagy verset nem irtál még senkihez Bandi — ezt Csinszka senki el nem veheti tőled." —

Juliusig vagyunk Pesten (226), akkor Csucsára megyünk. Csucsai utunk előtt ismerjük Russ — alezredesét. Bandit érdekli ez a furcsa ember. "Legionarus". — Russ távozása után a konyhán keresztül Bandi Károly bátyámhoz megy — nem részeg a konyhában elcsuszik — neki esik a kályha saroknak és egyik bordája betörik. Senki nincsen vele — ő pedig eltitkolja a dolgot — másnap egy forintnyi kis kék foltot mutat a testén és állítja hogy "hulla-folt" — Kinevetem — egészséges — jókedvű. (Bandi megajándékoz. — Először lopnak meg.) Két hét múlva egy hüsvölgyi kirándulás utolsó pillanatában csuklási rohamot kap. 48 — oráig csuklik. Magas láza lessz — orvost hívunk. Dr. Láng Menyhértet (227) — s az Apám öreg orvosát s kisül a bordatörés. Bandi két hétig mozdulatlanul kell feküdjön — de utána rendbe jön szépen s mi Csucsára megyünk.

(Bandi és a születésnapom.) Játsszani kezdünk (228). Csucsai nyár — Löwenstein Kuthy látogatása (229). Az öreg csucsai doktor. Lukács Hugó — megvizsgálja Bandit. Állandó vizelleti zavarok.

Nagy — idegesség ami folyton fokozódik. Bulgária kilépése (230) után a mi magatartásunk kétségbeejt. Csucsai halálok sorozata.

(A két kanári, a kis foxi, Cézár.) A kis foxi tragikus végénél Bandi úgy sir mint egy gyerek. Október végéig élünk Csucsán izgalomban, nyugtalanságban. Gyönyörű őszi, érett csodálatos kert. Gyurkákék lejönnek (231) — az utolsó feketetői vásár. Bandi ellátja a házat buzával, fával (232).

Inni kezd, izgatottsága — ijesztő síró görcsei vannak, keze reszket nem alszik — Pestről sürgönyök hívják — s a forradalmi készülődés napi táviratokban hívja magához (233), tragikusan néz ki (234). Elvesztettük a háborút. A biblia története (235).

Október — 25 — vagy — 26 körül pestre megyünk. —

1918 — nyarán Hatvany átutazik (236). — A könyve 4 évi csönd után nem ver akkora visszhangot (237) mint a mekkorát elvárhat.

Levelet írok Hatvanyinak (238). 1918 nyarán Adyné és Lajos — furcsa, eredménytelen útja. (239)

1918 október végén Pestre jövünk. Én siettetem és forszirozom az utat mert félek Bandi leromlott idegrendszerétől s valami ösztön rémit — hogy elzáródhatnak az utak. Jászi is sürgönyöz (240). Egy párt vacsorán hol Károlyit ünneplik megéljenzik a jelen nem lévő Adyt. Ady mindenről tud, minden izgatja — sokszor érzem tehetetlen vergődését, a tragédiát tönkretett — egészsége miatt. Most volna jó izmosan, erősen élére állni a bajoknak. Az utat csöndesen tesszük meg. Pesten bámulva fogadnak hogy élünk és nem törtek be még hozzánk a Románok. Mi semmiről nem tudunk s hogy Csucsáig jöhessenek ezen igazán mulatunk. — Pesten az első két nap csöndes. Engem a lakásban első nap megint meglópnak, különben semmi ujság nincs. Szövegetek szappanyt veszek Bandinak, Lajosnak mert ijesztgetnek a kifogyásával mindennek. Papirjaink rémesen rosszul állnak. Bandi sehova se megy — harmadik nap délután a Váci utcába megyek halottak napjára koszorukat rendelni. — Az utca elején őrült lárma s egy pillanat alatt a népes ucca kiürül. Embereket látok énekelve felém rohanni, hosszú lábakat látok tömegben futva — olyan ijedséget érzek mint soha még s beszaladok egy vad idegen kalap üzletbe a félemeletre. Érzem ha várok elsöpör az ár. D.u. Gyurkákék vannak nálunk s igazolják hogy orák kérdése a forradalom kitörése. Ady — halott sápadt, a szemei orrásiak és tüzelnek, a keze remeg. Most már mindég ilyen. — Egyik este Pfeiffer doktorék (241) lakásából látjuk amint a térparancsnokság (242) előtt

egy tömeg összeverődik s egy suszterinas letépi a magyar címet. Ugyanaznap este Tiszát átkozó nótákat énekelnek a katonák. (Itoka — mint attasché-hitvese (243) a Banliők [?] (244) — Reggel kiűtött a forradalom (245). Ady az ablakból, a balkonról nézi mosolyogva idegesen, de kedvel. — A sok őszirozsás — lármát — a kis Csáktornyai Zolit (246) — aki szónokol. Szép, tiszta — téli arca van az egésznek. Vonyica unja a forradalmat, Pfeifferék reszketnek.

Délben eljönnek Gyurkáék s kora délután elvisznek bennünket az Astoriához (247). Adyt az uccán megéljenzik a katonák. Estefelé a városházát nézzük meg. Este feljön Hatvany pár percre.

Másnap este Gyurka sápadtan jön a hirrel, "bevérezték a forradalmat — Tiszát megölték (248). Ady tragikus, komor és kegyetlen. Félti a forradalmat, de a forradalmat félti (249). Ami történt sorsszerűnek tartja. Most már elszabadult minden. Az eseményeket naponta lapokból — Gyurkától és a naponta fölnéző H. Lacitól tudjuk.

Adyt érdeklik de megviselik a dolgok. Maga meséli el látogatását az új nemzedékkel (250). Nem tegezte Milotayt és nem fődte föl magát előtte "gunnyal és fölénnyel bántam el velük — mint jóindulatu — fejedelmekhez illik —"

Pusztit a spanyol, pusztul a pénz, rémes hírek jönnek vidékről. pesten forradalom — bolondok járnak naponta a nyakunkra. Ady lázas. (Steinfeld akit 1918 nyarán mi huztunk ki sikasztásából logni kezd rajtunk — Lajos levelei — elindulnak (251) —

Gyurka elutazik Svájcba a síró Itoka nyakunkon marad — bajaink vannak vele is. Megjön Lukács Hugo — orosz hírekkel — Jászi Aradrol egyenesen hozzánk jön (252) — tragikus pillanat — Jászi és Ady között.

Minden szerencsétlenség és minden hysteria hozzánk ömlik.

Ady idegsokkot kap és dadogni kezd (253). Vésziék gyásza (254) — Hirt kapunk Kaffka (255) — Fémés Beck (256) és Juhász betegségéről. Ady előtt Kaffka halálát eltitkolom. Kosztolányi (257) — Az utolsó vers (258) — Schuster Gyula (259). November elején Ady ágyba marad. — Kaffka halála napjától többet sohasem kel föl, csak a Vörösmarty-ak. egy ülésére (260) és a köztársa <sa> ság proklamálására (261) — oda is én forszirozom az elmenetelt. Lajos koronként megjelenik — levélben izgat és követel.

Bandit fokozottan kel etetni. Megtanulok főzni s Bandit naponta ötször-hatszor etetem (262). Ha eszik kap inni. A legnagyobb láz — napján megérkeznek Nagymama (263), a bátyám 3 béres és husz csomag.

Teljes felfordulás.

Ady rosszabbul lessz. Török Károlyt elzavarom s egyedül kinlódok az egyre rosszabbul lévő Adyval, az elégedetlen és elkeseredett Nagymamával a 20 csomaggal s a kis buta Vonyicával. Végre mind betegek leszünk. 4-en fekszünk spanyolba. A baj elején, mikor még mozogni tudok rájövök hogy a Bandi láza szervi baj miatt van lekapcsolom dr. Schustert s Engl Károly (264) tanárt hívom el aki virulens tüdőgyulladást konstatál. Egy ápolónőt (265) állit be hozzánk. Rettenetes némbert aki részegre issza le magát hogy meg ne kapja a spanyolt. Nem szabad betegnek lennem.

Összeszedem magamat. Nagymamát s a súlyos spanyolos Vonyicát föl — ápolom — s mikor Bandit elejti ez a szörnnyeteg — karácsony estéjén kidobom a házból. Csupa izgalom és keserűség. Pénz nincs.

Fenyő szerez Kornfeldtől 20.000 koronát (266). Karácsonykor (267) Bandi jobban van. Tonit Csucsára küldi karácsonyfáért s a karácsonyt velünk ünnepli székben ülve. Jobban van. —

Sylvester napján Károly elvisz a beteg Russ — alezredest meglátogatni. A klinikán virággal — borral — Ady kézírással megyek — oda s halált talállok. Nagyon megvisel mindez s a buta Károly otthon Bandinak elsírja magát. Nem birom a dolgokat. Most Bandinak a diványán alszom priznicből priznicbe rakom éjszakáról éjszakára hol jobban van hol visszaesik a láz kinozza — január elején fölrohan Lajos (268) — naponta följön sürget, ingerült, követelő, szemtelen egyszer felesleges izgalomnak Földessyt rángatja föl (269), máskor Pintért. Mikor még mindig késnek a céljai — szörnnyü jelenetet rendez. Lajos főispán, Steinfeld kormányzó akar lenni, Török Károly is miniszterségre gondol. — Lajos Schvarcerel fenyegetődző jelenete (270) után — kidobom. Steinfeldet is kidobom. Törököt is vidékre kergetem. Késő. A Bandi — Lajos hecc után Ady visszaesik s két rémes hetét az örületnek, a félelemnek és a kínlódásnak éljük együtt. Mindentől fél, mindentől félt, átkozza önmagát, pillanatokra van magánál ilyenkor úgy sir mint egy gyerek.

Tehetetlen vagyok. Végre engedek az orvosoknak s bevisszük Károllyal a P-Liget szanatoriumba (271). Naponta kijárok hozzá — bár első napokban redukálnom kell az ügy érdekében.

Amig oda visszük folyton gyanakszik hogy örültekházába kerül. Ottan minden mindegy. Gyönyörű fehér szobában, jó ápolónővel, a legszebb virágok között — fekszik és nem akar tudni senkiről, semmiről. Amit mondanak megteszi de nem beszél és mindig ijedség van a szemébe.

Engem mindig megismer, mosolyog simogat és utolsó este úgy csokol hogy életemben először félek és irtózom a szájától. Utam Jászihoz terveim (272).

Az utolsó délután.

A halál.

Érminszeri sürgöny (273)

Levelem Érminszerre (274)

Babonás hajlam (275) és babona Adyban.

Volt. Sok volt. De más mint másban. A 13. számot szerette. Pénteken szívesen utazott. De nagy viharokban, sárgás nyomott elborulásaiban az Égnek, sorsos rossz előjeleket látott. Házi állatok pusztulását nemcsak általános pusztulással hozta vonatkozásba, de egy bizonyos állat életét egy ember életéhez kötötte. (Sokszor tévedett is. Pld. utolsó Csucsai Őszünkön mikor a nagy kutya és állat pusztu-

lás volt nálunk a szép, lomha — nagy bernáthe gyi kutyát, Cézárt lefejezte egy tehervonat. Ady a lehetőségig titkolni akarta Nagymama előtt mert Török Károly közeli halál jelének vette. (Sajnos T.K. ma is él.)

Ijesztő volt mikor nagymama előforduló jó kedvét vagy ifjúságára visszaemlékezését közeli halálérzésnek vette.

Elégetett kis bibliájában, sok jelzés volt ilyen értelmű. Állította — hogy megérzi embereken — nőkn — szerelmeken a végzetesség — a halál és a szerelem jegyét. Ha a kutyák éjjel ordítottak felkelt, félt és ijesztő biztonsággal mondta — "Apád meg fog halni" — Gyerekes és ijesztő volt ez a játék s az önkivületi időig kísért. Mikor és milyen jelekben látott intéseket még, többre nem emlékszem s azt hiszem ki is van merítve ilyen irányu verseiben. Istennel kapcsolatban csak az itt jelzettek keresztül történt számomra észrevehető.

Ady bűnbánó gyöngédségei. (276)

Nem tudok különösebb esetet mert ezer van a fejemben és emlékemben. Karácsonyok — születésnapok — és napi ünnepek. Azóta se láttam férfi emberben a gyöngédségnek ezt a képességét. Vonyica sokszor kapta az utolsó években térdelve és sirva az ágyam előtt ahogy megszégyenített a bocsánatkérésével. "Többet nem leszek rossz." — "Szeress" "ne hagyj el" — "kis bolond" "isteni gyerek" "szent gyerek" "Krisztus" és így tovább. A hang a levelek hangja fokozva. Ajándékok, virágok, cukrok játékok. Semmisem elég szép, semmisem elég jó, elég rendkívüli, nem nekem, neki. Megjátssza a karácsonyokat, a születésnapokat, és a köznapokat.

Csinszka drága és szent rabszolga. Magántulajdon, Sokszor — kiméletlenül, kegyetlenül komiszul és <igazga> igaztalanul — kikap — idegen helyen — idegének előtt, gyerekes gögőkért, az első rougért stb. de ezek a bántások arra jók hogy uj ok legyen Csinszkat imádni és rontani. Ezek között a szélsőségek között nevelődik Csinszka gyereknek és felelőtlennek.

Utolsó őszi Feketetói vásár (277) Gyurkákékkal. Gönyörű volt — mert az őszi nap, a rakott fák, Ady érett, nagy nyugodt pompája s a színes gazdag vásári kép — a számárszekeres uttal gönyörű volt és felejthetetlen. De inkább színekben és szagokban mint történésben.

Hajánánuur történetehez.

1911 őrii hatyken - (francia oráj) ez hajánánuur
salutót irtam először az ismeretlen helyre.

16 éves orlam akkor. Rendkívül szép és nagyon
szépséges, irása fogadom. Szépséges.

Magamul bejöttem - miért is megkértem. Fő-
árusomok kaptam s ezen a magányos, seb-
szépséges idők délutánra - ez réltől kezdve
hosszú került hely - arcképpel. az arcképpel
kezdtem venni hely, feratnem - ke feratnem,
kötél. Ez első réltől nem jutottam
tovább. Azon évek határolt volt számomra
a vers - hogy írnom kellett a költőre.
Első éveim mince birtokomban, de nagyon
biztonsággal éltem annak arbori jédt-bátort-
gom.

1911. Szépséges estékén. került hógam hely, vártam.
Ezt a tartományt jószágot bevettem ma is
örömmel - valamint az önként bevettem mit
retem is. - Par két mulla 1912-ben -
megkértem figyelmesre - s azóta
kiseb - nagyon meggyőzősítőre s. b.
Négy hatékony irtam egyidőre.

1912. nyarán hazajöttem hozzáigból Anusára - levelezésün,
 mely és tiptop barátságga fejlődött - s 1912-
 őzén váratlanul - egy félérz - pangsáit.
 67-étkül maradtál el a levelet - de én
 nagyon szenvedtem ettől az érthetetlen el-
 nemulástól. Én sem irtam többet - de akkor
 ott Anusár - éretem meg először hogy
 szégyetesen szeretem edyét - akit soká nem
 láttam, testi figuráján elvonn tudtam
 kárpellni jó formán. 1912. szeptemberén
 nem hirtelen tovább s egy h-u. é - kiváncsi
 névjegyet törtétem meg egy elhallgatásai.
 Az úgyszólván hosszú, mindenül megmagasozó
 levél jött - a levelezés - ismét helyre
 állott - s már egyre jobban sürgetődik
 mindrét reigrot a találgatás.
 1913. tavaszán egy beteg lez - gründe
 kerül - s csak késő nyáron kerül vissza.
 1913. ta. nem tudtam találgatni de
 rendszeresen leveleztem.
 1914. tavaszán edy - komolyan sürgeti
 a találgatás lezárulvitelét s én akkor

1.) Háborús aradályok

1915. ősze - és ez kis diák élménye
"örökké-kori" kíváncsiságok és érde-
mekről és véleményéről szól.

Készen állt a szerülésre - ne válogatott.

Ugyan hallgat rám. Gyűjt. - Látvány
kezd a H. - Tölve egész a fej
a dolgot - hogy az a belebevétele
habos miatt áll.

Hisz megérti látványt az. ~~szóval~~
"Katholikus zsebe" - című folyóirat
a Cifra gyűjtemény - betekintés
- és -

1916. ősze - és körkérdés után
meg Erdélyben a károli affair
körüli - a károli egyetemi tanús-
ágok nagy része sőt - elley
fogal állást. Egyik körkér-

Ami oda mindig folytatás gyanúja köz-
 önlétközésébe kerül. Ottan minden
 mindegy. Jövedelmekhez zotabale,
 jó ápoló nővel, a legrosszabb vörösz-
 köfőte-feriz és nem araszadai
 seviről, seuniről. Tunt mondanak
 megfegy, de nem bejél g' mindegy
 yealtás van a fenebe.

Egyen mindegy megismer, mosogor
 simogat g' utolsó este ug csokor
 hog' életében előző felek
 és utódom a zójától. Klam jász-
 serocin
 Agutolsó délután.

A halál.

És mindegy: sürgős
 levelem és mindegyre

Magyar Könyvtár
 Kéziratok
 V. 6371/76/1966

Juni 24/46

GAZ. SZÉCHÉNYI FÜZETEK Kéziratok V. 637/76 1/966
--

Babonás hajlam és babona helyben.

Veli. For veli. De még mint maiban. A
 13. zsinori zserette. Pénteken nyívesen
 utazott. De nagy viharokban, szigori ny.
 moú elbomlásaitan az Égner, sorsos
 Rong előjelére láttam. Hajri allatos
 nyugtalanságát nemcsak általában nyug-
 talanságát, hanem konkrétan is, de egy
 bizonyos állat életét egy ember

életét is követte. (Forrás: az eddigi is.)

Plé: utolsó Loucos öngyilkos mielőtt
 a nagy kutyák és állat nyugtalans-
 gát kármér a zser, Louca. nagy
 barmatlegi kutyák, lejárni, lefejezte
 egy kheronai. Soly a lehetőségre
 iskolai aranta hagszama előtt
 meri Forrás Károly közeli halál
 jelenet után. (Sajnos F. K. ma is él)

Jegyei volí mikor nagymama előfordulá-
sá kezdte ráz ifjúágára vissza emlékeztet-
ni. Kéjeli halálérzését vette.

Eljegyezti his bibliájában, sor jelzés
volt illyen esemény. Allította hogy
megérkei emberen - nőron -
keresemeren a szegyeteny - a halál
s a keresem jelzés.

He a kutyák cél ordítónak jel-
zeli, felté s jegyei biztonság-
mondatta - "Spácl meg fog halni" -
Jegyez s jegyei volí egy a látás
s az önkivétel időrig kibőlte.

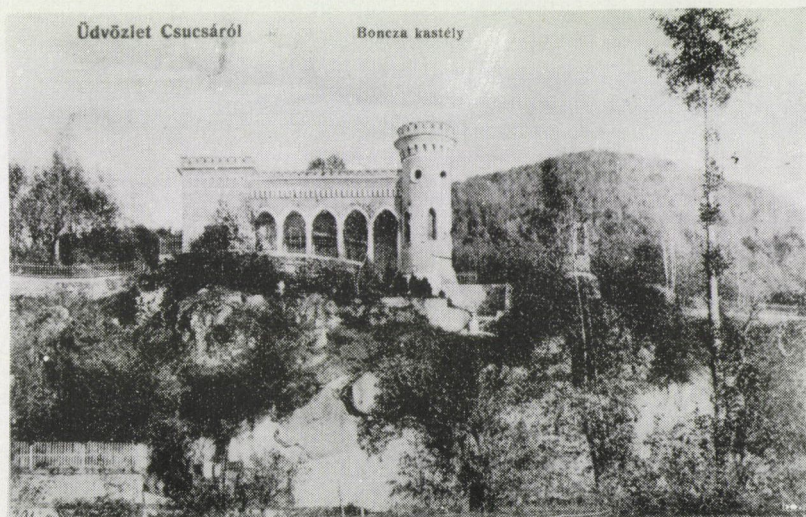
Mikor s mihez jelerben
látón intésrei meg. Tőre
nem emlékezem s azt hiszem
ki is van merítve illyen vágn
verseiben. Iskenet kapcsolata
gar az itt jelzett ren kereset
történet. Némoura cseveleté.

JEGYZETEK
CSINSZKA VISSZAEMLEKEZÉSÉHEZ

- (1) 1911 őszén -- A levelezés történetét a kezdettől 1913 nyaráig memoárjában is elmondja Csinszka. Ez a rész a Magyar Nemzetben közölt Önéletrajzban az 1977. 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59. számban található Ady tizenkét levelével együtt. A Visszaemlékezés első másfél oldala ennek az önéletrajzi résznek rövid összefoglalása. Vö. Révész Attag I. 28-38. Az Ady-Csinszka kapcsolat kezdetére és a személyes megismerkedésre vonatkozóan l. Ady Lajos 184-192; Bölöni 253-256, 275-280; Dénes Élet helyett 162; Ady Lajosné 278-303; Tabéry Géza: Két kor küszöbén 212-240.
- (2) Első levelem -- Csinszka Adynak írott levelei az "Érminszenti levelesládá"-ba kerültek. 22 levél és 4 távirat az MTA Könyvtár, 6 az OSZK Kézirattárában, 27 pedig a Petőfi Irodalmi Múzeumban van. Az Önéletrajzban csak az első levelet olvashatjuk -- csonkán; talán Révész szerezte meg Ady Lajostól (Magyar Nemzet 1977. febr. 13. 37. sz. 9; idézetek a levélből Attag I. 29). A levelezésről l. az előszót és a Függelékét.
- (3) Ady válasza -- Vál. lev. 386-387.
- (4) k.b. négy hetenként írtunk egymásnak -- A levelek jegyzékét l. a Függelékben. Hogy mennyi hiányzik a levelekből, ma már nem tudjuk. A levelezés gyakoriságáról ellentmondóak a feljegyzések. Ady Lajos szerint "a grüni hónapok alatt már szinte naponta érkeznek a levelek Csucsáról" (186).
- (5) levelezésünk ... egy félévig — pausált -- 1912. júniusától 1913 január elejéig. Adyt elkedvetlenítették a Boncza Bertukáról kapott kedvezőtlen információk (l. Magyar Nemzet 1977. 51, 53. sz.).
- (6) Grünbe kerül -- Márc. 7-tájt érkezhetett Maria-Grünbe és júl. elején távozatott innen (l. a Hatvanynak márc. 14-én, ill. a Kozma Andornak júl. 1-én írott levelet; ez utóbbi ltk 1961. 79).
- (7) a találkozás 1914. április 13-án este megis történik -- Ady Lajos erről a látogatásról nem ír. Kovalovszky szerint azért, mert szépíteni igyekszik a történeteket. Ady ugyanis Érminszentről Csucsára indulva "Váradon megszakította útját, és nagy mulatozások után, mámorosan szállt fel újra a vonatra. Az álmást elaludta, s Bánffyhungyadról visszafordulva, késő este, másnaposan és megviselten érkezett Csucsára". Erről a látogatásról tanuskodik az első Csinszka vers: Vajjon milyennek láttál? (Nyugat 1914. máj. 1.) és Ady mentegetőző levele (Vál. lev. 461-462). Kovalovszky helyesen állapítja meg, hogy az időpont április vége (Dénes Élet helyett -- jegyzetek 291-292). Április 14-én Dénes Zsófiának Steinfeld Nándor írja Érminszentről: "Bandit haza kísértem ..."; ápr. 15-én Ady ír Bölöniéknek ugyancsak Érminszentről, s lázas betegségről panaszodik. Ápr. 19-én Érminszentről Bölöniéknek: "Valószínűleg kirándulok Erdélybe". Ápr. 20-án még ugyaninnen Dénes Zsófiának: "valamelyik napon utazom, Budapest vagy előbb Erdély" (Vál. lev. 457-458). Ápr. 24-én pedig már Csucsáról küld táviratot Steinfeldnek: "Holnap reggel Pesten leszek". Tehát ápr. 23-án este érkezhetett Csucsára, és 24-én este, vagy 25-én reggel utazott Pestre. (L. Bustya Endre hivatkozott cikke alapján Robotos 190.)
- (8) Nagyanyám -- Özv. Török Károlyné, sz. Boncza Berta, Csinszka apjának, Boncza Miklósnak a nővére. Csinszkát ő nevelte (l. Magyar Nemzet 1977. jan. 30. 25.sz. 9; Ady Lajos 189-192; Ady Lajosné 288-293; Dénes Akkor a hársak 235-263).
- (9) nagynéném -- Malvin néni, özv. Kovács Károlyné, sz. Boncza Malvin, Csinszka apjának és nagyanyjának testvére. A két megözvegyült nővér együtt élt Csucsán, Boncza Miklós tartotta el őket (l. Magyar Nemzet 1977. febr. 9. 33.sz. 4; febr. 11. 35. sz. 4).

- (10) atyafiság -- Kovalovszky szerint "kialakuló levelezésük során kerülhetett szóba, hogy Ady apai nagyanyja is kalotaszegi származású, és ezt Bertuka ügyes ötlettel arra használta fel, hogy kibogozzon valami rokonság féle kapcsolatot a maga családja és a Viskyek közt (Ady nagyanyja Visky-leány volt). Ez ürügy és alkalom volt számára, hogy családias bizalmassággal és közvetlenséggel frogasson 'kedves Endre bátyjának'" (Élet helyett 287). De a rokonság-keresés és találás Adynak is kedvére volt. Ezt írja Csinszkanak 1913. nov. 12-én: Mi nemcsak Szilágyi-réven, de háromféleképpen még, pl. a Wiskyek[!] révén is rokonok vagyunk." (Uj Irás 1963. 819.)
- (11) Junius — 5-én Ady föl is keres — Ady Lajos pontatlansága ("június elején, pünköszt körül") és Csinszka önmagának ellentmondó adatai (pünköszt -- junius 7.) alaposan megtévesztették az Ady-filológiát. Révész nyomán ugyanis csak az egyik adat ment át a köztudatba, s a legutóbbi időkig pünkösztöt tartották a sorsdöntő látogatás és a kalotaszcentkirályi kirándulás idejének. Pünköszt valóban május 31-re esett abban az évben. Bustya Endre — anélkül, hogy ismerte volna Csinszka Visszaemlékezését — az addig rendelkezésre álló adatok alapján, sok félrevezető tévedést helyreigazítva, már tisztázta a látogatás pontos idejét: Ady jun. 6-án érkezett Csucsára és 7-én, Csinszka születésnapján volt a kalotaszcentkirályi rokonlátogatás. (Bustya Endre: A rehabilitált "ölelő juniusi nap". Utunk 1971. jun. 4. 23. sz. 5-7.)
- (12) egy fiatal mérnök -- Lám Béla, akivel Boncza Berta nem sokkal előbb "jelképesen" gyűrűt váltott (l. Lám Béla: A körön kívül. Bukarest, 1967. 60-61; Robotos: Az igazi Csinszka 87-94).
- (13) helyére tettük ezt a kis ficánkoló idegent -- az esetet Lám Béla is leírja (i. m. 62-67; teljes egészében idézi és Révész jellemzésével összeveti Robotos i. m. 87-95).
- (14) A leánykérés -- Révész szerint Lám Béla távozása után Ady "a nagymama elé lépett és ... így szólt: — Miután látom, hogy Bertuka félóránként váltogatja a vőlegényeit, most én jelentkezem és megkérem ezennel a Bertuka kezét ..." (Atrag I. 56; Atril 164).
- (15) én junius 7 én letterm 18-éves -- Az Életrajzi Lexikon adata: Csucsra, 1894. jún. 7 — 1934. okt. 24. -- Csinszka Önéletrajzában azt írja, hogy 1897. jún. 7-én született (Magyar Nemzet 1977. jan. 30. 25.sz. 9).
- (16) levelet küldtünk ... édesApámnak -- Nem tudjuk, hogy a leánykérést követő napon irtak-e Bonczának. Ady 1914. jun. 26-i (Atrag I. 57-60; Vál. lev. 474-476) és Csinszka jun. 27-i (Atrag I. 60-62) Csucsáról keltezett levele ismert. Révész Ady levelét "leánykérő levél"-nek mondja, de a csucsai leánykérés és a levelek megírása között majdnem egy hónap telt el. E leveleket Ady és Csinszka azért írták, mert Boncza beleegyezése késett.
- Boncza végül is nem adta beleegyezését a házassághoz. A szülői beleegyezést helyettesítő gyámhatósági jóváhagyást Adyéknek a megyei árvaszéki hivataltól kellett kérniük. Bányai Ernő Ady Endre nyomában c. cikksorozatában beszámol a házasság előzményeiről is a sorozat "Eltűntek Ady Endre házassági iratai a kolozsvári árvaszéki irattárából" c. részében (Brassói Lapok 1936. szept. 20. 217.sz. 15-16). A cikk szerint Ady először Aurél Isac ügyvéd útján tárgyalta Dózsa Endre alispánnal, majd Hirsch Gyula intézte az árvaszékekkel kapcsolatos ügyeket (l. Vál. lev. 604). Rohonczy Lajos árvaszéki elnök, akit az újságíró szintén megszólaltatott, elmondta emlékeit. Ezeket a következőképpen foglalhatjuk össze. Az árvaszék megadta a szülői beleegyezést helyettesítő gyámhatósági jóváhagyást. A határozat ellen Boncza fellebbezett, de ugyanakkor írásban azt is kijelentette, hogy amennyiben a másodfokú hatóság is jóváhagyja a fiatalok diszpenzációját, ő nem fog további jogorvoslatot élni. Az iratok a vármegyei közigazgatási bizottság elé kerültek, mely egyhangulag megerősítette az árvaszék határozatát. A határozat aktáján 1915. márc. 22-i iktatási és márc. 24-i kiadási dátum van. Ady kérvénye, nyilatkozata és Csinszka nyilatkozata már nem volt meg a levéltárban. — Adyné viszont ugy emlékszik, hogy Boncza karácsony előtt, midőn fellebbezése után az ügy már előnyösen állt, — "ellenfolyamodványt nyújtott be" (320).

Ady Endre és Csinszka nagyanja
a csucsai parkban

A csucsai
kastélyról
készített
képeslap

Boncza Miklós fényképe 1891-ből

Csinszka a
lutryi intézet
növéndékei
között

- (17) Csinszka -- A "Csinszka" névről és Ady elkeresztelő szokásáról l. Bölöni 77, 265; Atrag I. 63, 70; Élet helyett 294.
- (18) Málvin néni halála -- Csinszka nagynénje 1914. okt. 10-én halt meg, 12-én temették Bánffyhunyadon.
- (19) Gyurka -- Bölöni György. Ő is megörökíti könyvében az első látogatást (263-264).
- (20) Károly -- Török Károly. Csinszka édesanyjának öccse, (a nagymama fia). Festőnek készült. Azokban az években Csucsán élt, később Pestre került "különc bohémként, nyomorogva" élt (Dénes Élet helyett 295).
- (21) Apám furcsa tervei Csucsával -- Boncza Miklós nem csak hogy nem adta beleegyezését a házassághoz, hanem azzal fenyegette meg testvérét és lányát, hogy megvonja a támogatást tőlük, és a kastélyt eladja.
- (22) Vészinek levelet írok -- Csinszka azt kérte Vészi Józseftől, hogy bírja jobb belátásra apját (l. Vészi Margit naplójegyzeteit; -- Emlékezések Bp. 1967. PIM 91). Vészi beszélt is Bonczával, de eredménytelenül (Ady Lajos 191-192). Vészi később úgy emlékezett, hogy a közbenjárás féleredményt hozott: Boncza nem adta ugyan beleegyezését, de megígérte, hogy nem gördít akadályt a házasság elé (l. Vészi "Csinszka versei"-hez írott előszavát; vö. Robotos 191).
- (23) Bandi Pestre megy sürgetni a dolgokat -- Ady 1914. szept. 5-től 15-ig tartózkodott Pesten. Nem tudunk róla, hogy akkor veronál-mérgezést kapott volna, valószínű, hogy Csinszka az 1915. februári mérgezésre gondol. A Visszaemlékezés tizenkét sora innen kezdve a következő év január-február hónapjára vonatkozik (l. ott).
- (24) H. Laci -- Hatvany Lajos
- (25) Péter -- A csucsai ház férfi cselédje. Ady utolsó lírai prózája erről a román legényről szól (AEÖN 1285-1286).
- (26) édes anyját elhozza hozzánk -- Ez az első látogatás 1914. nov. 21-24-ig tartott. Ady Lőrincné első impresszióiról Ady Lajosné számol be (321).
- (27) "Mari néni" -- Ady Lőrincné Pásztor Mária (1858-1937). Ady családjára és szüleiére vonatkozóan l. Kovalovszky I. 1. fejezet.
- (28) "Donaggio" -- Arturo Donaggio (1868-1942) olasz ideggyógyász. Az utalás megfejtése Révész könyvéből ismert. Csinszka megírta eljegyzését az olasz professzornak, akit diáklány korában, az internátus olasz-svájci kirándulásán ismert meg. A gratuláló válaszevelet Ady is elolvasta, s féltékenyen firtatta, hogy mi volt Csinszka levelében. A kétkedés arra késztette Csinszkát, hogy visszakérje levelét Donaggiótól, s megmutassa Adynak (Atrag I. 73; Atril 157-158).
- (29) Lajos és Anna -- Ady Lajos és felesége. A látogatás 1915. március első felében volt (Adyné 326-327).
- (30) Zsuka -- Dénes Zsófia (1885-) 1913 őszén ismerkedett meg Adyval, rövidesen eljegyezték egymást, melyet az Ady család örömmel fogadott, a házasság azonban Dénes Zsófia anyjának ellenkezése miatt megghiúsult (l. Élet helyett órák).
- (31) Karácsony előtt Bandi Pesten jár -- Dec. 20-án indult Pestre. Lehet, hogy Boncza újabb közbelépése késztette az útra (l. a 16. jegyzetet és Adyné 320. lapját).
- (32) Karácsony és Újév között Kvártra megyünk -- ennek az utnak az életrajzi irodalomban és a levelezésben nincs nyoma. Ady 24-én betegen érkezett vissza Csucsára, 30-án még betegségtől panaszoló levelet írt Bölöninek és Steinfeldnek innen. (Az első l. Vál.lev. 511.)

- (33) Január – február – emésztő tétlen nyugtalanság -- Csinszka itt rosszul emlékszik. Ady 1915. jan. elején Érindszentre, majd onnan Budapestre utazott azzal az elhatározással, hogy a házassági engedély elakadt ügyében Tisza István miniszterelnökhöz fordul. Kihallgatást kért, de Tisza nem fogadta. Újabb levele sem jár eredménnyel (Vál. lev. 511–512). Ady Lajos szerint bátyja "a Magyar Királyban kezd olyan vidáman élni, mint akárcsak két évvel előbb tette, amikor először kötött ki 'ifjú karok kikötőjében'. Az ilyen tempójú életet azonban most csak rövid ideig bírta s február elején a szíve kezd zavarogni." (199–200). Steinfeld Nándor febr. 13-án értesíti Csinszkát Ady súlyos állapotáról. 14-én szállítják be a Városmajori Szanatóriumba, de 20-án már visszautazik Csucsára. Innen ír 22-én Láng Menyhértnek és Steinfeldnek, 23-án Bölöninek. Gyors gyógyulásáról Biró Lajosnak dicsekszik el (Lengyel 377).
Ady Lajosné szerint ez az idő a mátkaság válságperiódusa: a jegyesek haragban vannak, nem is leveleznek (322–324). (L. ehhez a Függelékét.) Ady házassági szándékának megtorpanásairól, későbbi válási terveiről több levél és emlékezés tanúskodik (Ady Lajos 190, 201, 202, 211–212, 225–226, 239; Adyné 302–303, 326, 330, 343–345; Vál. lev. 481, 489, 513; Vészi Margit emlékezése: Emlékezések. Irodalmi Múzeum I. Bp. 1967.91).
- (34) Még egy kvári út -- Révész szerint 1915 januárjában "Ady Endre költészetének hivei gyöngédséggel, ünnepléssel fogják körül az emberpárt" (Atril 170). Ennek a kolozsvári útnak sincs nyoma az életrajz-irodalomban. Nem lehetetlen, hogy jártak januárban is Kolozsvárra, de valószínű, hogy Csinszka és nyomában Révész egy évet tévedtek: 1916 januárjának második felét töltötték ott. Ady 1914 júniusától 1915 januárjáig Csucsra és Érindszent között ingázik. Január 3-án, vagy 4-én készül Érindszentre menni. Dr. Láng Menyhért emlékezete szerint jan. 16-án már Pesten van (Atril 331). Lehet, hogy a Csinszka által említett kolozsvári út mindössze néhány napos volt. Valószínűbb, hogy a házassági engedély ügyében kellett márciusban oda utazniuk.
- (35) Lukács -- Dr. Lukács Hugó kolozsvári orvos, Adynak mindig segítőkész, kedves jó embere. A kolozsvári egyetem idegklinikáján 1909 nyarán ő kezelte a költőt.
- (36) Isac -- Emil (1886–1954), kolozsvári román író. Ady 1909 júliusában ismerkedik meg vele. Meleg barátság alakult ki köztük, leveleztek is. Találkozásairól nincs pontos tudomásunk. Bányai Ernő cikksorozatában (Brassói Lapok 1936. okt. 11. 236.sz. 16–18) Isac emlékeit is közli, de az adatok bizonytalanok, sőt tévesek. Bustya itineráriuma szerint (Utunk 1971. jul. 4.) megismerkedésük után 1914. júl. 30-án találkoztak ismét Kolozsvárra. Csinszka nem ír a kapcsolat további alakulásáról. Isac is csak egy csucsai látogatást említ (dátum nélkül), s egy 1917-ben történt találkozást, amikor ő erdélyi román politikussal Pesten járt. Isac 1918 őszén járt utóljára Csucsán, Ady utolsó félyképe az ő felvétele (l. Bölöni 321.l. előtti kép).
- (37) Berci bácsi -- Szombatfalvi (Szombatfalvy) Albert ny. rendőrtanácsos, "atyafiságos barátja a háznak, önkényesen kinevezett nagybátyám" (Magyar Nemzet 1977. márc. 9. 57. sz. 4). Ő is azok között volt, akiknek a segítségét Ady és Csinszka igénybevette, hogy Boncza szívét meglágyítsák.
- (38) Március 25-én ... megkapjuk – az engedélyt -- Ady Lajosné úgy tudja, hogy márc. 2-án érkezett Csucsára az engedély. Ez derül ki Csinszka Dénes Zsófiának írott leveléből is (Élet helyett 220, 298). Ady márc. 9-én írott levelében említi az engedély megérkezését (Vál. lev. 514). Ennek ellentmond a 16. jegyzet.
- (39) 28-án esküszünk -- az esküvő március 27-én szombaton volt (l. a házasság levelet Ady Lajosné könyvében: 329). Csinszka tévedését átveszi Révész (Atrag I. 99, Atril 172), majd Bölöni (266), s később mások is. (vö. Kovalovszky jegyzete, Élet helyett 298).
- (40) Lajos, Anna, Zsuka, Vészi, Bárczy – Ignó – Máliék – Medvéék -- Ady Lajos és felesége, Dénes Zsófia, Vészi József, Bárczy István, Ignó, Jászi Oszkár és felesége, Medve Miklós és felesége.

A kolozsvári megyeháza

A nagymama
és Csinszka
a Veres Pálné
utcai lakásban

Csinszka, Ferenczy Zsizi
és Ady Endre

Csinszka (Márffy Ödönné)
budai otthonában

- (41) 1915 márc 28 – esküszünk -- 1. az előző lap jegyzetét. Az esküvő napjának eseményeit némileg eltérően írja le a másik két szemtanú: Dénes Zsófia (Élet helyett 224-226) és Ady Lajosné (328-330). Bölönné jelenlétét sem Csinszka, sem Dénes Zsófia nem említi, Ady Lajosné igen. (Bölöni nem volt ott, vidéken tartózkodott; l. 266.)
- (42) Ignotus -- (1869-1949) író, kritikus, a Nyugat főszerkesztője, Ady lelkes híve és támogatója.
- (43) (Bárczy) -- István (1866-1943). 1906-tól 1912-ig Budapest polgármestere.
- (44) Haypál -- Benő (1869-1926) ref. lelkész, a budai Szilágyi Dezső téri egyházközség vezetője volt.
- (45) Holcspach -- Holcspach vendéglő. Dénes Zsófia és Ady Lajosné szerint az esküvői ebéd a hárshegyi Schüller vendéglőben volt. Ezt erősíti meg Kovalovszky (Élet helyett 299). Csinszka tévedése talán onnan ered, hogy mindkét vendéglő az akkori Hidegkúti úton volt (a Schüller 84, a Holcspach 105 sz. alatt).
- (46) Jászi házaspár -- Jászi Oszkár és Lesznai Anna (Moscovitz Amália) (1885-1966) költő, iparművész, akkor Jászi Oszkár felesége.
- (47) Medvéék -- Medve Miklós és felesége Sárosi Paula, Adynak még a debreceni évekből kedves ismerősei (Élet helyett 299).
- (48) Magyar Király -- régi, azóta megszűnt szálloda a Dorottya utca elején. Adynak a 10-es években kedvelt szálláshelye.
- (49) Steinfeld -- Nándor (1894-1945) Ady önkéntes titkára, banktisztviselő. Szülei bérelték a Magyar Király éttermét. "1912-13-tól kezdve éveken át önzetlenül és rajongó hűséggel szolgálta Adyt, aki ezért szinte fiaként szerette" (l. Kovalovszky jegyzete: Élet helyett 282). Hagyatékában Adynak több mint negyven hozzá intézett levele, távirata maradt fenn, nagyjából 1914-15-ből, amelyekben a költő különféle ügyes-bajos dolgának intézésére kéri fel "kis titkárát".
- (50) 10 napig vagyunk kb. Pesten -- nagyszombaton, április 3-án utaztak haza Csucsára.
- (51) kap a könyvére 1000 kr. -- A nagy Hitető címmel tervezett verseskötetről van szó, amely végül is nem jelent meg (l. Élet helyett 297).
- (52) Madzsarék -- Madzsar József (1876-1941) orvos, Ady elvbarátja és fogorvosa.
- (53) Papp Viktor -- (1881-1954) Ady zilahi iskolatársa és barátja.
- (54) Zsuka folyton rajtunk log -- Dénes Zsófia is ír egy számára "rejtélyes incidens"-ről, amelyet Adyék elutazása előtti utolsó találkozáshoz kapcsol, s közli Csinszka két Csucsáról írt kimagyarázkodó levelét (Élet helyett 226-228, 247).
- (55) Szép Ernő -- (1884-1953) költő, író.
- (56) Vass Mici -- Csinszka pesti barátnője. Önéletírásában is említi (l. Magyar Nemzet 1977. márc. 4. 53. sz. 4).
- (57) Nizsinszkyjék -- Václav Fomics Nizsinszkij (1890-1950), világhírű orosz balett-táncos. Felesége Márkus Emilia lánya, Pulszky Romola volt.
- (58) "Eoha többé" -- nem tudjuk melyik versre gondolhatott Csinszka. A Nyugat 1915 ápr. 1-i számában egyetlen Ady-vers jelent meg: Himnusz a tavasznak, de tartalmilag sem ez sem a többi április-májusi vers nem fejez ki hasonló gondolatot.
- (59) Vészi Margithoz megyünk -- Ady már Csucsáról jelzi az esküvőt és bejelenti látogatásukat. A vizitról Vészi Margit is megemlékezik; nem nyerték meg egymás tetszését. ez kiderül a Csinszkaról írt jellemzésből: "igen eleven volt, nagyon különös kis francia bohóc babának öltözve, az ágyam szélén ült és tisztára Ady-stílusban beszélgetett" (l. Emlékezések. Irodalmi Múzeum l. Bp. 1967. 91-92, 100).

- (60) Lantherné -- Kormos Jozefin, később Papp Viktorné, a Városmajori Szanatórium tulajdonosnője.
- (61) Lengyel Menyhért -- (1880-1974) író, újságíró.
- (62) B. Hajós Edith -- Balázs Béláné.
- (63) Schlamadingerné -- (? - 1954) Hamvassy Anna, Az Est egyik titkárnője, eredetileg Schlamadinger Jenő székesfehérvári bírónak volt a felesége, 1919-ben Balázs Béla felesége lett.
- (64) Nagy Endre -- (1877-1938) újságíró, író, konferanszié. Barátsága Adyval még nagyváradi keletű.
- (65) Machlupné -- Machlup Henrikné Zwack Mici gazdag pesti asszony. Ady a mariagrüni szanatóriumban ismerkedett meg vele s verseiben Mylittának nevezte. A hozzá írott verseket I. a Ki látott engem? c. kötet Őszi piros virágok ciklusában. (Vö. Hegedüs Nándor: Ady Endre Mylitta-versei. = ItK 1962. 213). A II. Világháború után Machlupné az Egyesült Államokba vándorolt ki, ma is ott él. Az Adyhoz írott leveleit és vers-próbálkozásait az MTA Könyvtár Kézirattára őrzi. Adynak hozzá írott levelei közül csak egy maradt meg, a többi elkallódott.
- (66) Somló -- Somló Bódog (1873-1920) jogász, egyetemi tanár.
- (67) Berény -- Berény Róbert (1887-1953) festőművész.
- (68) Fehérváry Erzsébet -- Fejérváry Erzsébet (1890-) festőművész.
- (69) Ödön -- Márfy Ödön (1878-1959) festőművész, Csinszka második férje.
- (70) Nádor uccai lakás -- a mai Münnich Ferenc utca és Mérleg utca sarkán állt a Hatvany-Deutsch család palotája.
- (71) Pálmay I. -- Pálmay Ilka (1859-1945) színésznő, a századvég egyik legnépszerűbb primadonnája.
- (72) "Életesnek látom magamat" -- a Nyugat 1915. máj. 16-i számában jelent meg.
- (73) Ignotus... sokszor elírja magát -- Ignotus "egy új esztétikum elmélet körül összebarátkozott Méray-Horváth Károlyllyal" írja Bölöni; Ady ezzel vitázik "Esztéta és poéta" c. cikkében, amely a Világ szerkesztőjének Purjesz Lajosnak a vétője folytán nem jelent meg (Bölöni 297-298). -- Ignotus háború-párti cikkeit fájlatja Ady a "Tünődés más költőkné" c. cikkében (Világ 1915 okt. 31; megj. Ady az irodalomról 382-383.)
- (74) Érmindszentre megyünk -- a látogatás május elején volt (Adyné 331-332; Dénes: Élet helyett 248; Bölöni 298-301; Révész Atrag I. 103; II. 188; Ady Lajos 203; Vál. lev. 516-517).
- (75) Both István -- (1862-1931) A zilahi gimnáziumban Adynak a VI. osztálytól magyar tanára, a VIII.-ban osztályfőnöke volt (Kovalovszky I. 11, 295, 391, 416).
- (76) Nagy Sándor -- (1875-1940), a zilahi gimnázium matematikatanára. Ady távozása után került a gimnáziumba. A fiatal irodalomszerető tanár és az iskolájához ragaszkodó Ady között meleg barátság fejlődött. Ő szerkesztette a Szilágyság című hetilapot s haláláig az erdélyi Ady-kultusz legelkessebb apostola volt. (Kovalovszky I. 364, 380). Vö. Ady-bibl.
- (77) Bécser -- Bécser János (? - 1931) A zilahi gimnáziumban rajzot, szépírást, mennyiségtant és németet tanított. Ady még külföldről is gyakran fordult hozzá kisebb-nagyobb kölcsönökért. (Kovalovszky I. 341, 373, 380).
- (78) Kincs Gyula -- (1859-1915, dec. 31.) a zilahi gimnázium tanára, 1897-től igazgatója. Adyt görögre és latinra tanította. Mint a Szilágyság szerkesztője, helyt adott a lapban Ady szárnyprobálgatásainak (Kovalovszky I. 340-344.).

- (79) Mózesék -- Mózesné Ady dajkája volt (Kovalovszky I. 76, 224). Alakját novellában is megörökítette: Mózesné a múzsa.
- (80) öreg ur -- Ady Lőrinc (1851-1929), itt felsorolt jellemvonásaira nézve is vő. Kovalovszky I.
- (81) Lajosné -- Ady Lajosné.
- (82) a tanya -- Adyéknek a falutól távolabb eső gazdasági épülete a Bence tag nevű hattárészben.
- (83) Léda mindszenti látogatása -- 1908 őszén.
- (84) papné -- a helybeli református lelkész, Török Ferenc és felesége Ady keresztszülei voltak (Kovalovszky I. 207-209).
- (85) Balázsyék -- Balássy Endre érmindszenti földbirtokos gyermekei: Júlia és Miklós. Ady jó barátságban volt a családdal. Júlia emlékezésében (Kovalovszky I. 172-178) Csinszka látogatását nem említi, csak azt írja, hogy ismerte őt.
- (86) Borbély Lili -- színésznő (1887 - ?) Rák Károly zilahi tanár emlékezése szerint 1912-ben az Országos Református Tanáregyesület közgyűlésének hangversenyén énekelt. Ady akkor — alkalmilag — "hevesen udvarolt neki". Ady a debreceni évekből ismerte, az ottani színház operettprimadonnája volt (AEÖPM X. 545).
- (87) Friedman Zsóka -- Friedmann Erzsébet (1880-1954) Ady zilahi diákkori szerelme. (L. Kovalovszky I. 593-619.)
- (88) Cell Zsóka -- Cell Vilmost egy emlékezés Ady zilahi barátai között sorolja fel (Kovalovszky II. 119), de egy "2. számú Zsóka" (későbbi Cell Vilmosné) eddig nem szerepelt a számontartott ifjúkori szerelmek között. A találkozás nem a májusi, hanem a szeptemberi érmindszenti látogatás után történt (l. Adyné 336-337).
- (89) Vészi Margit -- l. 59. jegyzetet.
- (90) Májusba két hétre megint Pestre megyünk -- ezt a látogatást egy forrás sem erősíti meg. Május elején Érmindszenten tettek látogatást; május 24-én Ady, május 25-én Csinszka írt Dénes Zsófiának Csucsáról, de levelükből nem tűnik ki, hogy Pesten jártak volna. A pesti látogatás lehetősége elleni érv az Ady Lajosnak máj. 24-én írt levél is. A levélben Ady beszámol arról, hogy Hunyadon és Szentkirályon jártak (máj. 11-13 között). Ha utána Pesten jártak volna, szóban számolt volna be öccsének.
- (91) Sándor bácsi -- Bródy Sándor
- (92) Lázár Sebi[?] -- kilétét nem sikerült tisztázni. Lehet, hogy Lázár Miklós újságíró (önéletrajzi levelét l. Pesti Futár 1918. márc. 1), de lehet, hogy a Boncza család ismerőse. Erre vall Csinszka 1916. ápr. 22-én Érmindszentre írt levele: "Némethyék-nél és Lázárék-nál is jártam" (Adyné 344).
- (93) Nyanyuci -- Sándor Lászlóné, gazdag bihari földbirtokos felesége. Ady a mariagrúni szanatóriumban ismerkedett meg vele. Ettől kezdve gyakran találkoztak és leveleztek; 1914 márciusában együtt utaztak az Adriára (l. Kovalovszky jegyzete, Dénes: Élet helyett 288).
- (94) Zsuka megint jelentkezik -- Dénes Zsófia nem ír arról, hogy 1915 májusában összejöttek volna. Szerinte a házasságkötés utáni első találkozás "1915 késő őszén" történt (Élet helyett 251).
- (94/a) Kánitz Lili -- Dénes Zsófia barátnője (l. Dénes: Egyszeri kaland. Bp. 1964. 201-203).
- (95) Ego -- Rózsavölgyi Mór-né Fried Margit, (1881- ?) író-nő, jobbára ifjúsági regényeket írt. Bölöni szerint Ady 1917 novemberében náluk ismerkedett meg vele (307-308).
- (96) Surányi -- József (1861-1918) hírlapíró, a Pesti Napló tulajdonosa és főszerkesztője 1901-1917-ig.

- (97) Székely fényképezés -- Nem tudjuk, melyik képről lehet szó. Ady és Csinszka közös képeit l. Ady Lajos 208. oldal után (1915); Révész Atrag I. 26. oldal után (év nélkül; azonos az előbbivel); Bölöni 320. oldal után (év nélkül); Adyné 64. oldal után (1917 nyarán).
- (98) Arany -- A magunk szerelme c. verseskötet Ifjú karok kikötőjében c. ciklusának verseit 1912 szeptemberétől 1913 januárjáig Ady egy 18 éves lányhoz írta, akit Aranynek nevezett. A lány: Böhm Aranka. Később Karinthy Frigyes felesége lett.
- (99) Léda Pesten van -- Bölöniék és Diósyék Léda és Ady szakítása után is tartották a barátságot. A háború kitörésekor Diósyék elmenekültek Párizsból s Pesten telepedtek le. Életüknek erről a szakaszáról l. Dénes Zsófia: Akkor a hársak 273-274. és Élet helyett 229-246. Fehér Dezsőné emlékezése szerint Csinszka 1917-ben az ő társaságában volt, amikor Léda belépett a Hungária szálló halljába. De a megismerkedés nem akkor történt meg, hanem később, a 20-as évek elején (l. Dénes: Akkor a hársak 267-269); Csinszka Léda iránti érdeklődésére vonatkozóan l. még levelét (Révész: Atril. 127) és önéletrajzát: Magyar Nemzet 1977. febr. 18. 41. sz. 4; febr. 25. 47. sz. 4.
- (100) Rippliek -- Rippl-Rónai József festő, felesége és Anella nevű fogadott lánya. Ady ismeretése Rippl-Rónaival sokkal korábbi keletű. Megismerkedésük 1909 novemberében Kaposváron, a Nyugat felolvasó estje után történt, s barátságuk is ekkor kezdődik, de festményeire már 1907-ben Párizsban felfigyelt (l. Varga József: Ady képzőművészeti érdeklődése. = MTA Nyelv- és Irod. tud. Oszt. Közl. 22. köt. 1-4. sz. 297-298). Az itt említett kiállítás 1915 szeptemberében nyílt meg. Ezt bizonyítja az Élet c. folyóirat cikke is (1915. 7. évf. II. köt. szept. 26. 939): "Az Ernst-muzeumnak elsőrangú attrakciója van. A francia fogásból hazaérkezett Rippl-Rónai József közel háromszáz rajzát és festményét állította ki, amelyek zömét internálása idején készült vázlatai alkotják."
- A kiállítás időpontja arra enged következtetni, hogy ha Adyék jártak is májusban Pesten, Csinszka a májusi és novemberi látogatás eseményeit összekeveri.
- (101) Pintér -- Pintér Jenő irodalomtörténész, Ady és Pintér kapcsolatáról l. a Vál. lev. -ben megjelent leveleket, továbbá Ady Lajos 176 és Adyné 229-235.
- (102) Imre Sándor -- (1877-1945) középiskolai, majd egyetemi tanár. (Vö. Ady Lajos 176).
- (103) Lepénztelenedve megyünk Csucsára -- Ma már nehéz megállapítani, hogy házasságkötésük után Adyék hányszor és milyen időpontban jártak Budapesten 1915 folyamán. Az érdeklődő bemutatkozó látogatás után május 11-én Ady Hatvannak, május 12-én Csinszka Láng Menyhértnek már Csucsáról ír. Május 13. és május 23. között nem maradt fönn levél. Ez lehetett talán az első pesti látogatás ideje. A Rippl-Rónai-tárlatra utalásból arra lehet következtetni, hogy az itt felsorolt események egy része a novemberi látogatás alatt történt. Ady Csucsáról azt írja Bölöniék aug. 31-én, hogy október elején Pestre mennek (272), Október 8-án Ady Lajosnak "tervezett novemberi pesti" utazásukról ír (Adyné 337). November 17. körül vannak Pesten, innen ír Csinszka Fehér Dezsőnének (Dénes: Akkor a hársak 247). Ez a Dénes Zsófia említette "késő őszi" látogatás (Élet helyett 251).
- (104) "Legyetek emlékezéssel hozzám." -- megj. Nyugat 1915. szept. 1.
- (105) Vonyica -- Vojnyica (később Muth Mihályné), Adyék szobalánya, Csinszka Pestre is magával hozta (Dénes: Élet helyett 304). Emlékezését a Népszabadság 1959. nov. 17. 270. számában Lengyel István riportja örökíti meg.
- (106) Nem tudok összeszokni velük -- Csinszka és az Ady család között már a házasság elején kialakult és Ady halála után a hagyaték miatt teljesen elromlott, ellenséges viszonyról l. Kovalovszky előszavát az Élet helyett órák és Dénes Zsófia véleményét (249-251); továbbá Szentimrei Jenőné Ferenczy Erzsébet emlékezését (Korunk, 1967. 1. sz. 106-109).
- (107) Duci -- Zöllner Duci. Csinszka hagyatékában fennmaradt leveleit az MTAK Kézirattárban őrzik.

- (108) Tabéry ur -- Tabéry Géza (1890-1958) romániai magyar író. Ifjú korában Csinszka egyik hódolója. Vonzalmuk történetét megírta A csucsai kastély kisasszonya c. művében (l. Tabéry Géza: Két kor küszöbén. Bukarest, 1970. 205-245; vö. még Csinszka Önéletrajza -- Magyar Nemzet 1977. febr. 16. 39. sz. 4). Tabéry látogatásának időpontjáról közelebbit nem tudunk. Ő maga csak annyit ír: "1915 tavaszán".
- (109) Ferenczy Zsizi -- Szentimrei Jenőné Ferenczy Erzsébet Csinszka kolozsvári barát-nője, Ferenczy Gyula bankigazgató lánya; (l. még Ady-bibl. 1352. és 3239. tételt).
- (110) Csató Pál -- "a legkedvesebb és legközvetlenebb barátom Maga után ...", "42 éves... egy éves özvegy", aki "könnyes szemekkel mondott le rólam", -- írja róla Csinszka Adynak 1914 nyarán. (A levelet közölte F. Csanak Dóra -- Új Írás 1963. szept. 1085).
- (111) Erdélyi ut -- 1915 júliusában mintegy tíz napig Bölöni Györgyék társaságában jártak Erdélyben (l. Ady Lajos 203, Bölöni 300-301, Adyné 334, Dénes: Akkor a hársak 237, Élet helyett 299).
- (112) Faragó Ödön -- színész, (1876-1958), akkor a kassai színház igazgatója, aki társulá-tával a nyári idényben Brassóban játszott.
- (113) Bernády -- Bernády György (1864-1938), Marosvásárhely polgármestere. "Nevéhez fűződik Marosvásárhely modern városközpontjának kialakítása" (Ady Lajos 203).
- (114) Szász Piroska -- "tragikus végű tehetséges költőnő" (Bölöni 274).
- (115) Itóka -- mesél -- Bölöni Györgyné a háború előtt Anatole France és Rodin titkárnője volt.
- (116) Emőd T. -- Emőd Tamás (1888-1938) a Holnap mozgalom legfiatalabb költője, Ady lelkes tanítványa és rajongója.
- (117) Nagy Miska -- Nagy Mihály nagyváradi újságíró, ügyvéd, Ady lelkes híve.
- (118) Titkár -- Steinfeld Nándor
- (119) Ady Lőrincz lovat kér Lacitól -- "ló-ügyben" Ady május 1-én írt először Hatvany-nak, majd Csinszka május 14-én Csucsáról (Hatvany: Ady a kortársak közt 236-238).
- (120) Nagymamával -- szerelmek és csaták. -- Októberi levelében írja Ady öccsének: "Tel-jesen hadilábon állok a nagymamával" (Adyné 337), december 18-án: "Csucsán már bé-késebbek a dolgok" (Adyné 338).
- (121) Báziás -- Romániai település az Al-Duna kapujában (Bazias). Valószínűbb azonban, hogy a Temesvárhoz közel fekvő, kedvelt gyógyfürdőről Buziásfürdőről (Buzias) van szó. Csinszka a két helységnevet összecserélhette.
- (122) Szeptember körül megint Érmindszentre megyünk -- Szeptember végén voltak Érmind-szenten. Október 3-án írja Ady az öccsének: "Vasárnap délután utazunk el."
- (123) a kis diák levelét Győnirol -- az ún. Ady-Rákosi vitát Ady válasza robbantotta ki. Rákosi Jenő első cikke 1915. okt. 14-én jelent meg a Budapesti Hírlapban. A kérdés irodalmához l. Ady Lajos 210, Bölöni 296-297, Révész: Atril. 183-191. -- Ady leve-lét l. Vál.lev. 524.
- (124) Sorozás is jön -- Október 3-án az öccsének azt írja Ady: "Két hét múlva jövök soro-zásra Tasnádra". Tabérynak Budapestről (november 17. körül) november 27-re jelzi a tasnádi sorozást. Itt alkalmatlannak találták Adyt, de december 20-án Bánffyhunyadon már besorozták, és a következő év januárjában Kolozsvárra kellett bevonulnia (l. még a (134), (137), (145) jegyzetet).
- (125) Haubert ezredes -- Camilló -- Ady "hive és tanítványa", "kis költő fia", bizonyára ver-selgető katonatiszt; Adyhoz frott levelét (ebből valók az idézetek) l. MTAK K 10/74.

- (126) Rákosi ... Babits ellen is támad -- I. Ady Lajos 210, Révész: Atril 184.
- (127) Pestre jövünk -- 1915 november közepe táján.
- (128) Laci meg van sértve -- I. Hatvany: Ady a kortársak közt 241-244; Hatvany: Ady (1959), I. 298-300, 548-549; Levelek Hatvanyhoz 649-651. -- Hatvany úgy érezte, hogy abban a nyílt levélben, amelyet Ady a Budapesti Hírlapnak küldött a maga védelmében, őt megtagadta, és ellene fordult. Ady levélben próbálta magát tisztázni, de Hatvanynak ez nem volt elég; végül a Világ-ban (1915. nov. 21.) közzétette a Hatvany diktálta nyilatkozatot.
- (129) A Nyugat ... matinét rendez -- Ez a matiné 1916. márc. 26-án volt.
- (130) Krudy- és Révész-est -- Révész: "emlékezem egy szeparés együttesre, vele, Csinszkával és Krudy Gyulával" (Atrag I. 190; Atril 225).
- (131) K. b. két-három — hétig vagyunk fent -- Az első csucsei keltezésű levél dec. 14-i (Vál. lev. 527), de lehetséges, hogy hamarabb hazatértek.
- (132) Löwenstein -- Löwenstein-Kuthy Arnold, a Pallas nyomda igazgatója. A Pallas adta ki az Új versek-et. Kuthy gyakran segítette ki Adyt pénzzavarából, előlegezve az új kiadásokért járó honoráriumot (Ady Lajos 114).
- (133) Rippl portraik -- Rippl-Rónai többször lerajzolta és lefestette Adyt. Vayerné Zibolen Ágnes Rippl-Rónai íróportréi c. cikkében (PIM Évk. 1960/61. 88) ezt írja: "hiába kerestük a nagy költő emlékéhez méltó, annyira hiányzó reprezentatív Rippl-Rónai Ady-képmást. Arról tudunk, hogy a művész 1915-ben (Rippl-Rónai József emlékkiállítás. 1928. 108. sz. Ady Endre, 1915. magántulajdon) és 1917-ben (Ady Lajos 175) lefestette Adyt. Ez utóbbi alkalommal Csinszkát is, talán akkor, amikor a Balatonnál töltöttek egypár hetet, de volt rá alkalom Budapesten is, hiszen Csinszka visszaemlékezései szerint Ady sokszor járt a Kelenhegyi-úti műteremben. A két nagy művész barátságának emlékét csupán néhány reprodukció őrzi." Az Ady-portrék azóta sem kerültek elő. Csinszka 1915 novemberében készült pasztellképe a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában van.
- (134) Tasnádról ismét sorozásra citálják -- Október 17-én vagy november 27-én. Mindkét dátum bizonytalan, az utóbbi különösen azért, mert majdnem biztosra vehetően pesti tartózkodásuk idejére esik. (L. a 127. jegyzetet.)
- (135) Jean Jaurès halála -- Jaurès 1914. július 31-én gyilkolták meg. A mondatnak a szövegkörnyezettel semmi kapcsolata nincs. Csinszka a már teleírt lap tetejére később jegyezte fel azt.
- (136) Ida néni -- Pásztor Ida, színésznő, Ady anyai nagynénje. 1916 ujév táján halt meg Érmindszenten (l. Kovalovszky I. 91-92; Vál. lev. 528).
- (137) sorozás, de Bhunyadon -- 1915. december 20-án, itt Adyt alkalmasnak találják (Révész: Atril. 193). Erről ír Jeremiás siralmi mindig c. cikkében (I. Ady az irodalomról, Vallomások és tanulmányok). (L. még Vál. lev. 527.)
- (138) Hazay -- Báró Hazai Samu akkor hadügyminiszter. Ady levele nem ismeretes. Révész szerint "Hazai ezt a levelet meg is kapta" (Atrag I. 136).
- (139) Kincs Gyula meghal -- 1915. december 31. Ady legkedvesebb tanára emlékére a Kincs Gyula halálára c. verset írta.
- (140) Háborus akadályok -- ebben a szakaszban Csinszka részben megismétli az előbb írottakat. Ebből arra lehet következtetni, hogy a följegyzések nem egyszerre íródtak. A többszörös újakezdést különben a füzetlapok papírja is elárulja (l. erről még az előszót).
- (141) Kis[s] Menyhért támadja -- a cikkből: "Míg a háború ki nem tört, a magyar irodalomban Párisban, a Szajrán csónakáztak, Verlaint, demimondokat, lilatintát és abszintet fogyasztottak s gúnyos kacajjal nevelték ki a "hazaffyas" vagy pláne vallásos ("felekezeti allira"

b, osztály) költészetet. Nyugaton jött fel a nap naponta s reggel 7 órakor áldozott le a pesti kávéházakban. Keresték a homályt, a füstöt, az általános emberit, a négyszótagu rimeket, a nemzetközi nyomort s a legrettentőbb budapesti dialektust. A költői iskola látható feje perszifálta a Tisza partját, a szalonnás magyar legényt, az itteni pocsolyát, a durva magyar életet, mert a nyirott fákat szerette Versaillesból, a bókoló franciát, (gyermeket, asszonyokat éheztetett, kintott a háború elején), s a tiszta falusi leány helyett dal csendült a Moulin Rouge kifestett, mindennel meghasonlott tündéréről. S ma, amikor minden egyéni baj és öröm megszűnt s ott dobog mindenek szíve az északi harctéren, a modern költővezér ma se altruista, ma se magyar, ma se mással magával és szerelmével törődik dalolván így:

Szerettem volna, hogyha untat
Bolondulása a földnek,
Ez a nagy vérlakodalom
Cifra szűrőmmel betakarom [helyesen: betakarni]
Vihar elől magunkat.

Sem ez az önző hang, sem a gyávaság dicsérete (az ügyész ur kiváló műérzékkel megrövidítette a "Világ"-ban e különös költeményt), nem nagy öröme a nagy magyar közönségnek" (Katolikus Szemle, 1915. ápr. 403-404).

- (142) "A Cifra szűrőmmel — betakarni" -- Cifra szűrőmmel betakarva c. vers először a Nyugat 1915. február 15. számában jelent meg. A vers megjelenési ideje és Kiss Menyhért cikkének kelte azt mutatja, hogy ez a támadás nem hozható össze az Ady-Rákosi-vitával, amely október 14-én kezdődött.
- (143) 1916. nyarán egy kör-kérdés indul meg Erdélyben a Rákosi affair körül -- Csinszka idő-megjelölése téves. "Kolozsvári írók és esztétikusok nyilatkozata" Ady költészetéről és magyarságáról (a nyilatkozatokat S. Nagy László gyűjtötte és állította össze) a Kolozsvári Hírlap 1915 karácsonyi számában jelent meg. Itt Csengeri János, Dózsa Endre, Gyalui Farkas és Jékely Aladár nyilatkoztak. A kérdésről l. még az Ady-bibliográfia 710, 2153 sz. tételeit.
- (144) 1916 — őszén — Kvárt Ady — írásban és üzenetben provokáltatja is Gyaluit -- Gyalui Farkas (1866-1952) kolozsvári irodalomtörténész, könyvtárigazgató. Ady írása, amellyel válaszol az Erdélyi Irodalmi Társaság vezető tagjainak költészetéről tett nyilatkozatára (l. az előző jegyzetet) a kolozsvári Ujság 1916. jan. 20. 17. számában jelent meg. Itt Gyaluinak egy régi plágium-ügyét leplezi le, ez okozta a személyes affért. Ady a cikk megjelenésekor Kolozsváron tartózkodott, mint besorozott, katonai felmentését várta. Segédei, a meg nem valószínű párbaj ügyének bonyolító Petrichevich — Horváth Emil és Vincze Sándor voltak. (L. Brassói Lapok 1936. okt. 4. 230. sz. 17-18, Bányai Ernő cikke "Ady erdélyi barangolásai"-ról).
Gyalui Farkas nyilatkozatát és a lovagias ügy jegyzőkönyvét l. Atrag. II (pótlás a 13. oldalhoz).
- (144/a) Purjesz-hecc -- l. a 158. jegyzetet.
- (145) A harmadik sorozáson -- l. a 137. jegyzetet.
- (146) Borsszem [!] Jankó kifizurázta egy versét -- Ady 1915. május 20-i levelében írja öccsének: "A Borsszem Jankó heccelődése fáj" hiszen nekem muszáj és -- nem lehet irnom" (Vál. lev. 518; Ady Lajos 207). Az élelclap 1915. máj. 23. 21. számában az Életesnek látom magamat és a Nyögök s mind terhemmel c. verseket találjuk szövegű közlésben a következő bevezetéssel: "A Borsszem Jankó számos olvasójának kívánságára -- hogy minél szélesebb körben váljanak ismertekké -- készséggel közöljük Ady Endrének a Nyugat 1915. máj. 16. számában megjelent két versét". A június 13-i számban A rabbiság sorsa c. verset gúnyolja ki "dr. Tömb Szilárd". Erre válaszol Ady Az érthetetlen versek c. cikkével (Világ 1915. jun. 27; megj. Ady az irodalomról 381); (l. még Révész: Atril. 181.) Ez is minden kétséget kizáróan 1915. évi esemény.

- (147) fél – hogy nem a régi erejű dolgok szakadnak ki belőle ... Lajos táplálja benne ezt a hitet -- Öccse "a győzedelmes és optimistán bizakodó közhangulatba" való "érzelmi és irodalmi bekapcsolódásra" biztatta, és a versek "elnagyolt megcsinálására" figyelmeztette (208). Ady elbizonytalanodásáról, önbizalma megrendüléséről l. még Révész: Atril. 225-226, 230-234. -- Ignótus és Hatvány már a háború előtti évek Ady-lírájában is hanyatlást láttott; l. még A halottak élén c. kötet összeállításáról szóló részt. (Ady utolsó költői korszakára nézve l. Schweitzer Pál: Ember az embertelenségben. Bp. 1969.)
- (148) Naponta rendes mérték -- Ady narkotikumairól l. Kovalovszky II. 495-505.
- (149) menjünk Pestre fel... a felmentés érdekében -- Nem tudjuk pontosan mikor lehetett ez az utazás. A sorozások és felmentések számát és idejét a levelezésből sem lehet pontosan követni. Adynak 1916. jan. 17-én kellett Kolozsvárra bevonulnia. Ezt megelőzően január 9-én Bölöninek és Papp Viktornak azt írja Csucsáról, hogy egy hét múlva kell bevonulnia (Bölöni 276; Vál. lev. 584). A kényszerű kolozsvári utat megelőzően tehát nem igen járhattak Pesten.
Révész szerint a felementések csak két hónapig voltak érvényesek, s újra folyamodni kellett a hosszabbításért.
A sorozásokról, behívásokról l. még Atrag. 116, 117, 119; Adyné 314, 337-338, 353, 369.
- (150) A Borszem[!] Jankó eset után -- l. a (146) jegyzetet.
- (151) kezdem figyelni a verseit -- a "mámoros" versekről l. Révész: Atril. 193. Ady versírási szokásairól l. Ady Lajos 153-155. A borivás és a versírás kapcsolatáról l. Kovalovszky II. 502-504.
- (152) A Csucsai postamesterékkel is összeveszünk -- Adynak, ha nem tartózkodott a fővárosban, a posta jelentette az egyetlen kapcsolatot a világgal. Állandó kapcsolatot kellett tartania a lapokkal is, ahova írt. A cikkek, versek, sokszor az utolsó napon indultak el, s a tiszteltediját, előlegeket is sürgősen, többnyire táviratilag kérte és kapta. A postahivatalnokok vélt és valóságos mulasztásai így mindig nagyon érzékenyen érintették, s egy-egy lap, folyóirat elkallódását is sérelmesnek, büntetést érdemlő szándékos vétségnek érezte. Az itt említett összetűzés is postai küldemények elkallódása vagy késése miatt keletkezhetett. Ady panaszával Vargha Gyula államtitkárhoz, költő-akadémikushoz fordult. (Ady Vargha Gyulához írt leveleit közölte Vargha Zoltán, ItK 1960. 92-93). Az első levél keltezése a közleményben: Csucsá, 1915 [okt. 15. előtt].
- (153) Megtalálom a dugborát -- A "dugbor" kiöntésének szomorú történetét Révész Béla megszelídítve írja le (Atril. 192-193).
- (154) feljövünk Pestre husvét körül -- Az 1916. február-márciusi levelekben panaszkodik Ady a reumájára: február 22-én Bölöninek (303), márc. 3-án öccsének -- Adyné 342; és márc. 14-én ismét Bölöninek (303); Március 24-én érkeznek Pestre, a Magyar Királyban szállnak meg, s Ady "virágvasárnap [ápr. 16.] előtt pár nappal a Városmajor Szanatóriumba volt kénytelen bemenni" (Ady Lajos 211).
- (155) Keresztzsülőséget vállalunk Schöpflinéknél -- Schöpflin Aladár kisebbik fia Endre volt a keresztgyerekekük.
- (156) elkell szállítani a Városmajor szanatóriumba -- április elejétől júniusig van Ady a szanatóriumban. Itt szívátágulást állapítanak meg. (Vál. lev. 532.)
- (157) "Tévedtem és tévedve" -- A vers a Nyugat 1916. márc. 16-i számában jelent meg, tehát még Csucsán íródott.
- (158) Összeveszés Purjesszel -- Purjesz Lajos (1881-1925) újságíró, 1913-20-ig a Világ fellelős szerkesztője. Talán erre az összeveszésre vonatkozik Révész két mondata: "Fájdalmas afférje volt az egyik redakcióval, ahova állandóan dolgozott és telefonon támatta meg a szer-

Kincs Gyula,
a zilahi kollégium
igazgatója

Zilah látképe

Ady Endre levelezőlapja a máriagrüni szanatórium képével

Ady Endre levelezőlapja a kolozsvári idegklinika képével

kesztőt, mert úgy vélte, hogy nem becsülik, nem közlik a kéziratait" (Atril. 225). "Jászi Oszkár is tanuja lehet, hogy egy időben Ady mennyire elsötétült, mert azt hitte, hogy a Világ szerkesztősége erőtlennek tartja a kéziratait" (Atril. 231).

Amire Csinszka és az ő nyomán Révész céloz az 1915 novemberében lehetett. Purjesz nem volt hajlandó a Rákosi-vitában közölni Ady "kemény sorait, mire Ady sértő üzenettel válaszolt" (Böölöni 295).

- (159) Relle -- Relle Pál (1883-1955) újságíró. Relle visszaemlékezésében (Világ, 1947. aug. 3. 653. sz. 4.) azt írja, hogy a rövid megszakításokkal három évig tartó "meghitt" barátságuk arra az időre esett, amikor Ady pesti tartózkodásai alkalmával az Erzsébet köruti Meteor szállóban lakott. Rellével küldte be Ady a Világnak írt cikkeit a szerkesztőkhöz. Kapcsolatuk egy éjszakai italozás alkalmával szakadt meg, amikor Relle asztal alá öntötte a "Cordial Medocot". Ady emiatt — Relle visszaemlékezése szerint — "éktelen haragra gyulva magázva szidni kezdte" őt és többé nem ismerte meg, közeledési kísérletét elhárította. — Az emlékezés hitelét azonban rontja a továbbiakban említett néhány esemény, illetve mozzanat. Pl. Ady azért nem járt be a Világ szerkesztőségébe, mert "valamilyen irodalmi kérdésben hevesen összekoccant Kosztolányi Dezsővel. (Ma is azt állított, hogy Kosztolányinak volt igaza.) — Nem akarok ezzel az emberrel egy levegőt szivni — jelentette ki Ady felfortyanva".
Lehet, hogy a telefonálás egy újabb közeledési kísérlet volt?
- (160) Sebestyén G. -- talán Sebestyén Géza (1878-1935) színész? Adyval való kapcsolatáról nincs adat.
- (161) Harsányi Zs. -- Harsányi Zsolt (1887-1943) író, újságíró. Bányai Ernő szerint Harsányi sokat volt együtt Adyval 1909 nyarán Kolozsvárott mikor a költőt a Lechner-klinikán gyógykezelték (l. Brassói Lapok 1936. okt. 4. 230. sz. 17-18.)
- (162) Hüvösvölgybe... ahol Ady egy telet átélt — és szeretett -- 1913 utolsó két hónapját töltötte a Park Penzióban. E hónapok történetét mint másik főszereplő, Dénes Zsófia írta meg (Élet helyett); erre az időre esik rövid mátkaságuk. A házasságot Zsuka édesanyja akadályozta meg.
- (163) Lipótmező -- Ady érdeklődését az elmeegógyintézet és lakói iránt Dénes Zsófia írta le. (Élet helyett 82-93).
- (164) "A Jelen hajóján" -- megj. Nyugat 1916. máj. 16. (Révész Atrag. I. 184.)
- (165) "Oh bujni barlangokba" -- megj. Nyugat 1916. jún. 16.
- (166) Junius végén megyünk haza Csucsára -- Ady Lajos szerint június elején (213). Ezt erősíti meg a Fenyőhöz írt jún. 12-i levél: "Szervusz, drága Miskám, valahogyan hazaértünk" (Feljegyzések 298).
- (167) H. Lacihoz is lerándul -- Hatvanba. A levelezésben és az életrajzi irodalomban nincs nyoma az út időpontjának. Hatvany viszont ír a látogatásról (Ady a kortársak közt 65).
- (168) Babits nevelősége — lap alapítás -- Babits Mihály ellen 1915 novemberében indított házát Rákosi Jenő a Játszottam a kezével c. verséért. 1916. január végén ott kellett hagynia a katedrát, és irodai munkára osztották be. (Kardos Pál: Babits Mihály, Bp. 1975. 172) Lap alapítási terveikről nem tudunk.
- (169) Fehér Dezsőék vannak lent -- Fehér Dezsőné csucsai emlékeit Dénes Zsófia jegyezte le a kastély és a park részletes leírásával. Akkor a hársak épp szerettek... c. könyvének A csucsai tündérvilla c. fejezetében (235-263.) Fehérné és kislánya 1915 és 1916 nyarán több hetet töltöttek itt.

- (170) Megjönnek a határrendőrök -- Románia 1916. aug. 27-én lépett be a háborúba az antant oldalán. A menekülés zűrzavara Csucsán augusztus végétől október elejéig tarthatott. Az események hatását Adyra l. Adyné 346; Dénes: Akkor a hársak... 251. Fenyő: Feljegyzések 300; Vál. lev. 533.
- (171) Ősszel lejár — a felmentés -- Innen kezdve egészen az Órizem a szemedet c. vers említéséig 1915 decemberében és 1916 januárjában történt eseményekre ugrik vissza Csinszka (l. a (124), (127), (140) jegyzetet).
- (172) Bandival bevonulok Kvárra -- 1916. január 17-én.
- (173) nyári körkérdés -- l. a 143. jegyzetet.
- (174) Petrichevich H. Emil -- Petrichevich-Horváth Emil (1881-1945) politikus (l. még 144. jegyzetet).
- (175) Vince Sándor -- Vincze Sándor (1886-1946) tisztviselő, újságíró, a kolozsvári szociáldemokrata párt egyik vezetője (l. Varga József cikkét: Ady-bibl. 2153. tétel). Szász Endre újságíró emlékei alapján Bányai Ernő is foglalkozik alakjával kissé gunyoros megvilágításban. Úgy tűnik, Ady iránti rajongása néha komikussá tette őt. Ady szeretetének jelét az mutatja, hogy készülő verseskötetének összeállításába való segédkezést elfogadta tőle. Ezt Csinszka is megerősíti (l. Brassói Lapok 1936. okt. 4. 230. sz. 17-18).
- (176) "Órizem a szemedet" -- Órizem a szemed megj. Nyugat 1916. jan. 16-án. A vers tehát a katonai felmentésre várás gyötrelmes, idegtépő napjai alatt íródott még Csucsán.
- (177) Karácsonykor otthon vagyunk -- Itt már 1916 karácsonyáról van szó.
- (178) 1916 — őszen Érmindszenten is vagyunk -- Ady Endre és felesége november elején voltak Érmindszenten (l. Adyné 352; vö. Kovalovszky II. 121).
- (179) Veres Pálné uccai lakás -- A 4-6. sz. első emeletén. Ma emlékmúzeum.
- (180) Némethyék -- Némethy Károly (1862-1941) jogász, akkor belügyi államtitkár, a Boncza Miklós alapította Magyar Közigazgatás társszerkesztője. Ady házasságára vonatkozó feljegyzéseit az MTAK Kézirattára őrzi (K 11/92). -- A Némethy és Boncza család közötti kapcsolatról vö. Önéletrajz (Magyar Nemzet 1977. 57. sz. 4).
- (181) Ruffy Pál -- (1854-1934) ügyvéd, a Magyar Közigazgatás társszerkesztője.
- (182) Camilla -- Erlesbek (Erlesbeck) Kamilla Boncza Miklós gyámleánya és élettársa. Feljegyzéseit a temetésről, Adyék pestszentlőrinci látogatásáról l. MTAK Kézirattárában (K 11/87). Vö. még Ady-bibl. 3251, 3335. tételt.
- (183) Pesten k.b. 2 hétig vagyunk -- csak március elején utaznak el Csucsára
- (184) Nézz drágám kincseimre -- megj. Nyugat 1917. febr. 1.
- (185) Készülődés tavaszi utazásra -- megj. Nyugat 1917. ápr. 1.
- (186) Érmindszentre megyünk -- Ady Lajos nem tud erről a látogatásról, szerinte Balatonfűre dről mennek Érmindszentre (217). Adyné is ezt írja (359).
- (187) anyagilag rendbejöttünk -- Csinszka öröksége egy újsághír szerint 370 679 korona volt (Ady-bibl. 2963. tétel). Ady Lajos hangsúlyozza, hogy a Hatvany Lajossal kötött szerződés következtében bátyja anyagilag független volt feleségétől (216, 218).
- (188) Csucsán harcaim vannak lakástervemért. -- A nagymama ellenzi a költelekezést és a Budapestre költözést (Dénes: Akkor a hársak... 258). Nem nézik jó szemmel Csinszka költelezését Ady Lajosék sem.
- (189) Husvét után Pestre jövünk -- Pontosabban április 16. után (l. Vál. lev. 612).

- (190) lakás-berendezés -- terveiről részletesen beszámol Baróti Marikának is (OSZK Kézirattár Fond 74/136).
- (191) "De ha mégis?" -- megj. Nyugat 1918 febr. 16. (!)
- (192) Májusba Balatonfüredre megyünk -- Ady Lajos: május végén (217); pontosabban május 14-én. Ezen a napon már innen irnak levelet (Bölni 307; Adyné 357). Visszautazásukat a Bölniéknek küldött távirat jelzi június 10-én (uo.).
- (193) Putty Lya -- (1897-1931), akkor még csak szép úriasszony, filmszínésznői karrierje 1918-ban kezdődött. Ady Lajosné, aki férjével egy ideig szintén Füreden tartózkodik rosszalóan nézi a két asszony barátkozását (358).
- (194) Nyugat matiné -- 1917. máj. 20-án a Zeneakadémia nagytermében. Ady, Barta Lajos, Ignótus, Kosztolányi, Móricz Zsigmond "beszért vagy olvasott fel" (Nyugat 1917. jún. 1. 148). Adyék Balatonfüredről jöttek fel a matiné napjára rögtön visszautaztak (Révész: Atril. 334-335; Dénes: Akkor a hársak 257).
- (195) Július elején Csucsára utazunk -- Július 6-án Csucsáról írnak Hatvanynak (Ady a kortársak közt 247).
- (196) az ideiglenes felmentéseket visszavonták -- E behívásról és a felmentéssel járó bonyodalmakról nem tud az életrajzi irodalom. Fehérné sem említi, pedig neki lényeges szerepe volt a felmentés kijárásában. Mindez 1917 nyarán történhetett. Ezeknek az eseményeknek a levelezésben sincs nyoma (l. Atrag II. 54, és Atril 251).
- (197) Előveszem Fehérné régi emberét Halász Lajost -- Halász Lajos (1874-1947) debreceni, nagyvárad, majd budapesti újságíró, ügyvéd. Ady Váradon jó barátságban volt vele, de már a költő távozása előtt elhidegültek. Fehér Dezsőné Halász szeretője volt. Fehérné lányának Halász volt az apja (l. Kovalovszky II. 569; Dénes: Akkor a hársak 149). Fehérné közreműködéséről, a felmentés kijárásáról a férje ír (Napló [Nagyvárad], 1934. okt. 26. 223. sz. 3).
- (198) Drasche -- Drasche Lázár Alfréd (1875-1949) író, politikus, akkor a miniszterelnökség sajtó osztályának vezetője.
- (199) Bernát Ottó -- (1872-1937) újságíró, ügyvéd, a Budapesti Napilapok Szindikátusának ügyész-titkára.
- (200) Latinovich -- Latinovich Endre Tisza István miniszterelnök titkára; ő írta alá azt az elutasító formanyomtatványt, amely válasz volt Ady kihallgatást kérő levelére (l. a 40. jegyzetet a 149. lapon).
- (201) kripta építési terv -- Ady Lajosné szerint a költő "sürgősen express levelekben és táviratokban" kéri magához családját "szeretne kriptát építtetni Mindszenten". (Ezekből a levelekből — ha voltak ilyenek — egy sem maradt meg.) Ady Lajosné szerint a kripta építés megbeszélésére sor sem kerül (Adyné 368). Ady Lőrincné, Ady Lajos és felesége látogatása Csucsán 1918 augusztusában volt.
- (202) Anna -- Ady Lajosné Kaizler Anna.
- (203) Ady — most már megcsinálta a szerződését Hatvanyval -- Hatvany Lajos megveszi Ady műveinek kiadói jogát. Az évjáradékot és egyéb megállapodást rögzítő szerződést 1917 nyarán (valószínűleg júliusban) kötik. (Ady Lajos 215-216; Adyné 353-354; Bölni 307; Hatvany: Ady II. 414-416, I. 156, Vál. lev. 541-543.)
- (204) Ősszel Pestre jövünk -- Ady Lajos szerint októberben. A költőzködés és berendezkedés leírását l. Ady Lajos 217-220; Bölni 307-308; Adyné 359-360 és Dénes Élet helyett 257-259. A berendezett lakásba november második felében költöznek be (Adyné 361).

- (205) beleszólásom a kötet kérdésbe -- Adynak 1914 januárja óta nem jelent meg verseskötete. Újabb kötet kiadásának terve már 1915-ben felmerült, de a Nyugat Rt. válságos anyagi helyzete miatt nem valósulhatott meg. A Hatvanyval kötött szerződés után erre már meg lett volna a lehetőség, de ő a felgyülemlett, mintegy 250 versből válogatni akart, mert az volt a véleménye, hogy a verseknek "körülbelül fele gyengén vagy egyáltalán nem sikerült" (Ady Lajos 221). A válogatást Ady Lajos szerint végül is hárman végezték: a költő, Hatvany és ő. Csinszka szerepéről nem tudunk. Hatvany csak ennyit ír erről: "Ady felesége is eljött hozzám: ne gyötörjem az urát" (Hatvany: Ady a kortársak közt 67-71). Ady Lajos és felesége azt írja, hogy a kötet 1917 decemberében jelent meg (221, ill. 363). Ez nem valószínű. A halottak élén első ismertetése — Tóth Árpádé 1918. aug. 30-án jelent meg a Pesti Naplóban.
- (206) Toni nevű ezermester -- Guttman Antal házfelügyelő. Ady szívesen elbeszélgetett vele (Atril 327).
- (207) Márffy -- Márffy Ödön (1878-1959) festő. Ismeretsége Adyval régebbi keletű. 1922-ben feleségül vette Csinszkat.
- (208) Falus -- Falus Elek (1884-1950) grafikus, iparművész. Ady több verskötetének címlapját ő tervezte szecessziós stílusban.
- (209) Gyönyörű napok -- Csinszka az örökségéből berendezett lakásban Ady első otthonát teremtetette meg.
- (210) Rettenetes orbáncos bőrbaj -- Dr. Láng Menyhért idegorvos is ír erről Révész Béla által közölt emlékezésében (Atril. 334). Szerinte ez a betegség ekcéma volt, Ady "arca, feje, füle, kezei tele voltak vörös kiütésekkel. Ezzel a panasszal először 1916-ban jelentkezett nála a költő s a baj visszatért "a következő év májusában". Révész szerint 1917 őszén az arcon, kézen égő foltok jelentkeztek, amikből furunkulosok alakultak. Török Lajos bőrgyógyász diagnózisa szerint nem luetikus eredetű szimptomák voltak ezek, a terjedést és a betegség elhuzódását infekció okozta (Atril. 245).
- (211) Török -- Lajos (1863-1945), bőrgyógyász, budapesti rk. egyetemi tanár.
- (212) Csendes — karácsony -- 1917 karácsonya előtt utaznak haza Csucsára és 1918. január végén jönnek fel Pestre (Böhlöni 269).
- (213) Szegedre megyünk — Tömörkény ünnepre. -- Az ünnepély 1917. szept. 29-én volt (l. Ady-bibl. 2964).
- (214) Hollós Józsi -- (1876-1947) orvos, a munkásmozgalom részvevője, akkor a Radikális Párt szegedi elnöke. 1919-ben a szegedi Nemzeti Tanácsnak Móra Ferencsel és Juhász Gyulával együtt vezető személyisége.
- (215) Kabos -- Kabos Ede (1864-1923) író, újságíró. A Budapesti Naplónál Ady szerkesztője, s attól kezdve jó barátja. Csinszka megjegyzését megismétli Fehér Dezsőnének írott levelében is (Dénes Akkor a hársak 261). Ady és Kabos kapcsolatára azonban nem jellemző ez a feltehetően szubjektív megjegyzés.
- (216) Adler Frigyes -- Friedrich Adler (1879-1960) osztrák szociáldemokrata politikus. 1916. okt. 21-én merényletet követett el Stürgkh osztrák miniszterelnök ellen pártja "hazafias" háborús politikája elleni tiltakozásként. Adynak Tisza elleni — elsősorban elvi okokból eredő — engesztelhetetlen haragja közismert. A Csinszka által lejegyzetett mozzanat természetesen csupán a beleélés jelensége, amely stilizált formában a Magunk szerelme vezérversében is megjelenik: "Új talmi-nádort megölni is tudnék".
- (217) Justh halála -- 1917. okt. 9. Justh Gyula a Függetlenségi Párt vezető politikusa, a polgári demokratikus reformok egyik szószólója. Ady nagyra becsülte.
- (218) Bandi sem a képeit sem a könyveit nem tudja Lajostól megkapni. -- Ady 1910-ben egy-egy képet kapott két festő barátjától Czigány Dezsőtől és Tihanyi Lajostól ajándékba. "Czigány

képe első feleségét ábrázolta, Tihanyié: nagybányai bányász lakást." (Adyné 361). Ezek a képek Ady Lajosék lakásában voltak.

- (219) a Léda kép -- Csinszka tiszteletét, vonzódását, ill. kíváncsiságát Léda iránt l. a 99. jegyzetben.
- (220) Bandit váradi felolvasásra rángatják -- Nádas Sándor: Nagyvárad. Egy felolvasás tanulmányai c. cikkében leírja, hogy együtt utazott Adyval és Csinszkával Budapestről Nagyváradra -- éjjel, zsúfolt vonaton. "Ady folyton bort kért és cigarettázott s veronált akart szedni". Ady szerepléséről ezt írja: "Először Ady olvasott fel váradi emlékeket. Felolvasott egy szép verset váradi tarsakról. A közönség úgy tett, mintha értené Adyt, de nem értette". Felolvasás után "a Vigadó kis söntésében borozgattunk Adyval". (Pesti Futár, 1918. márc. 1. 519. sz.) -- A biharmegyei újságíró egyesület nyugdíj alapja javára rendezett estély 1918. febr. 24-én volt. Fehér Dezsőné elbeszélése szerint Nádas Sándor leitatta Adyt szánt-szándékkal, hogy cikke legyen lapja botránykrónikája számára. Az emelvényen Ady pár mondatot mondott "halkan, dadogva maga elé" (Dénes Akkor a hársak 275-276).
- (221) Fenyőék -- Fenyő Miksa (1877-1972) a Nyugat szerkesztője, anyagi támogatója.
- (222) Pártos koncert -- Talán Pártos Istvánról (1903-1920), a korán elhunyt, nagy tehetségű hegedűművészről van szó, aki már művészképzős növendék korában hangversenyezett.
- (223) Csucsán írja a "Krónikás ének [19]18-ból" -- megj. Nyugat 1918. jan. 16.
- (224) 1918 -- tavaszán írja Bandi az "Emlékezés egy nyár[-] éjszakára" Pesten -- megj. Nyugat 1917. márc. 1. A verset tehát Ady egy évvel korábban, 1917. febr. végén írta.
- (225) 1918 -- tavaszán -- adja a "Beteg szívemet hallgatod" című verset -- a vers korábbi: megj. Nyugat 1917. nov. 1.
- (226) Juliusig vagyunk Pesten -- 1918. jún. 20. körül utaztak Csucsára (Böloni 310).
- (227) Dr. Láng Menyhért -- orvos. Emlékezését és Ady hozzá írott leveleit l. Révész Atril 331-336.
- (228) Játszani kezdünk -- Csinszka vagyonának egy része értékpapírokban volt, s tőzsdézni kezdtek, de veszítettek.
- (229) Löwenstein Kuthy látogatása -- 1918. július folyamán egy pár napot töltött Csucsán, A halottak élén első példányát vitte le a költőnek.
- (230) Bulgária kilépése -- Bulgária 1918. szept. 29-én kötött fegyverszünetet az antanttal.
- (231) Gyurkákéik lejönnek -- 1918. szeptember (Böloni 310).
- (232) Bandi ellátja a házat buzával, fával -- l. Adyné 368; Ady Lajos 226.
- (233) a forradalmi készülődés napi táviratokban hívja magához -- ezek a táviratok elvesztek, egy sem maradt meg.
- (234) tragikusan néz ki -- Ady utolsó fényképe 1918 őszéről Emil Isac felvétele (l. Böloni a 321. lap előtt) a csucsai parkban.
- (235) A biblia története -- Ady 1918. november 22-én, negyvenegyedik születésnapja éjszakáján "szörnyű belső meghasonlásában és kétségbeesett gyötrődésében" széttépte kedves diákkori bibliáját (Ady Lajos 230). A letépett fedőlapra írt dátumát "1918. okt. 23." Ady Lajos elírásnak tartja nov. 23. helyett. Csinszka feljegyzésében e szomorú esemény még Csucsán történt. Vö. Adyné 371-372; Révész Atrag. II. 83-90; Dénes Élet helyett 273 és 306. Dénes Zsófia szerint, aki másnap beszélt is erről Adyval, az esemény november 22-én Budapesten történt. Ady tettének okáról eltérők a vélemények.

- (236) 1918 — nyarán Hatvany átutazik -- Bölöni közelebbi időmegjelölés nélkül írja: "Hatvany... is csak átkattog vonatával a vár alatt és csak mikor túlment, veszi észre, hogy az állomás Csucsra volt" (302). L. Hatvany: Ady a kortársak közt 63; Révész Atrag II. 70, Atril 261.
- (237) könyve... nem ver... visszhangot -- A halottak élén megjelenési idejéről l. a (205) jegyzetet; — "könyvének nincs visszhangja" (Bölöni 310). L. még Hatvany: Ady 627–28. A kötet ismertetéseit l. Ady-bibl. 18. tétel.
- (238) Levelet irok Hatvanyinak -- Megj. Atrag 269; Atril 260–261; Hatvany: Ady a kortársak közt 74. A levél kelte: Csucsra, 1918. szept. 11. (MTAK Kézirattára K 10/119).
- (239) 1918 nyarán Adyné és Lajos — furcsa, eredménytelen útja -- Talán a kriptá építési tervéről van szó (l. 201. jegyzetet).
- (240) Jászi is sürgönyöz -- A távirat nem került elő.
- (241) Pfeiffer doktorék -- Dr. Pfeiffer Ernő orvos, a Veres Pálné utcai házban Adyék szomszédja. Pfeiffer dr. és Ady 1904 óta ismerték egymást. Pfeiffer akkor a párizsi egyetem sebész-urologiai klinikáján dolgozott, s Bölöni György hozzá is elvitte Adyt, aki akkor "latens stádiumban" lévő vérbajának szimptomáival bajlódott. Pfeiffer emlékezését Adyval való találkozásaira, betegségére Révész Béla közölte (Atril 318–330). Vö. még Adyné 365, 372.
- (242) térparancsnokság -- abban a kaszárnyában, amely a Váci utcában Adyék egykori lakásával szemben van.
- (243) Itoka — mint attasché — hitvесе -- Bölöni a Károlyi-kormánytól diplomáciai megbízást kap és november 8-án Svájcba utazik.
- (244) Banliók [?] -- banlieu = nagyváros környéke, külváros.
- (245) Reggel kiűtött a forradalom -- Október 30-án a forradalmi tömegek elfoglalják a Térparancsnokságot és a fontosabb középületeket. A következő napon megalakul a Károlyi-kormány.
- (246) Csáktornyai Zoltán -- l. Léda Visszaemlékezésének 55. jegyzetét.
- (247) Gyurkáék... elvisznek bennünket az Astoriához -- Október 31-én "négy óra tájba elindultunk az asszonyokkal együtt a Nemzeti Tanácshoz", az Astoria szállóba (Bölöni 315). Ady ki akarta mutatni "a forradalomhoz való tartozását". A Nemzeti Tanács már átköltözött a Városházára. Adyék odamentek, de "Jászi és Kunfi, akiket Ady keresett, nem voltak találhatók."
- (248) Tiszát megölték -- Október 31-én délután öt óra tájban. Bölöni még aznap este felment Adyékhoz a hírrel "a farsztó naptól agyoncsigázva és halálosan kimerülten". "A gyilkosság kétségbeejtően hatott Adyra is, mint mindannyiunkra: — Rettenetes, meglásd, végünk van! Ilyeneket mondott Ady. A forradalmat féltette" (Bölöni 316).
- (249) a forradalmat félti -- Tisza halálhíre hatásának szemtanúja Bölönin kívül Csinszka, Bölöniné, dr. Pfeiffer Ernő és Steinfeld Nándor. Csinszka és Bölöni emlékezése egybehangzó: mindkettőjük szerint összekapcsolódott a jelenetben a gyilkosság "tragikus, komor" (Csinszka), "kétségbeejtő" (Bölöni) hatása a forradalom féltésével. Pfeiffer emlékezése csak Ady megrendüléséről számol be, s a nap eseményeit Bölönitől eltérően írja le (l. még Révész Atrag II. 170–171; és 119).

Ady reagálását Tisza István halálára és állítólagos nyilatkozatát a polgári demokratikus forradalomról, ill. ezek jobb- és baloldali értelmezését gyakran használták fel érvként — a költő hovatartozását bizonyítandó — a két háború közötti vitákban. Csinszka nem említi Adynak a "forradalommal szemben való állásfoglalását" ("ez nem az én forradalmam" — Ady Lajos 231). Péter László szerint e "hamisító legenda" Rákosi Jenő "ál-szent" Ady-nekrológiájából származik (l. Magyar Hírlap 1969. jan. 26. 10). Arról sincs szó

a Visszaemlékezésben, hogy Ady a forradalom vívmányait, eredményeit "keveselte" (Révész Atrag II. 96). Vö. még Krúdy Gyula beszélgetése 1918 decemberében a forradalomról Adyval: A Tűz márciusa (szerk. József Farkas), 1977. Bp. 121-122.

- (250) Maga meséli el látogatását az új nemzedékkel -- A jobboldali Új Nemzedéket Milotay István szerkesztette. A szerkesztőség Adyék lakásához közel a Duna utcában volt. Ide látogatott el Ady néha "egy kis beszélgetésre" (Ady Lajos 222). Bölöni szerint ezeket a látogatásokat öccse sugallta a "mindinkább legyöngült, képzelődő, befolyásolható" bátyjának (309). Ezek a látogatások azonban még 1917-ben és 1918 elején történhettek. Amit Csinszka lejegyzett, kizárja a baráti, illetve eszmei közeledés gyanúját s ellentmond — Ady Lajosnak.
- (251) Lajos levelei — elindulnak -- Ady Lajos az Őszirózsás forradalom kitörésekor nem tartózkodott Pesten. November 5-én levelet írt bátyjának, amelyben izgatottan követeli, hogy a költő szerezzen számára a kormányban lévő befolyásos barátai révén kormánybiztosi vagy más vezető állást (Bölöni 316).
A hagyatéki per botrányos vagdalkozásai közepette Csinszka egy riportban megjelentette Ady Lajos leveleit (Esti Kurir 1927. febr. 27. 47. sz. 3). Ady Lajos erre újabb pert indított Csinszka ellen rágalmozás címén. (Levelek Hatványhoz 388, 450).
- (252) Jászi Aradrol egyenesen hozzánk jön -- Jászi a román vezetőkkel tárgyalt ott nov. 13-án. Megállapodás nem jött létre; nov. 15-én a román csapatok megkezdik a bevonulást Erdélybe.
- (253) Ady idegsokkot kap és dadogni kezd -- Ady Lajos szerint "az erős idegroham s utána ki-sebbfoku hűdés" november első napjaiban érte (228).
- (254) Vésziék gyásza -- Vészi Gyula, Vészi József fia 1918 novemberében feleségével együtt a spanyol járványban halt meg (Ady Lajos 112).
- (255) Kaffka -- Kaffka Margit 1918. dec. 1-én halt meg. Vö. Ady Lajos 237.
- (256) Fémes Beck -- Vilmos (1885-1918), iparművész, szobrász, Beck Ö. Fülöp öccse.
- (257) Kosztolányi -- "Ady Endre halálosan beteg. Mostanában többször izen értünk. Látni akarja Didét, engem is. Eddig titkolt szeretetét most nem rejtegeti. Fakuló, tág szemével rajongással tekint költőtársának arcába" (Kosztolányi Dezsőné: Kosztolányi Dezső, Bp. 1938. 366).
- (258) Az utolsó vers -- Üdvözlét a győzőnek, megj. Nyugat 1918. nov. 16.; a vers keletkezésének körülményeiről l. Ady Lajos 229; Schöpflin 206; Adyné 371.
- (259) Schuster Gyula -- ideg orvos, Kosztolányi Dezső vitte Adyhoz. Kezeléséről, a vizsgálat eredményeiről l. Atrag II. 122-125.
- (260) Vörösmarty-ak. egy ülésére -- "November utolsó napjainak egyikén" volt a Vörösmarty Akadémia alakuló értekezlete a Fővárosi Könyvtár egyik termében. Erre Ady Lajos kísért el bátyját (236). Vö. Ady-bibl. 2971. tétel.
- (261) a köztársaság proklamálása -- Nov. 16-án Steinfeld Nándor kíséri el a parlamentbe.
- (262) Bandit... etetem -- Ady Lajos szerint bátyja "feleségére engesztelhetetlen haragot tartott... ennivalót nem fogadott el tőle." (239).
- (263) Megérkeznek Nagymama... -- 1919. jan. elején (Ady Lajos 239).
- (264) Engl Károly -- orvos, az Adyhoz meghívott konzilium tagja (Atrag II. 148).
- (265) Ápolónő -- Adyné szerint Botár Imréné, aki "nemcsak kötelességből, de gyöngédséggel ápolta" a költőt (372).
- (266) Fenyő szerez Kornfeldtől 20.000 koronát -- Ez Ady Lajos szerint még novemberben volt. Ady Kornfeldnek frott levelén nov. 19-i dátum van. (Ady Lajos 325-326; Adyné 372.)

Kornfeld válasz levelének kelte: nov. 26. -- Báró Kornfeld Móric (1882-1957) a Ganz villamossági gyár igazgatója, a Nyugatot is támogatta anyagilag.

- (267) Karácsonykor -- I. Adyné 372; Atril 324.
- (268) fölrohan Lajos -- I. 251. jegyzetet.
- (269) Földessyt rángatja föl -- Ady és Földessy kapcsolata "valami jelentéktelen félreértés" miatt évekkal azelőtt megszakadt. Kibékülésük csak Ady "halála előtt való napokban történt meg: Földessy volt az utolsó beteglátogatója" (Ady Lajos 174.). A látogatás január derekán volt (240). Földessy ezt írja Hatvanyinak egyik levelében: "szétválásunknak egyik oka 1914. dec. végén éppen az volt, hogy menyasszonyáról nagyon fitymálva beszélt" (Levelek Hatvanyhoz 304).
- (270) Lajos Schvarcerel fenyegetődző jelene -- Schwartzter ideggyógyintézet a mostani Onkológiai Intézet helyén a Kékgolyó utcában. Ady Lajos: "8-10 évvel előbb nagy könyvelmúségei idején egyszer azzal fenyegettem meg tréfásan: mámoros állapotában kocsiba ülök vele, s csak akkor veszi észre magát, amikor a Schwartzter kapuja becsukódott mögöttünk" (240). Vö. Böllöni 314.
- (271) beviszük Károlyt a P-Liget szanatoriumba -- 1919. jan. 11-én viszik be a nagybeteg Adyt a városligeti Park szanatóriumba. (Ady Lajos: Park-szanatórium, 240; Adyné: Liget-szanatórium, 374; Dénes Élet helyett: ligeti Park Szanatórium, 275.) A két szanatórium egymással szomszédos épületben volt, mindkettőnek Dr. Jakab László volt az igazgatója. Adyt közben átvitték a jobban felszerelt Liget szanatóriumba, itt is halt meg, ahogy ezt az Esti Hírlap 1977. máj. 24-i 120. száma okmányszerűen, hitelesen bizonyítja.
- (272) terveim -- Csinszka svájci szanatóriumi kezelést szeretne Ady számára biztosítani (I. levélfogalmazványa Károlyi Mihályhoz; Közli Gál István, Tiszatáj 1974. jan. 57).
- (273) Érminszei sürgöny -- Csinszka távirata, amelyben értesíti Ady haláláról szüleit és testvérét, késve érkezett. Ady Lajos január 29-én feladott választáviratából kiderül, miért tartotta ezt feljegyzésre érdemesnek: "vonatjárási miatt temetésre nem mehetünk. Ha expressz küldöd a sürgönyödet, ma reggel felutazhattunk volna. Nem tudjuk elfojtani a gyámat, hogy szándékosság volt tőled a közönséges és küldönc nélküli sürgöny, csak hogy egyedül állj koporsója mellett. Nem baj. Mi fogjuk őt Mindszenten tavasszal eltemetni végleg". (A táviratról I. még Pfeiffer Ernő emlékezését: Atril 325).
- (274) Levelem Érminszeire -- Közli Kovalovszky Miklós, (Özvegy Ady Endréné első levele [Ady Lőrincnéhez 1919. febr. 1. -én] -- Magyar Csillag 1942. ápr. 1. 236-237.)
- (275) Babonás hajlam -- E részt Révész Béla átfogalmazásában I. Atrag II. 92-95. Ady Lajos szerint bátyja nem volt babonás (179), "de a véletleneket mindig a maga teozófiájával próbálta magyarázni". -- A falusi néplélekbe beivódott hiedelmek, babonák hatnak Ady érzékeny idegrendszerére, amely gyermekkorától fogékony a tragédiák, veszélyhelyzetek felnagyított átélésére.
- (276) Ady bűnbánó gyöngédségei -- I. Révész Atrag II. 75-76.
- (277) Feketetői vásár -- Feketető község Csucsá közelében. 1914. júl. 20-án jártak itt először, Ady a helyi népszokás szerint jegykendőt vásárolt Csinszkanak a búcsún (I. Bustya 11. jegyzetben idézett cikkét és Atrag II. 76.)

FÜGGELÉK

A függelékben Léda és Csinszka Adyhoz írott leveleiből közlünk.

Léda itt olvasható levelei közül csak egy van, amelyik itt jelenik meg először teljes terjedelemben. A többi ötöt Révész Béla kihagyásokkal közölte. Ezek közül kettőt Belia György is felvett a Vál. lev. -be, de az eredeti kéziratot nem ismerhette, a Révész által megcsonkított szöveget vette át. Ezért gondoltuk fontosnak, hogy addig is, míg a kritikai kiadás e leveleket feldolgozó kötete megjelenik, a teljes szöveg ismertté váljon. Nem vehettük fel ide a PIM-ben talált leveleket, mert ezek az eladó (Ady Lajosné örököse) kikötése következtében nem közölhetők. Az itt bemutatott jegyzékben azonban ezek is benne vannak. (Az Ady-Léda levelezésről l. még az előszót). A leveleket csak a legszükségesebb jegyzetekkel láttuk el.

Csinszka leveleiből az OSZK levelestárában találhatók Belia György közölte a Vál. lev. -ben. Az MTAK Kézirattárában őrzött levelekből F. Csanak Dóra közölt nyolcat, a többi — négy távirattal együtt — itt olvasható. Nem közölhattuk a PIM-ben lévő ismeretlen leveleket a már említett okból, de az alábbi jegyzékben ezek is szerepelnek.

Nem tekinthető véglegesnek néhány keltezetlen levél datálása, a hozzájuk tartozó borítékok ugyanis nem maradtak meg, s Csinszka leveleire egy-két kivételtől eltekintve nem írt dátumot. A további kutatás során bizonyára fognak előkerülni újabb adatok, amelyek módosítják, pontosítják a jelenlegi hozzávetőleges keltezést. (Az Ady-Csinszka levelezésre vonatkozóan l. még az előszót. A nagyváradi Ady Endre Emlékmúzeum anyagáról nem sikerült tájékoztatást szerezni.)

LÉDA LEVELEI ADY ENDRÉNEK

1. [Párizs, 1908?] "Én legjobbnak látom ha ide jön..." — PIM A 190/2.
2. [Párizs, 1909. ősz?] "Napok óta fekszem mint egy nyomorék..." — PIM A 190/1.
3. [Párizs, 1909. ősz?] "Csodálatos ember maga, meg van mindene..." — PIM A 190/3.
4. [Párizs, 1909. ?] "Mi van Magával? Miért nem ír..." — PIM A 190/4.
5. [Párizs, 1909. jún. 23?] "Már éppen egy nagyon kedves levélben..." — PIM A 190/5.
6. [Párizs, 1909. jún. 30.] "Az egyetlen szép és jó..." — OSZK — Vál.lev. 266-268.
7. [Párizs, 1909. júl. 2.] "Csókolom a szádat..." — OSZK — Vál.lev. 269.
8. [Párizs, 1909. júl. 8.] "olyan boldog voltam a leveleddel..." — OSZK — Vál.lev. 272-274.
9. [Párizs, 1909. júl. 16.] "képzeld drágaságom a múlt héten..." — OSZK — Vál.lev. 276-279.
10. [Párizs, 1909. júl. 20.] "meg kell már kapnod a képeket..." — OSZK — Vál.lev. 281.
11. [Párizs, 1909. júl. 29.] "nem irtam e héten..." — OSZK — Csonkán: Révész "S lehullunk..." 119-120.; RAÖL 374-375.; — L. a Függelékben.
12. [Párizs, 1909. júl. 31.] "most már otthon vagy bizonyára..." — OSZK — Vál.lev. 285.
13. [Rheinfelden, 1909. aug. 15.] "sietek válaszolni kérdéseidre..." — OSZK — Vál.lev. 287-288.
14. [Párizs, 1909. okt. 8.] "nem irtam addig..." — OSZK — Adyné 128; Vál.lev. 295-297.
15. [Párizs, 1909. okt. 27.] "a meglehetősen zavaros..." — FSZK Q 09/6390 (15) — Révész "S lehullunk..." 122-126.; RAÖL 378-382. — L. a Függelékben.
16. [Párizs, 1909. nov. 8.] "A Nyugatban lévő cikk..." — OSZK — Vál.lev. 307-308.
17. [Bp. 1910?] "Végtelenül, kimondhatatlanul halálosan..." — PIM A 190.
18. [Párizs, 1910. máj. 27.] "Napok óta várok egy hirt..." — PIM A 190/10.
19. [Párizs, 1910. okt. -nov. ?] "Három hosszú hét óta..." — PIM A 190/6.
20. [Párizs, 1910. nov. 11.] "igazán nem tudom..." — OSZK — Adyné 174; Vál.lev. 332-334.
21. [Párizs, 1910. nov. 16.] "Csakhogy kaptam már egy levelet..." — PIM A 190/9.
22. [Párizs, 1910. nov. 18.] "két nappal ezelőtt vettem leveledet..." — OSZK Fond 74/10 (2); Csonkán: Révész "S lehullunk..." 130-132.; RAÖL 385-387; Vál.lev. 336-337. — L. a Függelékben.

23. [Párizs, 1910. nov. 20.] "Ismét irok magának..." — OSZK Fond 74/10 (3); Csonkán: Révész "S lehullunk..." 128-130.; RAÖL 387-389.; Vál.lev. 339-340. — L. a Függelékben.
24. [Párizs, 1910. dec. 5.] "Nem tudom én s nem fogom..." — PIM A 190/8.
25. [Párizs, 1911. dec. 11. ?] "Végre tegnap vettem egy leveledet..." — PIM A 190/11.
26. [Párizs, 1910. dec. 13.] "E perczen jövők haza..." — OSZK. — L. a Függelékben.
27. Párizs, [1910. dec. 17.] "Végre ma nagy nehezen mégis..." — PIM A 190/7.
28. [Párizs, 1911. márc. vége] "Nem is képzeled mennyire..." — PIM A 190.
29. [Párizs, 1911. ápr. 7.] "Tegnap vettem táviratát..." — PIM A 190.
30. [Párizs, 1911. júl. 20.] "Még eddig semmi levelet nem..." — PIM A 190.
31. [Prien, 1911. szept. eleje] "Nem is tudom hogyan..." — PIM A 190.
32. [Párizs, 1911. okt. 14.] "Végre írhatok neked..." — PIM A 190.
33. [Párizs, 1911. okt. 25.] "A már valószínűleg vasárnap itt lévő..." — OSZK Fond 74/10 (4). Csonkán: Révész "S lehullunk..." 139-140.; RAÖL 398-399. — L. a Függelékben.
34. [Párizs, 1911. nov. 8.] "Pár napja már, hogy leveledet..." — PIM A 190/12.
35. [Párizs, 1912. jan. 24.] "Nagy idők óta nem irtam neked..." — PIM A 190.
36. Budapest, [1913. máj. 5.] "Végtelenül, kimondhatatlanul halálosan szeretném..." — OSZK — Adyné 237-239. Csonka faksz.; Vál.lev. 414-415.

CSINSZKA LEVELEI ADY ENDRÉNEK

1. [Lutry, 1911. ősz] "Itt a francia Svájcban..." — Csonkán: Tisztáj 1974. jan. 42.; Magyar Nemzet 1977. febr. 13. 37. sz. 9.
2. [Sépey, 1911. dec. vége] "Köszönöm, hogy a szomorun nagy Ady Endre..." — PIM A 191/1.
3. [Párizs, 1912. ápr. 12.] "Hogy van az én beteg bátyám..." — MTAK Kézirat-tára (a továbbiakban: MTAK) K 6/29. — L. a Függelékben.
4. [Lausanne, 1912. máj. 16.] "Már, már azt hittem — nem kapok..." PIM A 191/3.
5. Csucsán [1912] augusztus. "Mondja szép dolog az, hogy van..." — PIM A 191/4.
6. [Csucsá ?, 1912. szept.] "Mondja kim és mim — Maga nekem..." — PIM A 191/2.
7. [Csucsá], 1913. jan. 8. "Meglépetés szerűn — és mégis jól..." — PIM A 191/5.
8. [Csucsá], 1913. febr. 1. "Ugye önző vagyok..." — OSZK — Vál.lev. 393-394.

9. [Csucsá, 1913. febr. 10.] "Ahogyan irt és amit irt..." — PIM A 191/6.
10. [Csucsá, 1913. márc. 5.] "És voltam olyan önző, egészséges..." — PIM A 191/7.
11. [Csucsá, 1913. márc. 17.] "Köszönöm, h. nem kicsinyes és gondol..." — PIM A 191/8.
12. [Csucsá, 1913. márc. [29]. "Március 21-én kaptam egy lapot..." — PIM A 191/9.
13. [Csucsá, 1913. márc. 30.] "Nagyon szeretem, — miért is..." — PIM A 191/10.
14. [Csucsá, 1913. ápr. 4.] "Egy csodaszép asszony hatásos..." — PIM A 191/11.
15. [Csucsá, 1913] ápr. 12. "Milyen nagyszerűn kicsinyes Maga..." — PIM A 191/12.
16. [Csucsá, 1913. ápr. 14?] "Most jut az eszembe pedig..." — PIM A 191/13.
17. [Csucsá, 1913. ápr. 24.] " — Ha lehet hinnem az emberek..." — PIM A 191/14.
18. [Bp. 1913. jún. 27.] "Köszönöm — várt — finom — határozott..." — PIM A 191/15.
19. [Csucsá, 1913. júl. 11.] "Igaz öröm és elismerés mert végre..." — PIM A 191/16.
20. [Csucsá, 1913. júl. 23. ?] "Köszönöm a lapját — Találkozni ha..." — PIM A 191/17.
21. [Csucsá, 1913. aug. vége] "Jobban van?" — OSZK — Vál.lev. 434-435.
22. [Csucsá, 1913. szept. 11.] "Nem rég vettem jól eső pár sorát..." — PIM A 191/18.
23. [Csucsá, 1913. szept. 20.] "Örültem és köszönöm h. ..." — OSZK — Vál. lev. 435-436.
24. [Csucsá, 1913.] szept. [26.] "Ködös szeptember vége..." — PIM A 191/19-20.
25. [Csucsá, 1913. okt. 3.] "Mi van Magával?..." — OSZK — Vál.lev. 438.
26. [Csucsá, 1913. nov. 3.] "Vártam és most h. már itt..." — MTAK K 10/52. — Új Írás 1963. 818.
27. [Csucsá, 1913. nov. 4.] "Megint rosszul informáltak..." — PIM A 191/21.
28. [Csucsá, 1913. nov. közepe?] "Köszönöm gyöngéd jóságát..." — PIM A 191/22.
29. [Csucsá, 1913. nov. vége — dec. eleje] "Névnapja volt..." — MTAK K 10/53. — Új Írás 1963. 819.
30. [Csucsá, 1913. dec.] "És most megint beteg..." — MTAK K 10/54. — Új Írás 1963. 955.
31. [Csucsá, 1914. febr.] "Nekem fáj jobban..." MTAK K 10/55. — Új Írás 1963. 956-957.
32. [Csucsá, 1914. ápr. 26.] "Még egyre lelkembe zsong..." — MTAK K 10/56. — Új Írás 1963. 957-958.
33. [Csucsá, 1914. ápr. vége] "Itt a képe előttem, a fehér szobám asztalán..." — PIM A 191/23.
34. [Csucsá, 1914. máj. 24.] "Köszönöm hosszabb írását..." — MTAK K 10/57. — Új Írás 1963. 958-959.

35. [Csucsá, 1914. jún. ?] "Küldök egy képet..." — MTAK K 10/58. — Új Írás 1963. 1085.
A levél vége hiányzik.
36. [Csucsá, 1914. jún. 13. ?] "Nem voltam ma egészen jól..." — MTAK K 10/66. — L. a Függelékben.
37. [Csucsá, 1914. jún. 16.] "Benned élek és gyönyörűn elbágyasztva vagyok..." — PIM A 173/25 (?)
38. [Csucsá, 1914.] jún. 18. "félóra múlva Malvin nénivel..." — MTAK K 10/59. — Új Írás 1963. 1085-1086.
39. [Csucsá, 1914. jún. 20. körül ?] "Aki bennem él, s akiben csalódni nem..." — PIM A 191/29. A levél eleje elveszett.
40. [Csucsá, 1914. jún. 20.] "Ne haragudj és ne nevedd ki..." — MTAK K 10/60. — L. a Függelékben.
41. [Csucsá, 1914. jún. 21. ?] "1.) Hidegségem — becsületes képzelődés — ..." — MTAK K 10/63. — L. a Függelékben.
42. [Csucsá, 1914.] jún. 28. "Jobban szeretném és tudnám..." — MTAK K 10/61. — L. a Függelékben.
43. [Csucsá, 1914. júl. 4.] "Ha lehetséges..." — MTAK K 10/62. — L. a Függelékben.
44. [Csucsá, 1914. júl. 6.] "Csinszka — még táncos korából..." — OSZK — Vál. lev. 483.
45. [Csucsá, 1914. júl. 7.] "azóta két irásomat is meg kellett..." — PIM A 191/26.
46. [Csucsá, 1914. júl. 23. ?] "Vágyón és türelmetlen szomorúságban..." — PIM A 191/24.
47. [Csucsá, 1914. júl. 25.] "De jó vagy — be várlak..." — OSZK — Vál. lev. 490-491.
48. [Csucsá, 1914. aug. 10.] "Itt — a szobánkba hol érzem..." — PIM A 173/27.
49. [Csucsá, 1914. aug. 13.] "Szépség — de félnivalóan kevés..." — PIM A 191/28.
50. [Csucsá, 1914. szept. 5.] "Jobban vagyok..." — MTAK K 6/30. — Távirat. — L. a Függelékben.
51. [Csucsá, 1914. szept. 7.] "doktor mindennap megnez..." — MTAK K 6/31. — Távirat. — L. a Függelékben.
52. [Csucsá, 1914. szept. 13.] "nyugtalanít a csend..." — MTAK K 6/32. — Távirat. — L. a Függelékben.
53. [Csucsá, 1914. szept. vége — okt. eleje] "Nem is tudod..." — MTAK K 10/64. — L. a Függelékben.
54. [Csucsá, 1914. okt. 4.] "Mamadat veled szeretettel..." — MTAK K 6/33. — Távirat. — L. a Függelékben.
55. [Csucsá, 1914. nov. 13.] "ma mentél el..." — MTAK K 10/65. — L. a Függelékben.
56. [Csucsá, 1914. nov. 18.] "Egészen véletlenül jött..." — MTAK K 10/67. — L. a Függelékben.

57. [Csucsá, 1915. jan. vége — febr. eleje] "Miért? A hangod olyan..." — MTAK K 10/68. — L. a Függelékben.
58. [Csucsá, 1915. febr.] "átfázva és kicsit elérzékenyülve..." — MTAK K 10/69. — L. a Függelékben.
59. [Csucsá, 1915. febr.] "Most keltem fel..." — MTAK K 10/70. — L. a Függelékben.
60. [Csucsá, 1915. febr.] "Öt napi fekvés, láz..." — MTAK K 10/71. — L. a Függelékben.
61. [Csucsá], 1915. febr. [15.] "Ha izgat és ha fáraszt..." — MTAK K 10/72. A levél vége hiányzik. — L. a Függelékben.

Léda — Ady Endrének

[Párizs, 1909. jul. 29.]

Drága, édes Minden,

nem irtam e héten, nem is tudom miért, időm sem volt sok az igaz de azért e miatt bizonyára irhattam volna, de mint már irtam neked azt hiszem egészen bolond vagyok bánt hogy nem vagy itt, bánt az is hogy örvöngök utánad nem tudom miért, minek Te nem törödsz velem úgy érzem, oly ünnepiesen irsz mint egy celebráló püspök, annyi minden eszembe jut a miért utálni akarlak [.]. A verseidet is olvasgatom, azok is olyan hazugok. El kell mennem, de nincs kedvem hozzá és tulajdonképpen azt sem tudom miért és minek kell mennem Pinárd azt mondta mindezt ott fogom megtudni, bolond egy doktor, az itthonmaradáshoz sincs kedvem, vágyom utánad mint egy veszett állat azt remélem látni foglak mielőbb s aztán félek tőled hogy rossz leszel hozzám. Azt sem tudom szeretsz nem szeretsz, azt hiszem ha biztosan tudnám nem szeretsz egész szépen nyugodtan tudnék megmaradni, úgy e nem szeretsz egy cseppet sem szeretsz úgy e? Azt hiszem képtelen vagy megérteni mi az enyire vágyodni valaki után, nyújtogatni ki a karokat valaki után milyen érzés ez, erről azt hiszem nincs fogalmad, nagy erőmegfeszítéssel tudom csak visszafojtani hogy ne kezdjek el zokogni bármikor az utcán, az asztalnál az ágyban < bármikor > és mindég. És Te ezalatt Isten tudja hol vagy és mit csinálsz? Rettenetes dolog ha elgondolom, engem merészeljen valaki így lekötni így lefoglalni és miért? És én nem is akarom ez Bimboutczai nőknek (1) való csak.

Apropos ebben a dologban is megtudtam, hogy nem montál igazat egészen, de bánom is én. Tudod most már semmit sem bánok azt sem ha nem jönnél oda. Én utazom (2) szombathoz egy hétre örültül boldog tudnék lenni ha már ott találhatnálak de ha nem jössz az sem baj. Alapjában ugyis úgy éreztem mikor elmentél hogy soha többé nem látlak. Bántott nagyon mikor irtad hogy ismét megkostoltad a bort édes fiam akkor te újból elkezdesz most már inni, így mifajta embereknek nem lehet tartani egy kis ránerőszakolt mértéket. Semmit nem inni ebben legalább van valami kis hősiesség amiért érdemes egy kissé megszenvedni is. Most már ismét csak úgy lesz a hogy eddig volt mindég többet és többet fogsz inni. Csodálom a doktorodat (3) mondhatom ha ilyen kevésbé ismer még tégedet. Mi lesz Margóval? (4) Vajjon őszintén megírtál e mindent és nincsen semmi baja? Nem kell szegényt elvinni a Schwezba? [!] Nem tenne ez jót szegénynek? Remélem mindenről irsz majd hazurol. Dodo (5) furcsa nagyon. Fáradt keserű, meghalásról beszél és lehetőleg gyakran kinn éjszakázik. Mindenből látom nagyon nagy bajok lehetnek, én hiába kérdezgetek semmit nem mond, pénz azonban nincs azt látom. Független Magyarországbán jött egy kis Léda tárca (6), nem tudom hogy tévedek e de azt hiszem Neked és a te Lédádnak szól. Olvastad? Jó pár nap óta ismét nincs

levelem tőled. Mi van veled? Hol és hogy vagy? Ne menj Pestre a barátaidhoz,
 megint beteggé tesznek ott téged. Czipőid végre megjöttek? Jok e?
 Irjál édes drága egyetlenem.
 Csokollak nagyon végtelenül

Adéle

Léda — Ady Endrének (7)

[Párizs, 1909. okt. 27.]

Szerda

Adym édes, a meglehetősen zavaros, sok ide nem tartozó dologgal teli és engem nagyon megleckéztetni akaró soraira szeretnék ma válaszolni, azonban nem tudom sikerül e ez nekem. Sokkal idegesebb és türelmetlenebb vagyok és bármit írnék is maga másképp értelmezi, miután megérteni nem hinném hogy nem tud, nem akar sehogysem. Nem szeretem azt sem hogy ilyen magas piedestálra helyezkedik el velem szemben, mikor nagyon is közönséges és alacsony s bizony elég földi dolgokrol van szó. Mily mély megvetéssel és — gőggel — utasítja el maga magától ezeknek még a megemlítését is, holott ezek dolgok, melyeket maga igenis elkövetett, melyekkel engem igenis megbántott és megsértett és sajnos nem egyszer de két év óta szünetlenül és miért én egyszer határozottan kijelentem hogy érzem nem birom ezt tovább, nem tudom és nem akarom elviselni, úgy fáj hogy ki sem birom mondani, ekkor jön maga a nagyszerű "gőgös" mondásokkal s a helyett hogy azt kérdezné, hol fáj, mi fáj és ha gyógyítani akar gyógyitana, akkor egyszerűen felszökik az egekbe s onnan néz lefelé s onnan mondogat nagy dolgokat. Az egész levelében egy igaz egy szép s megérthető szó van ez: "kár volna oktalán szeszélyekért fölálldozni egy két év szép valóságát sőt majdnem bizonyosságát". Csakhogy ezt is én tőlem vette, nem én mondom, kiáltom és visítom ezt két év óta a fülébe, ha másképp nem lehet sirva és könnyörögve, és minden hangnemben ahogy csak lehetséges, és ki az aki ezt nem szokta meghallani, észrevenni mert akkor az a momentum mindennél többet ér. Ott momentán, ez maga egészen, ezt mondom mindig. Az egész levele eltekintve némely dolgoktól olyan mintha azt nem Ady Endre írta volna nekem, de mintha azt nekem kellett volna írni Ady Endrének némely helyen annyira hogy szinte kacagni való, vagyis mint maga mondaná "ha olvasnák megdöbbenének [!] az emberek".

Systemákat édes drágám én nem keresek, hogy az emberek mit gondolnak, hogyan és miképp dolgoznak a mi dolgainkról azzal igazán nagyon keveset törődöm, én csak egyet tudok hogy van egy némely momentum igaz hogy kevés, mikor tökéletes boldog tudnék lenni s azt úgy gondolom maga is és ezt maga el tudja rontani egy pár hitványság miatt, amit aztán később maga is beismer hogy kár volt érettek annyit fölálldozni. És ilyenekkel nem csak azt a percet rontja el, ami szinte visszahozhatatlan, de elkekeríti és megmérgezi az esetleg lehető többieket is, mivel

én nehezen felejték először is s aztán meg ilyenek után nem tudok hinni magának, és mindig egy bizonyos "Guivre"-en (8) vagyok keresve és rettegve a rászedést. Ha valakit meg akarunk tartani magunknak tökéletesen egészen és mindigre úgy nem szabad soha nem szabad fájdalmat okoznunk, soha és semmi körülmények között. Magok nagyon okos emberek ezt másképp tartják, de ez nem igaz. Ez egy ingerlő időleges játék lehet ugyan de mélyebb valódi érzés sohasem. Ez az én szerény véleményem. En [!] pedig magával semmiféle ilyen játékba nem akarok be bocsájtkozni, és megint azt mondom mint mindig vagy-vagy. Vagy érek Magának annyit hogy (nem mint Maga mondani szokta förláldozok mindenkit magának) a többiek számba sem jöhessenek, vagy nem érek, ekkor igyekezzünk távol maradni egymástól. Üres momentumok betöltésére nem vagyok hajlandó még akkor sem ha ezek részemre az egyetlen boldogak ez életben. Nem tudom sikerült e magamat megértetni magával vagy sem. Ha a maga érzései hozzám igazán és becsületesen azok és nemcsak addig amíg a a [!] levelét megírta, mint a hogy maga írja nekem úgy azt hiszem van reménység hogy megérti az én kusza soraimban leírt érzéseket is, úgy a hogyan azokat értelmezni kell. Nem akarom hinni egy pillanattig sem hogy tényleg és igazán ragaszkodásomat Magához így-úgy ragaszkodásnak minősíti úgy benne a lelkében is, még haragjában sem hiszem ezt el, ez nagyon is lehetetlen, ezzel csak bántani igyekezett úgy gondolom, de azért szeretném tudni jól gondolom e ezt?

Van még valami a miért már egyszer szólni ohajtanék de ezt utoljára akartam hagyni mivel úgy vélem nincs összefüggésben az előbbeni dolgokkal Maga utobbi időben úgy hangban mint viselkedésben, ugyszintén a mostani leveleiben is a szavak mögött rejtve olyasvalamit akar megértetni velem mintha maga engem legalább is magához emelne, sőt most midőn az igazán cs [a megkezdett szó félbemaradt].

Péntek [okt. 29.]

Szerdán éjjel írt soraimat csak ma folytathatom és fogalmam sincs hogy abban az utolsó mondatban mit akartam még mondani. Itt csak röviden akarom még megjegyezni hogy igazán egy csöppet nem hat meg engem hogy Ady Endre a nagy költő azt állítja hogy engem szeret ehhez [!] a mi érzelmeinknek semmi köze. En [!] szeretem magát nagyon végtelenül és a legnagyobb boldogsággal tölt el hogy maga oly mesés szép verseket ír, s hogy igazán nagy költő, hisz mindig ezt akartam magam is, jól tudja, de ez pusztán véletlenség mivel ép úgy szerethetném valószínűleg ha maga nem volna az, és maga is ép úgy szerethetne engem, talán még jobban, azért oly feleslegesnek tartom a folytonos ismétlését annak hogy Maga nem utolsó ember Alapjában édes fiam szerelmi dolgokban ez is tökéletes mindegy de talán ez sem változtatna a dolgokon semmit, hogy nem utolsó ember az csak használ az ügynek, de alapjában mellékes. Ezzel szemben nekem is folyton ismételni kellene hogy én sem vagyok utolsó asszony, de nem ám, és maga nagyon sokszor utolsobbnál utolsobb nők miatt képes volt nekem nagyon keserű órákat szerezni.

Ami pedig levelekben csakis levelekben olyan nagyon hangoztatott érzelmeit írástam illeti erre is tudnék felelni de félek most már sok is lesz, különben is erre csak akkor volna értelme felelni ha megtudhatnám vajjon [!] igazán megértett végre engem, különben [!] igazán felesleges.

Ugy tudom Dodo irt magának ö nagyon fájdalmasan volt érintve, a Stefyke miatt iránta tanusított viseletétől lássa pedig ezt sem én találtam ki, nem is akart írni magának többet s én kértem hogy írjon már magának. Lássa rettenetes módon félek az ilyen dolgok megismétlődésétől, maga ezt aztán nevetségesnek találja pedig ilyen kis apro tüszurások némelykor fájdalmasabbak mint az igazi nagy dolgok. Nem is folytatom már tovább, azt hiszem ennyi is elég a megértésre. Ha pedig nem értene meg csak azért volna mert nem akar megérteni, akkor plane már tulsok ez is.

Isten áldja meg

Adél.

Léda — Ady Endrének

[Párizs, 1910. nov. 18.]

Péntek

Édes drága egyetlen Minden, két nappal ezelőtt vettem leveledet nagy volt a boldogság előbb, de azután nagy a kétségbeesés is. Milyen csodálatos hogy levelemben majdnem megfelelek neked a dolgokra miről te irsz és miket én még akkor el nem olvastam. Oly jól esett kivennem leveledből hogy vágyol utánam és szeretsz ugyanakkor mikor én úgy érzem, most már én is elmondhatom mint te szoktad, hogy sohasem szerettelek úgy mint most és soha olyan nagy várakozással és mindent akarással nem voltam mint most és soha úgy nem éreztem hogy minden és egyetlen életem csak te vagy, — és ime leveledben már benne van a csöpp méreg, ami együttlétünket meg fogja mérgezni, pedig én is jó és gyöngéd akartam lenni és tudtam volna is az lenni. Én érzem drága édes, jó gyerelem én nem tudok megküzdeni a tiéid ellen, sem elég erőm sem elég időm nekem erre nincsen és nem is mernék ehhez hozzá fogni. Téged minden esetre hibázatlak gyerelem mert neked ismerve a tieid szándékait, várasaik és reményeiket [!] és ismerve önmagadat is, hogy mily gyöngye vagy és nem tudol megvédeni tiéid támadásai ellen, nem szabad lett volna engem egy pillanatra is velök összehoznod. Láttuk a nyáron mi történt, (9) milyen viszontlátás volt az, mert már meg voltál dolgozva és végül majdnem a halálba hajszoltatok. Nem drágám ilyen experimentumokra nincs elég egészségem és nem is vagyok hajlandó. A nyáron is hagytalak az utadon s csak azt tettem hogy nem haltam meg és a vége az lett, hogy agyonittad magad a barátaid között. Jobb volt e ez az édes anyádnak és Lajosnak? Többet éltél e így nekik? Gátoltalak e én tégedet valamiben is és én miattam nem tettél e eleget érettök? Nem akarom felsorolni a dolgokat édes fiam amiért ők igenis hálával tartoznának nekem és a melyeket te nagyon jól tudsz, de legalább is nagyon csodálatosnak tartom hogy ők épen most, mikor te már vagy valaki és mikor te már magad is el tudod intézni az életed sorsát, lépnek közbe és egy régi barátság megrontására igyekeznek. Hogy nem jutott ez eszébe senkinek négy, öt vagy akár hét év előtt is, mikor te egy sze-

gény, beteges gyenge ember voltál és mikor mindenki azt tehette volna veled a mit épen akart volna. Miért nem próbáltak akkor kivonni a befolyásom alól, ha az olyan rossz és részedre és részükre az olyan káros volt? Miért nem? És miért kért hát az édes anyád sirva, hogy vigyázzak reád, vonjalak el a barátaitól Pestről, ne hagyjalak inni, énám még nagyon hallgatsz stb. miért hát? Én édes mindenem nem bánom legyen úgy a hogy ők akarják, maradj te ottan, vagy Pesten vagy menj te oda, a hova ők tanácsolják — de aztán én nem felelek semmiért ám lássák a következményeket ők. Házasodjál meg, ha ők ezt jónak látják és próbáljál meg mindenben a kedvökre cselekedni, talán el tudnak vonni az italtól és a barátaitól. Én ide semmi esetre sem hivlak többé, itt már neked sem lenne türelmed és talán bánatanál is engem vagy ha nem is, ezek után én azt hinném, hogy bántasz. Talán elmondanád milyen áldozatot hoztál hogy tieid otthagytad s tudod hogy én ezt nem bírnám ki. Én majd csak megleszek valahogy így is és talán majd idővel jobb is lesz ez az alapos átváltozás. Emlékszek, magyaráztam neked Pesten hogy ilyen módon ilyen várakozásokban örökké mindég úgy sem bírnám ki sokáig. Gondold meg hát egész jól a dolgot, talán még te is helyeselni fogod. Irjál nekem ezek felől őszintén nyíltan én már magam is szeretném ha elhatároznád magad valamire. Én így mint ahogy a nyáron voltunk nagyon szenvedtem és még egyszer ezt végigpróbálni nem lehet. Én még megvárom leveledet, de aztán jobb lesz, ha nem írok többet neked drágaságom. Sokszor nagyon sokszor édes egyetlen mindenem

Adél

Léda — Ady Endrének

[Párizs, 1910. nov. 20.]

Vasárnap

Édes Adym, Ismét írok magának amit talán nem is kellene de valami ráhajt és rávisz hogy megmondjak magának még sok mindent, amit multkori levelemből kihagytam. Azonkívül mióta tisztában vagyok a dolgokkal annyi sok mindent meglátok annyi sok minden eszembe jut melyeket mikor történtek fel sem vettem vagyis jobban mondva nem kölcsönöztem nekik valami nagy fontosságot. Most azonban egy pár nap alatt mióta maguk hogy erősebbet ne mondjak csunya eljárása folyton kovályog bennem most tisztára látom hogy semmi nem volt véletlenség hanem igenis egy egész komoly intrika folyt ellenem a maga családja részéről és maga gyöngye ember létre szépen hagyta magát körülfonni és vezetni. Azt jelentette a maga különös vislete Bécsben (10) azt a maga panaszkodásai alig egy pár nappal megérkezésem után ezt a Jardin-beli (11) jelenet és a dicső nagy mondás, melyre azt hiszem még emlékszik és mindennek betetőzéséül a maga elszökése melyhez még a barátai is hozzásegítették. Hogy végül mégsem úgy sikerült minden < t > ahogy kívánták és akarták, ez természetesen nagyon bántó lehet a csunya hajsza rendezőinek, de hát én azt nem sejtettem, vagyis nem képzelhettem hogy tulajdonképen nem

a barátai hanem a familiája ebben a főbűnös. Végre is maga szólhatott volna őszintén és megszabadulhatott volna tőlem szép módon is. Maga említette nekem egyszer mennyire föl van háborodva édes anyja Margit beszédei által. Bizony nagyon szomorú dolog az, ha egy ilyen szerencsétlen abnormis lény ostoba beszéde is elég hogy egy okos nő itéletet mondjon és ez által akarja a fiát felszabadítani tőlem. Hiszen Margit nekem is beszélt s én egy pillanatig sem vettem komolyan egy szavát sem. Mit jelentettek mikor én most utóbbi időben egy fix elhatározásról beszéltem, a maga kitérő válaszi? Mit jelentett a Lajos viselete ki még azt sem találta szükségesnek hogy feleségét elhozza hozzám és hozzánk, holott azelőtt igenis eljártak hozzánk és tudta hogy visszautazom Párisba tehát nálam visitelni nem lesz alkalma többé. Nem vettem természetesen látogatásszámba azt, mikor maga becipelte hozzám őket. Végül mit jelentett édes anyja feltűnő hogy ne mondjam sértő hidegsége? Mit jelentett az a nagy félelem mikor édes anyját várta és mikor már jó előre kimentette hogy alig hiszi hogy hozzánk eljöhetne továbbra is, mivel erre nem lesz ideje, pedig volt ideje Trenkbe (12) és más helyekre elmenni. Dehát hagyjuk most mind e detaillokat. Ismételten kijelentem, csak maga a bűnös hogy ők ennyi évek után így merészelnek velem cselekedni. Minden más emberrel talán el lehetne intézni ez ügyeket is és még mindég lehetne találni az életben egy kis boldogságot mert igazán senki sem érdemes arra hogy az ember ezt feláldozza azonban sajnos édes drága gyerekem magánál ez lehetetlen lesz. Maga mindenki által befolyásolható magát mindenki vezetheti s én csak szenvednék ezek alatt. A legjobb bizonyíték a nyári eset mikor haldokolva ott hagyott (13) és nem irt s nem vigasztalt és nem nyugtatott, holott ép magának ez lett volna első kötelessége. Édes drágám az én familiám is ért annyit, mint a magáé s ha valaki legyen az bárki, magát megtámadta, vagy befolyásolni igyekezett én mindjárt kizártam az életemből és magára ezekből nem csak semmi kellemetlenség nem háramlott de még jóformán nem is tudott felőlk. Pedig én sem nem compromittáltam, sem nem adtam magát az emberek szájára. Én a mi időnkben nem ismertem csak magát és engem s hogy egymást egymásnak megtartsuk, minden áldozatra kész lettem volna mindig ezt maga jól tudja. A maga levele óta sokat szenvedek, mert az egész dolog csunya és utálatos és maga jól tudja ezt szépen is meg lehetett volna csinálni. Dehát mindegy ha úgy gondolják hogy jobb lesz máskép, én visszaadom magát a familiájának egészen. Várom válaszát legutolsó leveleimre ép azért siettem mindezt megírni most hogy levele ne befolyásoljon engem. Igaz mindezt nem így gondoltam mikor visszajöttem ide és soha nem vártam türelmetlenebbül, dehát tudja én mindig nagyon magasból szoktam bukni. Most volna egy pár kérésem s ezeket okvetlenül követelem hogy teljesítse. Említette volt nekem hogy leveleimet megőrzés végett édes anyjának adta miután nem lehet tudni mi történhetik én semmi körülmények között nem akarom hogy az én magához irt leveleim az édes anyja kezei között maradjanak. Ha tehát maga ragaszkodik ezeknek megtartásához úgy legjobb lesz ha ezeket Bubihoz (14) juttatja el de még jobb szeretném ha eltépné őket. Azonkívül babonás vagyok nagyon és úgy érzem szerencsétlenséget hozna reám ha arcképeim Mindszenten maradnának, kérem tehát nagyon nagyon ha van ott kép én tőlem hozza el azokat onnan tegyen velők amit akar, és vigye azokat bárhová csak ott ne hagyja. Már a gondolat is beteggé tesz hogy esetleg egy képem ott lehet. Ugy gondolom

maga majd csak beleszokik egy ilyen új állapotba is, hiszen a nyáron is jól megtudott lenni vagy két hónapig Pesten míg eszébe jutott hozzám eljönni. Én miattam sem kell aggódnia most nem haldoklom beteg sem vagyok s majd csak megleszek valahogy. Apropos még valami, egy kis furcsa dolog. Hogy van az, hogy maga leveleit nekem két éven keresztül mindég mint "Ady" signálta s most egyszerre "André"-t irt alá. Talán másnak is ment effajta levél és összecserélte az aláírást? Isten vele édes drága emberem én kívánom magának nagyon hogy jobb legyen most már minden. Sokszor csokolja

Adél

Léda — Ady Endrének

[Párizs, 1910. dec. 13.]

Kedd

Édesem, E perczben jövök haza nagyon letörve, ott ismét nem volt levél, miután már ide is régebben nem jött úgy gondoltam, talán lehet ott részemre valami. Nem hallok semmit magáról és nem tudom hól van. Ugy gondolom nagyon jól érezheti magát valahol külföldben [!] írta. Én csak megvagyok valahogy egyik nap beteg mint egy dögg [!] másnap ismét elég frissen. A napokban itt voltak déjeuner-n Boros (15) Heltai (16) és Tábori (17) és együtt voltunk kinn velök a Rat Mortban (18), onnan küldtünk kártyát magának is, azt hiszem megkapta. Ott ismét csináltam egy pár bolondságot, majd lesz ennek nagy híre Pesten, de bánom is én. Ugy gondolom mostmár megtalálta a várva várt igazi asszonyt ugye? Ezért is nem írok többet magamról és dolgainról, ezek úgy sem érdeklik magát. De azért mindenek dacára csókolom a szemed a szád és a csunya hegyes térdedet és meghalok utánad, de azért nem hívlak Párisba, csak maradjál ottan, nem is kell, hogy ide jöjjél.

Csókolak nagyon imádott édes egyetlen mindenem

Adél

Léda — Ady Endrének

[Párizs, 1911. okt. 25.]

Szerda este

Édes, egyetlen drága emberem, A már valószínűleg vasárnap itt lévő leveledért csak ma mehettem el (19), vasárnap mint tudod nem mehetek s hétfőn kedden nem juthattam el. Ugy megyek mindég leveledért mint valami titkos boldogságos szerelmi légyottra s ha már tudom hogy levelem van ott, ha nem is mehetek érette boldog és megelégedett vagyok. Azért is kérlek nagyon nagyon írdál gyakran és sokat, nekem ez az egyetlen életemben, ha nem vagy velem. Ha nem is írok írdál én

nem irhatok mindég tudod, sokszor nem lehet és napközben zavarva vagyok mindég s így neked nem vagyok képes írni. Csak egész magányosan tudok így veled eldiskurálgatni. Nem sokat írtál eddig, oda a mai harmadik leveled. Édes drága egyetlen mindenem nem tudom mi lesz mert már nagyon nagyon vágyom utánad. Ugy hiányzik a csokod, ölelése a szemed nézése mikor jó vagy hozzám. Nagyon kellene hogy itt légy már mellettem de csak úgy ha jó tudnál lenni, olyan amilyen vagy mikor így innen mindég elképzelek, megcsinálalak magamnak. Nem bírnám elviselni ha ismét olyan lennél mint két három éve voltál, de főleg mint amilyen a legutolsó esztendőben lettél, inkább soha ne lássuk többé egymást, pedig nekem csak ez az egy van, és semmi más.

És mégis, mégis, szeretném neked ezt jól megmagyarázni tudni de nehéz, elmondani talán jobban tudnám. Nézd, soha még ennyire mint most nem éreztem hogy szeretsz hogy nagyon, végtelenül feltétlenül szeretsz. Hisz tudod mennyire és mindég kételkedtem de most úgy érzem, hogy nagyon a tiednek tartsz és nagyon kellek neked. Én veled vagyok mindég, ébren és álmomban, minden cselekedetemben mellettem érezlek és daczára mindennek úgy érzem (de most ne értsél félre drága édes mindenem) hogy soha egész ismeretségünk, együttlétünk óta nem tudtalak volna ily könnyen elhagyni, mint most, ha rákerülne a sor, vagyis ha csak nagyon kevéssé bántó, nagyon csekély fájdalmat okozó lennél hozzám azt hiszem könnyebben és kevesebb fájdalommal mint valaha tudnék megválni tőled. Nem tudom megértesz-e jól? Azt remélem megérted hogy ezek csak érzések, furcsa megmagyarázhatatlan a magányomban kifomálódott érzések és semmi más, és hogy őszinte vagyok és beszámolok ezekről az érzésekről, nem magyarázod félre ezeket. Azt hiszem ezek főleg sok bántásaid és benned való sok csalódásom eredménye. Oly sok és nagy meghatottságot érzek magam felől ha arra gondolok milyen érzésekkel voltam én hozzád és mennyire tisztán, igazán őszintén a tied voltam mindig, némelykor mennyire nevetségesen a tied és mennyire durván és piszkosan visszaéltél te evvel. Ne haragudjál hogy most ezt így megírom, nem bántani akarlak, csak úgy végiggondolom s érzem az elmúlt éveket. Némelykor el sem hiszem, hogy én lettem volna az a bolond s olyan nagyon gyerekes asszony.

Csütörtök.

Egész éjjel lázas voltam hogy leveletem nem tudtam bevégezni mivel Dodo jött és ma ennek folytán oly irtóztató főfájást kaptam, eddig ép három aspirint szedtem és most így zugó fejjel próbálom folytatni. Igen hogy visszatérjek a tegnap írottakra igazán egy nagy bolond gyerek voltam és mint egy éhes nyitottszájú gyerek az anyjánál úgy kerestem nálad minden életet és vártam tőled mindent, és mily hihetetlenül rossz és gonosz tudtál hozzám lenni. A sógornődet bár nem ismerem de nagyon utálok mert a legrosszabb velem A legcsunyábbul rossz azóta lettél és attól fogva mióta ő a családotokba bejött. Azt hiszem sok bajt fog ő még nektek csinálni. Itten magam előtt látom forgolodni ezt a csuf utálatos férget ezt a mindenkép oly alacsony emberi lényt, aki még csak nem is szép sem fiatal s nem lehet csábító egy férfira sem, és egy ilyen ha csak egy pillanatra is kellett neked Ha csak látom tele vagyok utálattal irántad és magam iránt is. Csak már ne látnám itt magam előtt, mindég mindent eszembe juttat, pedig sajnos felejtetni amugy sem tudok

egészen. De most hagyjuk ezeket, mondom nem bántani akarlak csak mindent elmondok ami bennem motoszkál. Mi lesz velünk jössz e ide? A pesti dolgok miatt Dodo nagyon föl volt háborodva s ittlétem óta folyton nyugtatni próbálok és már annyira vittem hogy multkor mikor két könyved megjött ő maga mondta, hogy az egyiket beküldi Habérnek (20) s ír hozzá egy levelet a te nevedben. Így hát jó hogy te is ezt írod hogy ezt tegyük meg. Máskülömben Dodo dolgai az olasz török háboru miatt rosszul állnak A pénzét a banktól nem bírja kikapni ilyen háborus időkben küllömben is minden symptoma meg van hogy megtudjam nincs minden rendben. Én két ruhát kaptam egy 1000 frankosat és egy 600 frankosat ő is smoking és minden szép egyebeket csináltat sőt színházba is elég gyakran megyünk, de más szükséges egyebekre nincs pénz. Sokat marad ki s én sokat vagyok egyedül. Ide most nem jár senki s én is ritkán járok ki kivéve szabom és a színház nem is megyek sehova. Kurámat folytatom és egy fél kilot ismét fogytam úgy találom hogy most igazán nem vagyok kövér. Itt mindenki tudakozodik utánad, borosod, borbélyod Casimir sőt a pedicurod is ki most a felesége helyett, kinek ismét gyereke lett, engem is kiszolgál. Hogy tudnád megcsinálni hogy idejőjj és legyen az ittélésre kellő jövedelmed? Ugy örülök hogy több életkedvet mutatsz, és tornászol és fát vágsz sőt ezzel is, csak ne igyál drága édes gyerekem. Hozzánk most egy csöpp bor sem jön a házba senki nem iszik és úgy látom hogy ez még Dodonak, ki pedig nem sokat ivott, is használ. Ápold magadat és vigyázzál magadra, gondold meg hogy még kell hogy valamit végezzél ez életben, akarom hogy magad előtt lássál és érezzél még egy nagy feladatod, nem akarom hogy most már így végezzél el mindent és csöndes ivásban töltsed az életedet. Kivánjál, akarjál, tegyél, mozogjál két év óta már olyan tespedésben élsz nem haladsz előre. Szeretnélek már onnan kirángatni csak akarom hogy erősebb és egészségesebb légy. Gyerekem édes irjál sokat nekem, ha nem is írok, irjál ne várjál előbb mindig feleletet. Meddig maradsz Mindszenten? Pesten nem szabad maradnod vagy szanatoriumba vagy ide. Azt hiszem mára elég is lesz válaszod mielőbb várom sokszor nagyon sokszor egyetlen édesem

Adel

Boncza Berta

Ady Endrének

[Párizs, 1912. ápr. 14.] (21)

Hogy van az én beteg bátyám és miért nem ír nekem? — Milyen nagy ez a Páris — és milyen kicsi a Pantheoni nagyok sírja — és milyen nagyon kicsinek érzem magam én

B[ertus?]

Csinszka — Ady Endrének

[Csucs, 1914. jun. 13 ?]

Szombat. d. u. — 1/2 5. —

Csinszkym — aranyos Jóságom. —

Nem voltam ma egészen jól, — lázas — és belső hülésektől, idegkimerüléstől kinozva csak most vagyok elég erős talán Neked — illő — levelet — írni, — de érezned kell — h. egészen, — jogosan és örökre a Tied vagyok. Ne ijedj meg és ne aggodj drága — nincs komolyabb bajom és különben sem vagyok — gyöngé, — magát elhagyó. —

Tegnap — elküldtem Neked — B. leveleit (22), — mindet ami van, nem tartva viszsza eddig még semmit Tőled. — Ha nincs sok összefüggés a levelek között, oka — a logika hiány — és Kvár (23) közelsége. — A számozás rossz — a sorrend elég — jó. — Akkor kedden írt levele az egyetlen — amit könnyelműn és rögtön elégettem. — Sajnálom nagyon — s csak az nyugtat meg — h. frissen és rögtön kaptad az információkat s így ismered azt is. — Ezeket az írásokat tévedésből nehogy — átírd Csinszky — mert irojuk valószínű visszakéri őket, de egy kis jelet, egészen kicsit, keresztet v. mást — Csak kettőnk által ismert kis — titkos jegyzést — szeretném ha tennél mindegyikre. — Nem ismerjük ez írások sorsát és útját — ha ne talán találkoznánk valahol Velük legyenek ismerősök. —

Különben sirós, banális önisméltések, gyerek bögés — mi alatt már sejteni lehet egy robot munkába szürkülő — gyáva, — szigorú kicsi — verekedő embert, — a gépészmérnök urat — ki fáradt, krajcáros és órára fölhuzott — családíró lesz erőnyes és unalmas, — irigy és ambitiozus. Ez a kép — már igazán idegen Nekem — felejtsük el Csinszkym. És felejtsük el a többit is — a szebbeket a kiket Te vagy én láttam meg az életembe [!] — s a kiknél valjuk [!] be mindég — a saját lelkünk szépséges — ragyogása — láttatott olyan kiváltságokat — mit senki soha nem fog látni. — Nárcisok vagyunk Csinszkym önmagukat, a szépségeinket szeretjük másokban is — <de> és mert egymásba — élőn, létezőn kaptuk meg mi magunkat —

hát hogyne szeretnék egymást — harcal [!], — szomorúsággal, — <vággyal> vágyal, — akarással. — Ha eljössz minden írást kezébe adok — amim van, — átírod, átnézed őket és elfelejted — velem együtt — a szép és vad olasz — Donagiot (24), Perczelt (25) — aki race-finom, halk és nobilis valaki — és másokat — bár nincsenek — számosan s az araság — pajzán — trefáját — most próbáltam meg esküszöm — először. Bár Perczel — kivel — több írást szavamra nem cseréltem — s a kapocs — visszafojtott, gőgös halk — és jóindulatu — érdeklődés, zárkózottság és kitérésekből állott — mégis — meg kell mondjam — h. Te aki subtilis, emberekbe látó, érző és megértő valaki vagy — meg kellett érezd — mennyivel — drágább, — finomabb, nagyobb emotiok — ideg-játékok égtek és pusztultak el — kihasználatlanul, — gőgös solitaireségre — kárhoztatva — mint a Kvári 7 hetes — gyermek — komédia. —

Bocsáss meg — h. merem — és tudom orvosként bírálni — a dolgaimat s — érezned, tudnod, hinned kell, — mennyire nem titkolok el semmit előtted, — mennyire egy — vagyok Veled. — Ami volt elmúlt, Nálad is, nálam is Csinszkym. — Nem vezeklünk, nem hazudunk, nem <1> vágyunk — és nem sirunk vissza semmit a múltból, — abból ami volt. — Én hiszem, érzem — tudom — h. nem fosztott ki, nem tett szegényebbé a tegnap — és erős, igaz hitem — h. adni, — pazarolni, szépen — ajándékozni — önmagából csak annak van joga — és tehetsége, — kinek — belső gazdagsága, — reászületett kvalitásai — megengedik. — Jövő, — jobban mondva — most a héten talán szerdán — szeretném ha jönnél dolgok — megbeszélése és megoldása céljából — életlehetőségeinket is akkor megbeszéljük s én igazán — minden — erőmből azon leszek h. ne teher — de könnyebbség legyek az Életedben.

Itt semmi, semmi esemény, — csönd — eső, és én a kis Sláv Mária (26) memoir-jai utolsó lapjait olvasom, — reád gondolok — és szeretnék már nagyon mindég veled lenni. —

Ma irtam az Apámnak — egyszerű, köszönő — kedves — de nem kétszínű írást s ha tudna a sorok között olvasni — sokmindenen gondolkozna. —

Írjál — Csinszkym és szeress — viszont, —
 fotókat — ma próbaképpen és kicsit gyöngé napsütésben lecopiroztam — 2 sőt 3 — sőt négy — nagyon kedves, — jó — és Te vagy. Írjál Csinszkym — Egyetlen —
 Ölel — szeret — akar —

Csinszkád. —

1/2—6—kor adtam föl ezt a levelet — a Csucsai [!] postára.

Írásait — valamint maga — is az enyémekeket 1 nap — differenciával kapja. —

Szereti

Csinszka.

Csinszka – Ady Endrének

[Csucs, 1914. jún. 20.]

Csinszkym. – Ne haragudj és ne nevedd [!] ki Csinszkádat, – de látod ugy megijesztett ez – a bolond ujság-hír, – közönséges – eset a 100 közül, – az áldozatot sem ismerem, a dolog – sem komoly – és mégis – fáj, megijeszt és elszomorít. – Csinszky Te is szedsz veronált vigyázz nagyon magadra kérlek, olyan könnyen végzetessé válhatik [!] a dolog, – olyan könnyen – nem várt következményei lehetnek – egy kis elszámításnak, – szokd – le a veronált. – Én – nagyon – nagyon féltetek. Ugye nem haragszol – Csinszkádra mert talán alaptalanul félt, – sokat gondol – rád – és nagyon – szeret –

Csinszka. –

Csinszka – Ady Endrének

[Csucs, 1914. jún. 21. ?]

Vasárnap délbén.

Egyetlen nyugtalan – drága – Csinszkym.

1.) Hidegségem – becsületes képzelődés – részedről, vagy játékos meggyanúsítás amiben magad hiszel legkevésbé – de drága, – önző s igaz – gyerekként várod, provokálsz – a vallomásokat mit sajnos – pazarul és <1> önkéntelenül adok. –

2.) Nem vagyok – befolyásolható senkitől – Rajtad kívül – így hát szépen és komolyan kérlek, – ne fájjon Neked – értem – az emberek piszkos és tőlünk távol álló rágalma, rosszassága. – Gögös és fölényes – nem törődömséggel kezem a kezédbe [!] – nézünk el – ügyetlen – piszkos – kis intrikáik fölött és sértene ha a Te Drága, okos – higgadt – fejedet csak – egy pillantig – is komolyan bosszantaná – és foglalkoztatná – a tőlünk annyira – távol álló dolguk, – életük. –

3.) Azóta a postánk csigamászása megint felgyújtott egy rakás törödni, átgondolni és írnivalót – Nekem Nálad. – 4. Ha pénteken irt levelem szent és szép lázas émotiojára gondolok ma is irigyen, büszkén érzem milyen igaz – szép – és nemes volt a felindulásom. – Milyen méltó volt gyönyörű bennem élő, lobogó – forró gögöm, lázadásom – és milyen igaz, – szent, asszonyi érzés az alázat, a megsemmisülés, – mikor önként vállasztott és Sorsomtól – kirendelt Uram lábainál – félve, egészen kicsin és boldogan – megcsókolom azt. –

És milyen – csodásan – szép – az és rendkívüli h. egymásért születünk, csalunk, – hazudtunk, kerestünk, fájtunk és sirtunk mai napig; – h. játszottunk és kijátszottunk – érzéseket, embereket egymásért, s hogy mindég, mégis megőriztünk valami oltárféle – érintetlenséget mi magunkban – egymásért, egymásnak, – Csinszkym be szép, – be – gyönyörű, – be páratlan ez.

5.) A Te annyit piszkált, bántott ételed, – az annyit – hangoztatott "kiéltéséged" – kedvet ad – gyerekesen, tisztán és igazán – szembenevetni a világot s ha törvény

– szerint is Tied leszek – szeretnék – nyilvánosan – és botránysan – jóakaróink előtt szájoncsókolni, minden szinpadias gestus – nélkül, egyszerűn, adón, komolyan. –

Hogy – piruljanak önmaguk előtt a szemforgatók – az irigyek – és lássák be – h. tud – és lehet Tégedet halálosan – vadul, – szentül, komolyan és örökre szeretni egy fiatal, – érintetlen – finom és nem is átlag lány – minden fölösleges martyrpózkod nélkül. –

– 6.) Szeretném ha most – Kedden – eljönne a lengyel (27) megbeszélni, – hajózni – <don> gondolkozni és dönteni. Addig azonban mindenesetre irj hosszan – és sokat. –

– 7. Ma már majdnem egészen jól vagyok – Keddig – még szép is leszek. – Ugy várlak.

– 8.) A képeket küldöm – bocsáss meg a késésért de magam dolgozom ki, hivom elő és copirozom le a negatívakat. –

Ugye – elég jók? – és meglep ennyi praktikus tudás – Csinszkym? –

– 9.) Hihetetlen milyen – önérzet hiány – van némely – vegetáló sőt ravaszul – kalkuláló – parányiságában a teremtésnek. – Lám Bélától (28) ma – megint üzenetet hozott a posta, könyvet akar – iratni magáról szegény, – furcsa – kicsiny – emberke, – könyvet – illusztrált – mesét, – egyszer szó volt róla – h. zene-szerzeményeit kiadja – s én illusztrálom az album címlapját, de más róla –, neki – tervezett művemről – mindmai napig nem tudok. – Erre a levélre már igazán nincs mit válasszolnom [!], – semmi közöm hozzá – s ma úgy is megkapta leveleimet visszakérő és ismételten mindent lezáró – írásomat.

Megdicsér és elismer, – visszasír – és – utálatosan alázatos. – pfuj! – de megvetem, – de igazán nincs már szavam, becsülésem, emlékem róla, csak – magamról, – szegény – egy – utálatosan kiéhezett percemben – szeretetet kolduló – mamagról. - - - - -

+ Mátkafim, – szegény kis figura – valami – Szádeczkyéktől (29) hozott pletykával – lepett meg – halála – előtt pár órával, – pletykával – minek rám kenését – erélyesen – visszautasítottam – akkor is, de fületem megütötte egy – üzenet – bizarrsága [!], – Hajos Iván – Szádeczky – Margit – szerelme – készül kérdőre vonni engemet beszédekért – miben – részem nincs. – Malvin néniéknek még akkor említést tettem az ügyről – s ő azonnal – irt általam cenzurált rövid és világos – írást – Szádeczkyéknek – nem – mulasztva – el – abbeli nézetét – h. Hajos Iván – engem – kérdőre nem vonhat sem ma, sem holnap – semmiért. – Az ügyről – két nap – mulva – H. Ivántól – kaptam én – pár soros – lekéztetést, – tartalmát valamint válaszsomat [!] és eljárásomat is hiven és szósz szerint küldöm, – azota csend van, bár azt hiszem – jó Apámat – veszik körül Sz.-ék. – Irjál. – Várlak, – szeretlek – jobban – magamnál – Tied – örökre

Csinszkád.

Csinszka — Ady Endrének

[Csucsá, 1914.] június 28.

28 június Vasárnap este.

Mindenhatóm.

Jobban szeretném és tudnám Szivedre szorított élő, meleg és adó szájjal végezni el a mondanivalómat. — Nyugodt, pihent, boldog és vértezett vagyok Csinszkym légy Te is — ilyen. —

Annyira bennem vagy h. nem tudok hinni semmi távolságban. — Életem legszebb napja a tegnapi volt — és kérem a Sorsom s a Sorsunk adjon módot, tehetséget, erős és helyes ösztönt hozzá h. megköszönjem, százszor, ezerszer — visszaadhassam néked — azt. Olyan ragyogón nagy, szép és meghatón boldog voltál tegnap este h. a magam belédsimuló boldogságát, megnyilatkozó Életét láttam kitörni, megacélosodni benned. Csinszkym, Adysom — Istenem! — milyen nagyon hosszan, milyen igazán éreztelek magam mellett az éjjel és milyen jól esett elfáradva megsemmisülni, beleveszni a szépségbe. — Az Ady ikrek végtelen drágák, kedvesek, fölötte állok [!] minden másnak és én külön köszönöm meg hálaival és nagy hozzátartozással Lajosnak h. eljött és velünk volt, — bennünk maradt. Kérem szépen és félőn, akarjon viszont szeretni mert enélkül Téged sem szerethet érdemed szerint — hiszen részed vagyok. —

Eddig semmi Sorsfordulat nem adódott elő, Nagymama — kártyát vet és csupa jót mond — én pedig — magamban érzem minden nagy és szép, passiv méltóságát — a nyugodt bevárásnak. —

Délelőtt Nagymamával és Vele voltam dél után [!] — az új postamesterék, — egy Diosgyőrről idevetődött zsidó familia jött visitelni — unalmas volt. — Este — talán fél-hatkor — v. hétkor jött a hír — Ferencz Ferdinándot megölték Boszniában. — Váratlanul talált a hír és belefájult a Szívem. — Még élt — keveset érdekelt és most h. nincs — keresem mit is sajnálhatok benne. — A gyermekségem egy kedves neki talált nevét — viszi magával a kriptába szegény — "Királylegény." A képe — nem győz meg az intelligenciájáról — de kevés lármát csinált, nem publikálta — az érzéseit, — ez jóízlésre házassága pedig — erőre kitartásra vall.

Csinszkym Egyetlen irjál, szeress — és légy mindég Velem és bennem. Mi — volt a gyűlésen? (30) Vigyáztak Reád ugye? Légy jó én értem kicsi — Istenem — Velel él és Velel szünik meg —

Csinszkád

irj. ölelünk és Lajost is. Veronált ne használj.

Csinszka — Ady Endrének

[Csucs, 1914. júl. 4. ?]

Szombat éjjel — fél — egykor. —

Csinszkym drága féltett istenem. —

Ha lehetséges — még jobban Benned, Veled és melletted vagyok — betegséged idején. Érezned kell h. lázad, — az én lázam, nyugtalanságod — nyugtalanságom, — s a fájó, — imádott — fejed — nekem még jobban fáj. — De érezned kell azt is hogy kettőnk helyett erős, szigorú, — pihenést, fekvést, csöndet, virágot parancsoló akarat vagyok ha kell, — mert most én vagyok a doktorod. — A doktor aki hadat üzen a veronálnak, s aki a maga gyöngé — forrón verő szívével gyógyítja meg a Tiedet. —

Csinszkym — komolyan és büszkén mondom hogy a pogány, erős, szép és kegyetlen örök ifjú — harcos Isten — Te vagy. —

Százsor jobban és szebben megillet ez a Sors, — név és hivatás — a mai degenerált, képzelődő és betegvérű ifjuság legkiválóbbjainál is. —

Ne fájjon neked a betegséged Csinszkym. Az, hogy érzékeny, törékeny és asszonyosan finom munka a szervezeted — s az — idegrendszered, — kényesen kimélté [!], féltetté, enyémé — ad — nekem. —

Vágyom — vigyázni Reád, vigyázni — ővni megőrizni Téged — minden bajtól és mindenképpen s egy kicsit mint a — gyerekemre. Adysra, — aki meghatón — rövidnarágos — és kölykösen kedves tud lenni — ha akar. — És jól van ez így — nagyon — nekünk, mi örök, tiszta gyermekei a Sorsnak, gögösek, távoliak, ha kell kegyetlenek leszünk a világgal amihez kevés közünk és sok rászorultságunk köt, de mimagunkban, egy nagy, világos — gyerekszobává szűkül majd az Élet. Fantastikus erők, szépségek, hatalmak, képek, — színek, zenék formák és akaratok támadnak majd belőlünk életre Csinszkym. — És milyen istenin szép lesz, — minden szép — fölött álló, mikor néha — egy könnyben, egy csókban együtt, egyszerre — érezzük meg a végzetlent, mindent. —

Köszönöm — minden hálás ölelésemmel — a sürgönyt és a leveledet, — igen ott vagyok, — lecsókolom a szemedet, a kezem álmosítón játszik a hajaddal furcsa — keleti meséket érzek — s félig invantálva mondom halkan, — suttogva el Neked és kinyitjuk az ablakot, sok levegő, alkony — szépség — és két eggyé vált — nagszerű Élet. —

Én is lázas, fáradt és kedvtelen voltam ma, — a Szerajevoi dolgok engem is összetörttek, megviseltek s még ma sem tudtam egészen kiheverni. A Mária (31) fokozatos halála is annyira sensibilisá, szomoruvá tesz — h. — oldalonként tudom csak bevenni és mindég — sirva — lázadva — parancsolom ki a kezemből. — Pár napra — el is fog kelleni — tiltsd nekem a journalt. — Az üterét fogom szép kéken erezett fehér kezének és mindég lázasan, könnyesen — és későn éjjel bucsuzom el Tőle. Ma 12 — képből 10 — drbbal — remekeltem az előhívásnál, szegény kis tuberkulotikus 16 éves Imre Erzsike kívánsága és akaratja ez a tizenkét föl vétel. — Olyan boldog vagyok hogy tiszták szépek, hizelgők és örülni fog nekik. — Lesorvadt, — sápadt — megkínzott gyerek arca — ragyogni fog, egy pillanatra — és

én megint csak érzem hogy nem erre az életre való — az én mindentől vibráló — furcsa idegzetem. —

Ma Szombatfalvy bátyánknak irtam, aki benfentes, — ügyes — és ravasz — detektiv — engem szeret s az Apámtól nem fél de hatással tud lenni rá. — Szegény ember — agyonütöttem a bizalmammal, reá zuhanó — intimitásaimmal — amik reá csak mint — az orvosságos kanálra — úgy bizattak, bár legyen neki könnyű a föld — a beadás is az ő munkája kell legyen. — Csinszkym hagyd helybe ezt az írást — hidd el kellett egy kis mozgósítás mert Apám — még mindég — hallgat (32) — nekünk pedig megoldás kell mert rettenetes erő pazarlás és idegrontás ez a nagy felhuzás — Életre, harcra, akaratra, s a gépzet gyermekjátékként magától és cél-talanul lejár ami igazán barbár idegzetű és erejű — embereket is megviselne. — Az inas — Marci, a legsikerültebb és spiritusba való — Molière figura — fehérneműkkel — a jegyzék végén kézsokokat küld e pár bús — enigmatikus szó — hozzá függesztésével — "Mi is megvagyunk de nem jól." — Ez minden amit tudok. Küldöm Albert bátyánknak irt levelem mását. — Irjál. — Versed — nekem a legszebb Ady-vers talán

Mindég — Tied

Csinszkád

Csinszka

[Csucska, 1914. szept. 5.] (33)

Ady Endrének [távirat]

= jobban vagyok doktort nem hívtam gerbaud megjoett mindeg magaval:
= csinszkaja .+

Csinszka

[Csucska, 1914. szept. 7.]

Ady Endrének [távirat]

doktor mindennap megnez kicsit jobban vagyok lewel varom en is irok
oeleli: = csinszka ="

Csinszka

[Csucska, 1914. szept. 13.]

Ady Endrének [távirat]

nyugtalanit a csend mi van magaval irjon felek izgatjak az esemenyek jobban
vagyok oeleli nagyon magaval — csinszkaja +

Csinszka — Ady Endrének

[Csucs, 1914. szept. vége — okt. eleje]

Nem is tudod milyen nem élet az élet már ha nem vagy velem drága kicsi Dysom. — Karcsolyal [!] (34) és Macával (35) aki feljött máma, voltam egyet járni és a szükséges mozgáson és friss levegőn kívül bizonyísten unatkoztam. — Sár volt, piszkos, berugott, rossz szagú oláhok érdektelen, fülem megett elhaló szavak. — Egyetlen mai, ünnepi örömöm most Neked írni Csinszkym. —

Jelzett írásodat mindennap — várom és boldog vagyok mert minden óra közelebb hoz — hozzám aranyos gyerekem. —

Be jó volna ha itt volna a fejed — szokott helyén. — Mit csinálsz mindég Csinszkym? — Én — veled vagyok, mindég Veled vagyok! — Néha "drágánkat" serkentem, vagy próbálom földre állítani, olvasom Hermann — Transatlantiques-ját, (36) akarok segíteni Nagymamának — ha tudok, rendezgetem semmiségeimet és örült, ujjongó boldogsággal nézek előre. — Néha pedig — halálosan fáradt, és szomorú vagyok. — Ilyenkor mint egy kis beteg madárnak úgy ver a szívem és nagyon tudok sirni. — Akkor nagyon kinezom magamat, magunkat mert jaj — be megmaradnak a szavak, az egymást bántó rosszaságok. — Dyska Neked, mert több, erősebb, istenebb vagy nálam jobban, szebben, — igazabban kell tudj felejtetni. — Mikor illőn önostoroztam szegény magamat érdemesen, Neked, karodba teremtvé várlak és vágylak. — Hiszek egymásnak teremtettségünkbe, hiszek gyönyörű simulásainkba és mindenek előtt áldva hiszek magunkba. Kedves, melegszáju, friss, néha rossz de mindég csókra érdemes kölyködként repülök a karodba és olyan jó tudnom hogy Enyém, vár, ölel és megtart a karod. — Ugye így van Adys? Csak miért nem tudok semmit az ügyünkről? Miért hallgat Vinkler? Jó — meglepetés vagy tartós emberkinzás akar ez lenni? —

Itt semmi különös ujság nincs. — Ma kaptál egy ajánlott levelet s mikor láttam a borítékon hogy Kondor László verseket küld — mertem felbontani és elolvasni őket. — Verseket és nem is rossz verseket csak miért jár néha a Te lábodon Dyska? — Karcsolyal [!] és mindenki vel példás békeességben élek. — Ferencünk (37) volt az egyetlen csendháborító ma ártatlanul megvervén szegény Jánost. — Tisztára bolond az az ember. — Alig várom hogy utra — tehessük. —

Aranyos gyerekem gyere már. — Ugye nincs semmi bajod, nem hültél meg Dysom? Alszól eleget? — Eszel eleget? Tedd meg mindakettőt a kedvemért. — Ugye igen Dyskám? —

És gondolj ölelve, vágyón, szívesen néha reám. —

Ölelés, kézcsók, csók — Enyéimtől Mieinknek — mert ugye azok egy kicsit.

Téged — nagyon — és vágyva csókol kis

Csinszkád

Csinszka Ady Endrének, [távirat]

[Csucs, 1914. okt. 4.]

Mamadat veled szeretettel várjuk. Téged külön melegen öltözve nagyon vár

Csinszky [!]

Péntek este. —

Aranyos Dysom, ma mentél el és nekem mert már régen nincs senkim kívüléd, kell beszélnem, simulnom hozzád. Dolgoztam egész nap meghiúsítva, magamfeledten és mégis sok örömem sem magamban sem a munkában. — Fáradt vagyok, szomorú, vágyó, megviselt. — Pedig dolgozni fogok most mégis, mindég és mindent. Így talán tudni fogok Élni; nagamon kívül, elfáradni; nagamon kívül, — mert fáj az Élet már Bennem. —

Elakarok tompulni, mert a magunk baján kívül fáj még millió mellettem, rajtam átnyargaló fájás, keserűség és olyan tehetetlen vagyok és olyan ostobán csunya szaga van minden panasznak, szomorúságnak. — Nagymama ideges és ijeszítően gyöngül, változik. — Búsul — az eredménytelen életért. — Károly isten tudja hól és merre jár. — Én pedig kinosan egyedül vagyok. — Írásaidat elrendeztem, amit fontosnak hiszek itt küldöm. — Szenyesedet felírtam. — 28 gallérodát holnap tisztítani küldöm. Szekrényeid zárva vannak és nekem — nagyon jó volna a kezéd most a homlokomon. —

Megvarrtam a foszló tomp — boámat, leírtam — és összeállítottam Néném halála óta vezetett háztartási jegyzetét Nagymamának, olvastam a Magyar Nábobot, ujságot és délután játszottam drága kis gyerekünkkel, kit a jegyzőné ma magával hozott. — Imádni valón — édes kis nő, Téged keresett kérdezett és alig kicsit volt elfogultabb — nálunk. — Ne felejsd [!] el a babát megvenni neki ha jössz. — Sajnálom hogy nem tudok jól, sőt rosszul is rosszul — románul, — s így korcs francia — talián-román — kísérleteimnek felét ha értette. De szeretett és mulatott rajta. — Még jobban sajnálom kicsit — megviselt szomorúságomat, — azt hogy — gyáván szorít néha a keserűség. — Borzasztóan érzem hogy Nagymama nem lesz — sokáig, az egyedüllétem, finnyás irtozásaim és minden, — ilyenkor olyan kicsivé, semmivé törpítenek, — félek. —

Szeress, nagyon kérlek, elnézőn, mindég jobban szeress, mert Te vagy Nekem Minden és csak Benned vagyok erős "lenni" és talán meggyógyulni. Most lehetetlenül szenvedek. — Hogy nem vagy itt — mintha magammal — beszélnek — olyan tiszta, igaz és szép ez.

Ma este talán megint Basckirtseffet — olvasom ha bírom, mert nincs semmi nagyon könnyű nagyon finom — és mégis izgatón szép — ami nekem most kellene, — este, mert 2—óra előtt ritkán tudok elaludni. — 1/2 11 — és az esti 1/2 7 óráig még mindég nem jött be. — Félek Neked is rossz —, hosszú és bajos az utad. — De nagyon jó volna veled lenni, összetapadni és élni vagy halni együtt — egymásnak. — Holnap — lehet megint irok és együtt küldöm el

Ölel, csókol — bolondul —

Csinszkásod.

Csinszka — Ady Endrének

[Csucs, 1914. nov. 18.]

Drága Dysom.

Szerda. —

Egészen véletlenül jött kezembe a leveled. — Turkáltam az íróasztalon és komolyan megörültem Neked. — Ne csodálkozz — ha — rolunk rolam ez egyszer megfeledeztek, itt meszelés, kályha tapasztás és tisztítás van. — Fölfaltam aranyos rámgondolásodat és köszönöm kicsit sirós gyerek szájjal hogy az ölelé-sed megint végig korbácsolt lehet akaratlan kegyetlenkedéssel. — Hogy hol melyik szavad volt fájó, nyomot hagyó ütés, melyik vágyott — drága simogatás érezd meg Te magad. — Én köszönöm hogy szeretsz. — Szeretlek — s az egyedül Neked ad jogot a földön engem csókolni engemet ütni. — Ha az utóbbit teszed — Neked van igazad s Te biztosan tudad hogy miért fájsz, — és miért nem vagyok elég ember Neked? — Kis megalázásom — azonban még ha drága és tőled kapott is, mégis felüti a fejem s dacos nagy rajongással — nézek a szemedbe mint a Magaméba. — Nincs — egészen — jogom és igazam talán magamba szeretni, de látod öregem ez születési hiba — nálam. — Szeretem magamat — néha szinte perverzül nagyon, szépen és megbocsájtón. — És akarom hogy így szeress Te is, mert csak ez az egy — krisztusi, szép, szent és nagyszerű. — És megérdemlem mert megérdemled Te is. — Ne mondd — hogy "sokszor nem vagyok ember" — hogy "Tőlem függ — fogsz-e mindég úgy sze-retni mint ma vagy tegnap" — hogy "csak valamid vagyok ma" mikor egymáson ki-vül jól lehet semmink nincs. — És én mondom fiam hogy semmink, semmink nincs. — Még az idő, a kor — sem a mienk, csak a szád a számon. — Ott — ahol — correctnek, embernek, tenni, akarni, hinni, józanul, — jaj az éveim-hez túlságosan józanul — látó valakinek kellett lennem, — az voltam és az mara-dok. — És nagyon kevesen lettek volna azok — százszor változó helyzetemben — mi — mai lányok. — Az hogy — itt, ott csirkefogón gazemberkedve csillan — ki az eszem, a humorom és a vérem — örülj neki, mert ezerszer áldom ezeket a pillanatokat amik ellensu-lyozták bennem a bajok — magukkal járó koravénségét. — Mindez világért sem szemrehányás tőlem, csak fájtal és nekem rá kellett mutassak a sebemre mert ha bennünk marad a keserűség nehezebben gyógyul, — a sebünk. — Csókold meg — és légy nagyon jó hozzám mert különben halálosan szerencsétlennek kell éreznem magamat. — Ezt pedig bizonyísten nem érdemlem meg. Itt nálunk sok nagyon a baj, Károly is nagyon ún már mindent, alig néz utánna [!] valaminek s azt is unszólva, nehezen, kedvtelenül teszi. — Ismerem és ismerem magamat is s így nem is nagyon csudálkozik rajta csak Nagymamát szegényt sajnálom nagyon. Jaj — ha elviszik Károlyt katonáék. — Aranyos Dyskám — csak már mehetnének hogy csapodjon le utánnam [!] ez az amugyis rozsdás, idegen, szomorú kriptá ajtó. — Ugye — nem fogsz bántani en-

gem soha szeszélyből, meggondolatlan — fájó kedvből? Néha nagyon félek, nem az ütéstől de a foltjától ami jaj — mindég az ütő kézen marad meg. —

Igen — siess — nagyon vissza hozzám olyan nagyon várlak, olyan nagyon a Tied vagyok. —

Apám nem tudom mit gondol, mit csinál? — Nem tudok semmit, csak azt hogy jó volna ha itt lennél már s az enyém egésszen. —

Ma — végre — már szinte minden dolgom — holmim megjött. — Flegman elküldte — magamtervezte fekete crêpe de Chine ruhámat egy — élő — csoda. — Örök időkre van egy ragyogoan egyéni, szép és elegáns fekete ruhám. — Nagyon fogod szeretni. Mit csináljak a nadrággoddal akarom — hogy — gyere már és húzd fel — itten. — Postáról fel hozattam —

Halálosan szeretlek és vágylak ugye nem haragszól mert széles erő, drága a vállad és nekem kellett sirni rajta. — Csók, ölelés mindenkitől Tiednek — Nagyon Tied

Csinszka

[Ui. a levél elején:] Nyugati Csinszka versed egyetlen és legszebb a 3 közzül. (39)

Csinszka — Ady Endrének

[Csucs, 1915. jan. vége. — febr. eleje.]

Csütörtök.

Aranyos — szigorú Dysom (40). —

Miért? A hangod olyan kegyesen intéz el — mint egy szegény bűneitől többször agyonrugott rabszolgát, felvesz, — leereszkedően megsimogat és megint letesz a földre. — Miért? — Nem tudom és nem érzem magamat sem jobbnak, sem rosszabbnak Nálad — csak gyöngébbnek és szenvedőbbnek mert asszonyoknak születtem, mert most is, talán gyógyulóban, de lázban fekvő — egy komoly hashártyagyulladás (!) küszöbéről tértem meg — és még mindenem fáj. —

Ne bántsuk egymást Csinszky! Jók, szépek, igazak, szeretők és — örömet adók is lehetünk egymásnak, miért képzeljük egymást csalónak, hazugnak, — rossznak. — Miért kerül neked a büszkeséged megtépettségébe — ha hozzám kell hajolnod, hogy megölelj mert kisebb vagyok mint Te és természetes jó az ölelése. —

Ne ijedj (!) meg — hűlésem nagy, de már múlik, inkább az arcom volt nagyon csunya, erősen földagadt — egy rossz szem fogamtól — mit most már biztosan kihuzatok. —

Te is minden nehézség nélkül nézsd meg — egy specialistával az arcodat az biztosan hamar eltudja (!) mulasztani. — Veronál mérgezésedről nincs mit mondjak. — Itt már igazán nem érzem sem hibásnak sem elég bölcsnek magamat tanácsot adni. — Csodálkozom és nagyon nagyon szomorú vagyok. Aztán megint erősebb a szeretetem mindennél és ha veled volnék könnyes szemmel is — megcsókolnálak. — És a szeretetem nem lenne soha "elfogadó" — csak — természetes,

csütörtök.

Aranyos - zizorn Dyocsa. —
 miért? a hangod olyan regesen utój
 el. mint egy zepes búccitól löbbör
 agyuruzott rabnyolgalót, felvez. —
 leeresedőn megrimogat és megrüt
 lelez a földre. — Miért? — Ugyan ki-
 dom és nem értem le a pamaat sem
 jobbnak, sem rosszabbnak nálam —
 csak zöngébbnek és zűvedőbbnek
 mert annyira zűlettem, mert
 most is, talán zöngulótan, de
 labban ferve - egy roszoly liasként
 zűlettem rüszbérő tétlen meg-
 és még mindennek fáj. —
 ne bántsuk egymást csingyig?
 Jór, zéper, igazar, zerehő és -

Csinszka levele Ady Endréhez (részlet)

Tasánnap dében.

Egylet. nyugtalan - drága -
Csinszka.

1.) Hídegyésem - becsület
keppelősé - régedről, vag
fátiros meggyammitás amla
kuzad hízal legkevése -
de drága, - öngy - ipar -
gerendéet város, provok.
bol - a vallomásokra tuit
sajnos - pafarul és önkén-
telennel adór. -

2.) Vem vagor - befolyásolhat
seurilöl - Rajkasi Kivül -
ig két népen és komolyan
kerlek, - he fájton kered-
erlem - az emberek pinke

igaz és addig — míg az Élet. — Berci bácsi beszédei épületesek lehettek nagyon, alig várlak hogy referálj róluk. Nevesd ki Dyska — anyit [!] út, csapkod, tör és ront az Élet, úgy elvagyok készülve minden rosszra, mint ahogy minden szépet magamba tudok ölelni, — és ma megint nem vagyok más mint egy naiv, mesék hitében bizó, — rajongó gyerek, aki Tisza Istvánt képzei jószágos, — megértő mindent akarni, tenni tudó urnak, — de — ha nem lessz [!] az — Téged akkor is "Mindennek" lát és megfogja a kezedet és biztos bátorsággal — segít keresni egy új utat. — Mert út — mindég vezet a célhoz — csak mi vagyunk vakok. — Szeress — Egyetlen, nem, mert bocsánatot talált ki nemes lelked — bűneimre, de mert — részed vagyok, kívánsz mint ahogy én kívánlak — mindég, szeress — mert az Élet borzasztóan véges és nekem olyan rövidnek, szépnek tetszik sokszor az út. — Légy jó. — Az vagyok amivé Te teszel — , de kívánj hozzám nyulni és ne ereszkedj le. — Az Életünk ugye közös már egy kicsit, nem értem, de Magunkért kell — jónak, szeretőnek, — egynek lenni

Ölelünk én külön vagyok várón erőssen, — Mindég a Tied — Irj —

szeress

Csinszkásod.

Csinszka — Ady Endrének

[Csucsá, 1915. febr.]

Vasárnap. d. u.

Aranyos Dysom. Öt napi fekvés, láz, aggodás, szomorúság után végre jobban, és talpon vagyok. Rolad nem tudok semmit ma, vagy nagyon keveset. Szükszavú sürgönyök és egy levél minden amit kaptam, ma azt sem. Nem hiszem hogy ne legyen mondani valód már számomra s így félek hogy rossz hozzád az Élet, az emberek meg — Ady Endre. — Ha megsértetted magadat bárhol, bármivel, hozzám kellene jöjj. Én sohasem éreztem jobban mint most milyen meghatón egyember vagyunk mi Csinszkym, milyen fájdalmasan egy a vérünk, a hibánk, az akaratunk, a több — emberségünk. — Dysom akarjunk szépek, tiszták, szeretők, jók, hívók lenni egymáshoz, olyan vágó, igaz hittel — mint a nyáron. — Közöttünk nagy hibák, nagy bűnök, esküszöm neked nem lehetnek, a szavakat, a csúnya egymást bántó szavakat nem mi mondtuk, de a rossz Sorsunk, minek sem Te, sem én, nem vagyunk okai. Mi boldogok akartunk, tudtunk és fogunk lenni, mi szépek vagyunk és igazak. Én most ilyen vagyok, így élek, így érzek és aki így szól hozzád nem hiu, kis örömeiket hajhászó gyerek lány ma már, de az asszonyod aki tud, aki akar, aki méltó hozzád. Szenvedek, kinlódok veled drága, de hiszek benned és magunkba. Ami életünknek nincsen ára, megalkuvása és nem szabad, hogy kétségbeesése legyen. — Bűn volna magaddal szemben rossznak lenni — mert mások nyomorultak, engem büntetnél vele, a jövőnket és ez mindég megmaradna Bennünk. —

Drága kis gyerekeim ígérd meg, hogy nem fogsz nekem fájni, nem veszel veronál adagokat akkor amikor ne adj' isten elkeseredsz és nem hiszel semmiben, de reám gondolsz, magunkra, a szeretetünk szentségére, arra hogy sok ismeretlen szépet kell még találg, megláss, csiszolj és szeress — bennem. És próbálj semmiért elnem-szorodni, kétségbe nem esni. — Ha kell, ha nincs más mód, felutazom, de nem hiszem, hogy ez használjon. — Itt nem Apai szívek megkönyékezéséről van szó, de egy talpigromlott furcsa és különc önfejűségről aki a maga akaratának első áthuzásával fatalisan hiszi a sajátmegsemmisülését. — Félek ez már itt nem makacsság, de — életöszton, mert a Jokai típusoknál nem lehetetlenség az ilyesmi. — Mindegy fiam, útja, módja, mindennek van, csak szépen szeressük magunkat. Az én életem itten csendes, békés, embertelen és nekem ez ma olyan jó, olyan szükséges mint egy idegkura, ha már ittvagyok [!] és itt tartok. — Károlynál tegnap volt fent Ladics és megreperálta a haldokló Görgeyt, de én szekrényemet rendeztem, haját mostam és úgy nem kívántam senkit látni. Neveletlenség? Istenem, szives, udvarias igyekeztem lenni, de nem az én vendégem és nem is érint az egész. — Aztán nem láttam mióta elmentél senkit, még Macát se. Aki azt hiszem azért maradt ki, mert orrol valamilyért. [!]

 <oka> tettének oka ismeretlen. —

A szobám olyan ma mint egy templom csak virágom nincs, de azért tiszta és példás rendes. — A szekrényem olyan mint egy oltár és ma dél előtt olyan szépen esett a ragyogó, fehér hó s a napsütésben úgy csillogott a szárnyuk mint ezer apró gyémánt pillangónak, a pelyheknek. Szép volt és rossz volt egyedül nézni. — Leveled nem jött hozzám, azt hiszem Maca egyenesen fel küldi őket neked. Világ sem jön. Szép Ernő aranyos dolgot irt tegnap az Ujságba (41), ma pedig Hollandiába vágytam Veled, mert Pásztor Árpád azt írja, hogy ott nem kell gyűlölni a franciákat, nincs háboru és sárga és piros tulipánok nyílnak. — Igaz — ez? De szép. — Mióta elmentél, Zsukától, Annától kaptam levelet, s egy ősrégi írásadóságom róttam le — Havas Lujzinak, (Csatóné testvére) Zsukának és ma talán fogok, ha tudok Micinek, Valkovszky Máriának, (kinek nem tartozom de vágyom irni. Olvastam és borzasztón élveztem France Pinguinek szigetét. Csodafinom, drága és ravasz, bölcs lemosolygása a nemzetének, némelyhelyt marni is tud. Karinthy tanult belőle és lopott.

 Szennyeseidet kimosattam. — Mikor jössz már?

Ferencék rossz hirt kaptak, két csatázó legény (az egyik Marci) irt Pisti haláláról, nagy a keserűség. Szegények. A Vöröskeresztől nem kaptunk még hirt. Irjál, gyere, vágyunk, szeretünk imád — kis lányod — Csinszka.

Csinszka — Ady Endrének

[Csucs, 1915. febr.]

Szerda este.

Drága Dysokám, átfázva és kicsit elérzékenyülve és a kettőtől lázasan jövök hozzád beszélgetni. — Még mindég nem vagyok jól s ami <her> bajunk, gondunk fűszerezve a házéival physikailag nagyon elgyöngitettek. Különben, egyéb [!] hittemmel, csak nagyobb szeretetemmel változatlanul állok rendelkezésedre drága. — Lent voltam, (10 nap óta először) az alsó udvaron és kint a levegőn, főtókat kényszeríteni és elbúcsuzni a lovaktól s bizonyisten fáj a szívem. — Nem az, hogy nincsen többet ló a háznál ez a kisebb [!] baj, — és ezer házat érint talán, — de privát az ő sorsuk kegyetlensége. — Itt és mióta élnek még a széltől is őrizve voltak, holnapután a finom, remegő, kényes lábuk — vérbe, hóba és fagyba gázol, az ideges, formás testük, kis fejük, kisasszonyosan karcsú bokájuk golyó járja át vagy sárba fullad. — Holnap hajnalban viszi Ferenc őket lábon Kvárra, Karcsoly pedig velük megy. — Borzasztók ezek a temetések; élő, érző, hozzánk tartozó lényeknek az eltűnése örökre. — Március elsején megy Károly is. Sajnáljuk, bár Nagymama mind jobban érzi hogy ennek így kell lenni, talán így is a jobb, mert Károly nem segítség a házban. — Nagymama nagyon szeret, csókol és visszavár mielőbb, azt üzeni: velünk nem érdemes disznózni, csak veled. — És én? mit mondjak én? A mozdóvizemnél is szükségesebb a csókol. — Testileg fázom — mióta nem vagy itt. — Ezt kérlek vedd szőszertint. — Pedig nem akarok mostan semmiáron beteg lenni. Borzasztó lenne látnom, tudnom a Nagymama aggodását, lehetetlen munkáját. — Higyjed nekem Csinszkym, hogy ez a sok megpróbáltatás úgy kellett nekem, megtisztított, megtanított látni és belátni és olyan nagyon, olyan szépen szeretlek ma Dysom, hogy megszépít, átjár ez a szeretet. Boldog vagyok, hogy nem rosszak a hireid. Istenem hiszen mindennek vége kell legyen egyszer: még a rossznak is. — Már egy pár harisnyádat, várakozáson felüli sikerrel megstopoltam. A galléraid nem jöttek még meg. Zsuka ígért egy képet és nem küldte el. Miért? Csókolom.

Nincs semmi vágyam, semmi kívánságom csak Te, ismét csak Te és valami beteges félelem — most nem megbetegedni. — Jön a tavasz! Veled, Élni, szépnek lenni, boldognak és boldoggá tenni — ez minden vágyam. Talán elérem. Hiszen olyan makacs olyan igaz és olyan tiszta a vágyam. Gyógyulj meg édes Gyerekem és gyere és szeress hittel, vággal — viszont.

Megérdemlem. —

Mi van a köteteddél? A Nyugat félélére előfizettem. — Lányi Sarolta (42) násza meglepett. Csak mi maradunk egymást sűrű szerető agg—szerelmesek papi áldás nélkül? Ugye nem. —

Imádván csókol boldog kívánásával (Nándort üdvözlöm)

Csinszka

Csókolunk, várunk, szeretünk.

Irj.

Csinszka — Ady Endrének

[Csucs, 1915. febr.]

Szombat este.

Most keltem fel mert megint örültem megkínzott a hülés Dyskám. Furcsán szomorú, becézésre szoruló, szeretetet kérő és vágyó vagyok. Sok aspirint szedek, ülök a meleg szobába [!] és úgy nem vagyok az ami tudnék, akarnék lenni. Fájok magamnak kegyetlenül. Légy jó, szerető, meleg nekem. <Az> Úgyis olyan véges az élet s az én életem talán különösen az lesz. — Szeretném Magam valahogy felrázni, kiragadni az önsíratásból, önsajnálásból. De a halottak nagyon önzők és én majdnem megsirattam tegnap egy 23 éves nagyon bájos, mindég nevető, furcsa, bolond, beteg asszony halálát. Aztán fáj is az arcom. Most ugyan nem dagadt, csak fáj. A lovak szegények már Kvárt vannak. Karcsoy tegnap este jött haza. Most az ő felruházásával vagyok elfoglalva. Vettem neki 1 sweatert, jó puha teveszőrből, 2 pár u. olyan kesztyűt, 1 pár térdvédőt, 2 alsó nadrágot teve szőrt, 3 pár olyan harisnyát, sapkát, sált és most Lebovicsal [!] behuzatom a kis prém bekecsét. — Bizony költséges és nekem sincs már nagyon miből költenem, de sohase tudnám megbocsájtani magamnak hogy én 10 és 20 koronákat dobtam ki 1 pár harisnyára akkor mikor neki a legszükségesebbet sajnáltam. Ez komizás, előkelőtlenség és embertelenség volna Csinszkym. — És bizonyísten nem sajnálom. — Az élet itt most furcsa, kedves összepréselődés, csöndes elbástyázottság. És olyan jó ez nekem így. Ma nem jött Tőled semmi drága. És levelet is — (szégyenlem is fáj is egy kicsit) csak kettőt kaptam eddig. Miért? Már nekem írni is kínos, konvencionális kötelesség Neked?

Máskor mindennap jött a leveled, most örvendjek ha minden — nap vagy minden másodnap jön egy száraz, szükséges sürgöny.

Szégyenlem hogy többször, sokkal többször irok, gondolok ma is rád, mint Te rám. Istenem Magunkért harcolsz, magadat vetnéd meg ha másként tennél, ne tedd kötelességből. Ennek még a szaga is utálatos. — Ugye megjön ma a rég várt, csókoló, drága írásod? Ugye sirva fogok megbánni minden szemrehányást? Ugye szeretsz, vágysz, akarsz és hiszel bennem? Megérdelem.

Küldjél fiam valami jó könyvet. Talán franciát, vagy Krudy Vörös postakocsiját, vagy a 42-es mozsarait. — Nagy jót teszel vele. Harisnyáid saját kezűleg és istennek hála már renováltam

Írjál, ölelünk én vágyón külön

Csinszkásod.

Csinszka — Ady Endrének

[Csucs,] 1915. febr.[15.]

II. 1915. Hétfőn reggel.

Aranyos, féltett kis gyerekem, Mindenem, Csinszkym.

Ha izgat és ha fáraszt hagyd holnapra írásom olvasását. Neked gyógyulni, pihenni kell, mert így betegen tudva olyan borzasztón fáj bennem minden, olyan szo-

morú, aggodó és elkeseredett vagyok, hogy nem is irok róla mert a fele szemrehányás a másik fele pedig keserű önvád, megbánás lenne — ennek a levélnek. És én nem akarok a magam szegény, vergődő, sebesrevert lelkén keresztül rossz lenni hozzád drága. Bántottak, kinoztak és te aludni akartál. Nem tudni, nem érezni és nem fájni. Ugye így volt? Ugye ennyi volt? És nem volt ott a puha álmot hozó, meleg kezem hogy <az> égő, drága arcodhoz szorítsad, de ott volt az álmot, ha kell halált adó méreg és az is megtette, megadta a szükséges eltompulását, nem érzését a rossznak. Ugy érzem hogy megpattan bennem rögtön valami, rettenetes ideg feszültség, önuralom van bennem már második napja s csak ha magam vagyok ráz össze egy letről feltörő, elfojtott sirás, Fáj, — mi és miért még nem tudom de Fáj, erősebben, őszintébben, gyilkosabban mint minden rossz ami eddig hozzám vágódott az életben. — Lehet hogy tegnap meritett ki a váratlanul jött hír, brutalis furcsa berontása, az egész napi elhallgatása Nagymama előtt a bajnak. Közömbös, kedves, köznapi arcot vágni, nevetni, felelni, kérdezni ha kell és hallgatni arról hogy belül talán az egész életem emésztődik fel, vállalik [!] porrá, semmivé. — Mikor kaptam a Nándor sürgönyét 5 percig megszűntem élni, gondolkozni és akarni. Addig nem tudom mi ment végbe bennem: azt hiszem minden. — Aztán rögtön sürgönyöztem Neked. Hideg vizet ittam s a szívem őrült dobogása közben már tudtam, hogy baj esetén menni fogok mindenáron hozzád. — Ezt tudom ma is. Nagymamának nem szóltam a bajról, elég histeriásak, élettől ostorozottak vagyunk itt hárman hogy megbolondítsuk egymást egészen. Behívtam Karcsolyt és megmondtam neki. Ostoba volt, fontoskodó és én fájoan éreztem amit józan perceimben mindég tudok, hogy fájdalmasan egyedül és izoláltan kell viseljem az ólomsulyal [!] rám zuhanó kétségeket, csapásokat, bizonytalanságot amit rám ró a Sorsom. — Rajtad keresztül vagyok, — már és leszek csak sebezhető, összetörhető, mert rajtad kívül nincs senkim, semmim, még komoly életet adó vágyam sem. Hát rajtad keresztül ront reám az Élet. — És erős voltam, férfi és nagyszerűn egész ember tegnap este 6 óráig. Irtam Lajosnak, kertbe [!] jártam, foglalkoztam, szeretettel, meleg tréfás hangon beszélünk rolunk Nagymamával és én birtam Csinszky. Este megjött a sürgöny, megjött a titkár szombati levele, a levél amibe tőled egy kézvonás egy gondolat nincsen. Egy idegen betű halmaz, köteles, jóindulatu értesítés és bennem az egész napi, merev, elfojtott és felhalmozott kétségbeesés égő, keserves sirásba tört ki. Most is sirok. És az éjjel 4 óráig sirtam és Nagymama még ma se tudja hogy komolyan beteg, sanatoriumban fekvő vagy Dyska. — És én ma még sürgönyt sem kaptam. — Mi van veled? Mi történt? Csak sejtem és nem is merek gondolkozni. — Fáj, más érzésem nincs. — Rossz—előérzet, ideges kimerülés, kétségbeesés ez a fájás nem tudom, de kinos és Te vagy az oka. — Vagyok olyan okos, olyan degenerált hogy semmitől, a haláltól se féljek — de így, külön, befejezetlenül még a legkisebb elvállás [!] is irtózatos. — És mindez látod nem szemrehányás a Te helyedbe [!] talán épen így, ilyen önző, magamat pusztító lelkiismeretlenséggel tettem volna amit Te tettél. Nem csodálkozom és nem vádolok nem vagyok jobb, nem vagyok több mint Te csak nagyon alárendeltebb minden helyzetbe, mert tűrőnek, asszonyinak és erőtlenebbnek csinált az isten. — Kérlek, alázatosan, megtörve és megverve kérlek vigyázz magadra. Vagy ha kinos vagyok neked, adj módot rá hogy

ne legyek. Ma nagyon jó czime az ilyesminek az Apám és neked még önmagad előtt sem kell vádolnod, mentened magadat. És talán nekem is jó lesz. Hogy most miért adtátok nekem ezt az előleget Te meg a Véletlen előlegnek, vagy büntetésnek? Nem tudom, de nagyon kérlek ne büntes [!] máskor így. Nem érdemlem meg. —

Aranyos, Csinszkym ne haragudj rám és ne légy rossz magadhoz. Annyi ígéret, annyi csodás emberi szépség van bennünk, annyi kiaknázni, meglátni, felélni való drága, ritka, jó. Én tudom, én érzem és néha a könnyeimen keresztül látom a mi finom, csodás, holnapi szépségünket. — Az asszony akit Te ma bennem szeretsz uj, érintetlen reád váró és benned fogant. Ezer könnyön, mosolyon, vágyon, akaratton át nemesedett keleti mesék, ezüstös drága lánya. Én sem ismerem még, de néha megérezem és ilyenkor tiszta vagyok, meghatott, jó és könnyesen boldog. — És Te se leszel a mai, izgatott, kételkedő, szomorú és küzdő ember de félisten, ragyogó, erős, királyi párom nekem és szembenevetjük az Életet és Urak leszünk a máma tragikusnak látszó, ostoba, hozzánk idegen sárként tapadt bajokon. Okos, csókos, vidám Urak! Csinszky — jön a tavasz!

JEGYZETEK A FÜGGELÉKHEZ

- (1) Bimboutczai nőknek -- Egy pesti -- Bimbó utcai -- ügyvéd felesége hosszú levelekben ostromolta Adyt (Böllöni 75).
- (2) utazom -- Léda a svájci Rheifeldenbe készült.
- (3) doktorodat -- Dr. Lukács Hugó orvos a kolozsvári idegklinikán. Adyt 1909 július-augusztusában itt gyógykezeltek.
- (4) Margó -- Brüll Margit, Léda húga, aki akkor Érmindszenten volt Ady szüleinél. A lány terhelt volt, állandó felügyeletre szorult.
- (5) Dodo -- Léda férje, Diósy Ödön.
- (6) tárca -- A Független Magyarország 1909. júl. 25. 175. sz. 22. lapján Branyiczky Dezső Léda c. tárcája található.
- (7) Léda levele Adynak a Vál. lev. 288-290. lapján olvasható levelére válasz.
- (8) "Guivre" -- guivre ? (sárkány).
- (9) Láttuk a nyáron mi történt -- 1910 nyarán Léda Pestre jött, s súlyos neuraszténiával szanatóriumba került. A kapcsolat akkor már lazulóban volt, a szerelmet viharos összecsapások ásták alá. Ady júl. 25. táján a Tátrába utazott el. Léda úgy gondolta, hogy a család akarja tőle elszakítani Adyt.
- (10) a maga különös viselete Bécsben -- Léda okt. 29-én utazott el Budapestről, Ady Bécsig kísérte.
- (11) Jardin -- Jardin d'Hiver akkor megnyílt orfeum-mulató a Nagymező u. 22. sz. alatt.
- (12) Trenk -- Az Andrássy úti (ma Népköztársaság útja 24. sz.) Három Holló kocsmá.
- (13) a nyári eset mikor haldokolva ott hagyott -- 1910 júliusában Léda a Grünwald-szanatóriumban feküdt, s Ady elutazott Újtátrafüredre.
- (14) Bubi -- Brüll Berta, Léda húga, a második Brüll lány.
- (15) Boros -- Boros Samu (1859-1935), újságíró.
- (16) Heltai -- Heltai Jenő (1871-1957), író.
- (17) Tábori -- Tábori Kornél (1879-1944), író, újságíró.
- (18) Rat Mort -- A Place Pigalle egyik híres vendéglője, ill. mulatója volt.
- (19) leveledért csak ma mehettem el -- Ady poste restante levelezett Lédával.
- (20) Habér -- Habert, a párizsi nemzetközi újságíró egyesület főtitkára. Tőle kapta Ady franciaországi vasúti jegyeit, ezért küldte el hozzá az akkor megjelent Vallomások és tanulmányok c. kötetének egy példányát, mivel az abban szereplő Pontus Herculis Monoeci c. cikkét el lehetett könyveltetni, mint propaganda-cikket.
- (21) Csinszka 1912 húsvétja után iskolája igazgatónőjével és néhány növendékkel Párizsba rándult ki két hére. Ady akkor a Városmajor – szanatóriumban tartózkodott (l. Magyar Nemzet 1977. 45. sz. 4; 47. sz. 4).

- (22) Tegnap — elküldtem Neked — B. leveleit -- Lám Béla leveleiről van szó. A kalotaszenti királyi rokonlátogatást követő első vagy második napon Lám Béla megérkezett Csucsára, s Ady megtudta, hogy Csinszka és a fiatal kolozsvári mérnök nemrég titkosan eljegyezték egymást. Adyt kellemetlenül érintette a hír. Csinszka úgy érezte, hogy bizonyítania kell e kapcsolatot jelentéktelenségét, ezért küldte el "a mátkafi" leveleit mindjárt Ady elutazása után. Bustya Endre itineráriuma szerint (Utunk 1971. júl. 4.) Ady jún. 12-én, pénteken indul haza Érindszentre. A helyzet tisztázása, mentség keresés elég lelki indíték lenne arra, hogy Csinszka még aznap utána küldje Lám Béla leveleit. Ennek a feltételezésnek ellentmond, hogy Csinszka nem említi Ady előző napi elutazását. Mellette szól viszont, hogy a fentemlített itinerárium adatait figyelembe véve jún. 13. egyetlen olyan szombatként jöhet számításba, amikor Ady nem tartózkodott Csucsán és amely közel esik a leánykérést követő napokhoz. A legközelebbi számbajöhető szombati nap ugyanis aug. 15. Nem valószínű, hogy az affér odáig gyűrűzött.

Különbben Ady is beszámolt Csinszkanak a hódoló nő levelekről, amelyek a leánykérés után is szállingóztak (Sándor Lászlónétól, Duschnitz Alice-től, M.E. iglói tanárnétól stb).

- (23) Kvár -- Kolozsvár
- (24) Donaggio -- L. Csinszka Visszaemlékezésének 28. jegyzetét.
- (25) Perczel -- Talán a memoárban említett katonatiszt (l. Magyar Nemzet 1977. 61. sz. 11).
- (26) Sláv Mária -- Maria Konsztantinovna Baskircsev (1860-1884), orosz festőnő és író. Francia nyelven írt híres naplója akkor népszerű olvasmány volt.
- (27) lengyel -- Adyról van szó (kóbor lengyel lovag: Csinszky). L. a Csinszka Visszaemlékezéséhez fűzött 17. sz. jegyzetet.
- (28) Lám Béla -- Csinszka vőlegénye Ady előtt.
- (29) Szádeczkýék -- Bonczáékkal jó barátságban lévő kolozsvári család. Szádeczky-Kardoss Lajos (1869-1935) egyetemi tanár volt. (L. Magyar Nemzet 1977. 513. sz. 4).
- (30) Mi — volt a gyűlésen? -- Ady jún. 28-án a polgári radikális párt váradi alakuló ülésén vett részt (Ady Lajos 192).
- (31) Mária -- L. a 26. jegyzetet.
- (32) Apám — még mindig — hallgat -- Boncza Miklós nem válaszolt Csinszka és Ady levelére, amelyben a házasságukhoz szükséges szülői beleegyezésre szőlították fel.
- (33) Szeptember 4-én este Ady Csucsáról Pestre indult és 15-én utazott vissza oda. Ady 1914 júniusától 1915 márciusáig (a leánykéréstől az esküvőig) felváltva tartózkodott Csucsán és Érindszenten. Utazásait nehéz dátumszerűen nyomon követni. Bustya (Utunk 1971. júl. 4.) itineráriumát folytatva, a teljesség igénye nélkül a következőket rögzítjük le. Ady okt. 7-én visszautazik Csucsára. Okt. 10-én hal meg Malvin néni Csinszka nagyanyjának testvére, okt. 12-én temetik Bánffyhunyon. Ady okt. 21-én Kolozsvárra készül fogorvoshoz, 28-án el is utazik s még 30-án is ott van. Nov. 5-én — még mindig Csucsáról — Kolozsvárra készül. Hogy volt-e ott újra, nem tudjuk. Nov. 12-én Csucsáról Nagyváradon át Érindszentre megy, Nagyváradon két napot időzik. Nov. 21-én édesanyjával Csucsára utazik. Ady Lőrincné négy napig tartózkodik Csucsán, 24-én Zilahon át hazautazik, fia valószínűleg elkíséri. Dec. 4-én újra Csucsán van. Dec. 20-án éjjel Pestre utazik s onnan 24-én éjjel érkezik vissza Csucsára. 1915. jan. 2-án írja Steinfeld Nándornak Csucsáról, hogy 3-án vagy 4-én Pestre megy. Hogy valójában mikor indult el, és előtte nem volt-e Érindszenten, pontosan nem tudjuk. Talán jan. 10-15-e táján érkezhettek Pestre. Jan. 16-án (Láng Menyhért szerint) már Pesten van. Febr. 14-én viszik be a Városmajor-szanatóriumba, onnan febr. 20-án utazik el Csucsára.

- (34) Karcsoly -- Török Károly, Csinszka anyjának testvére.
- (35) Maca -- A csucsai postamesternő..
- (36) Hermann — Transatlantiques -- Abel Hermant (1862-1950) divatos francia regényíró. Les Transatlantiques c. regénye 1897-ben jelent meg.
- (37) Ferencünk -- A csucsai kastély egyik férficselédje.
- (38) A levél keltezésének alapja Csinszka egyik mondatának részlete: "Nénénk halála óta". Malvin néni okt. 10-én halt meg, s Ady nov. 12-én utazott el először ezt követően Csucsáról.
- (39) A Nyugatban okt. 16-án és nov. 16-án jelent meg egyszerre három Ady-vers, közülük egy-egy valóban Csinszka-vers. Okt. 16.: És mégis megvártalak; nov. 16.: A Jelen muzsikája. Ez utóbbiról lehet szó, mert Ady ekkor van Érminszenten.
- (40) Ez és a következő négy levél a Pesten tartózkodó Adynak szól. Datálásuk az utolsó kivételével megközelítő, sorrendjük nem tekinthető véglegesnek. Adyné szerint a jegyesek haraggal váltak el januárban. A levelek hangja valóban más mint az előzőké, az ujjongást és rajongást felváltja, ill. átszínezi a szomorúság, kifáradás és a szenvedés. Febr. 14-én viszik be Adyt a Városmajor-szanatóriumba, s ott gyorsan lábra kapva 20-án utazik el Csucsára. Mind az öt levélben szó van arról, hogy Ady beteg, de a veronál mérgezést csak az itt közölt első és utolsó levél említi. Az első levelet mégsem datálhatjuk febr. 13. utánra (13-án érkezik Csucsára Steinfeld értesítése Ady súlyos állapotáról), mert Csinszka itt Tisza Istvánról ír. Tisza titkára Ady kihallgatást kérő levelére jan. 28-án küld elutasítást. Ezután Ady újabb levelet ír Tiszának. A másik bizonyíték, hogy a levél korábbi, az, hogy Ady már Steinfeld értesítése előtt is írt Csinszkanak arról, hogy túl sok veronált vett be.
- (41) Szép Ernő Egy noteszből kitépett levelek címmel írt tárcát Az Újság 1915. febr. 11. 42.sz. 3-4. és febr. 18. 49. sz. 3-4. lapján, apró lírai életképeket a katonaletről, a harcterről. Csinszka levelének kelte "vasárnap". 1915 februárjában hetedik és tizennegyedik vasárnap (21-én már Csucsán van Ady), tehát a pontos keltezés Szép Ernő tárcái alapján nem tudjuk kikövetkeztetni. Csinszka levele szerint ugyanis Szép Ernő írását a szombati lapban olvasta.
- (42) Lányi Sarolta -- (1891-1975), író, költő, férje Czóbel Ernő volt. Márc. 31-én kötöttek házasságot.

NÉVMUTATÓ

Az álló számok jelzik a Léda és Csinszka Visszaemlékezésében és leveleiben előforduló neveket, a dőlt számok az előszóra és a jegyzetekre utalnak.

A könnyebb eligazodás érdekében felvettük a névmutatóba a beceneveket és az önállóan használt keresztnéveket is, s ahol ezek feloldhatók, utaltunk a családi névre.

Ádám, csucsai ember?

69

Adler, Friedrich

69, 104

Ady család

11, 32, 38, 68, 87, 94

Ady Endréné l. Csinszka

Ady Lajos

4, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 23, 32, 33, 34, 37, 38,
44, 47, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 83, 84, 87, 88, 93, 94, 95, 96,
97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107,
108, 120, 122, 130, 143, 148

Ady Lajosné 13, 38, 44, 55, 56, 57, 58, 59, 60,
61, 67, 68, 69, 70, 83, 84, 87, 88, 91, 92, 93,
94, 95, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108,
111, 112, 113, 122, 124, 140, 149

Ady Lőrinc

58, 60, 68, 69, 93, 95, 108, 147

Ady Lőrincné

23, 44, 55, 56, 58, 68, 69, 87, 103, 108, 120,
121, 122, 133, 147, 148

Anna l. Ady Lajosné

Annus l. Ady Lajosné

Annuska, csucsai kislány

60

Apponyi Albert

38

Arany l. Böhm Aranka

Augusta főhercegnő

66

Babits Mihály

60, 61, 65, 96, 101

Balássy Endre

58, 93

Balássy Júlia

93

Balássy Miklós

93

Balázs Béla

43, 57, 92

Balázs Béláné l. Hajós Edit

Balázs Béláné l. Schlamadinger Jenőné

Bányai Ernő

84, 88, 97, 101, 102

Bárczy István

9, 55, 56, 88, 91

Bárdos Imre

43

Baróti Marika

103

Barta Lajos

103

Baskircsev, Maria Konsztantinova

127, 131, 134, 148

Bandelaire, Charles

21, 32

Beck Ö. Fülöp

107

Bécsér János

58, 92

Belia György

37, 111

Benedek Marcell

12

Berci bácsi l. Szombatfalvi Albert

Berczik Árpád

34

Berény Róbert

57, 92

- Bernády György
60, 95
- Bernát Ottó
67, 103
- Bimbó utcai nő
117, 147
- Biró Lajos
32, 33, 60, 88
- Biró Lajosné I. Vészi Jolán
- Boncza Berta I. Csinszka
- Boncza család
8, 93, 102, 148
- Boncza Malvin I. Kovács Károlyné
- Boncza Miklós
53, 54, 55, 58, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 73,
83, 84, 87, 88, 102, 127, 129, 132, 136, 144,
148
- Boncza Miklósné
69, 87
- Borbély Lili
58, 93
- Boros Samu
123, 147
- Borostyáni Nándor
33, 34
- Botár Imréné
107
- Both István
58, 92
- Böhm Aranka
59, 61, 94
- Bölöni György
12, 15, 22, 23, 32, 33, 34, 37, 38, 44, 47, 55,
57, 59, 60, 61, 62, 65, 67, 68, 70, 71, 73, 83,
87, 88, 91, 92, 94, 95, 98, 101, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 147
- Bölöni Györgyné
37, 57, 59, 60, 61, 65, 68, 70, 71, 73, 83, 91,
94, 95, 103, 105, 106
- Brankovits György
40
- Branyiczky Dezső
147
- Bresztovszky Ede
39
- Bresztovszky Ernő
39
- Bródy Sándor
59, 93
- Brüll Adél I. Léda
- Brüll Berta
3, 4, 6, 13, 21, 22, 23, 32, 34, 37, 38, 43, 122,
147
- Brüll család
33
- Brüll Margit
6, 23, 37, 117, 122, 147
- Brüll Sámuel
21, 31
- Brüll Sámuelné
6, 21, 22, 31, 34, 37
- Bubi I. Brüll Berta
- Bucharték
60
- Burg Cornél
65
- Bustya Endre
34, 83, 84, 88, 108, 148
- Casimir, párizsi borbély
125
- Cell Vilmos
93
- Cell Vilmosné
58, 93
- Cholnoky Jenő
61
- Conried, orvos
23
- Corneille, Pierre
40
- Czigány Dezső
104
- Czóbel Ernő
149
- Czóbel Ernőné I. Lányi Sarolta
- Csáktornyai (Csáktornyay) Zoltán
5, 24, 47, 71, 106
- Csáktornyai Zoltánné
24
- Csanak Dóra, F.
95, 111
- Csató Pál
60, 95
- Csatóné
140
- Csengeri János
97
- Csinszka
3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 31, 49, 54,
73, 81, 83, 84, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
97, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 111,
113, 115, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132,
133, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 147,
148, 149

- Dapsy Gizella
7
- Dénes Zsófia
6, 7, 13, 31, 32, 37, 55, 56, 59, 61, 83, 87, 88,
91, 92, 93, 94, 95, 101, 102, 103, 104, 105,
108, 140, 141
- Diósy Ferenc
6
- Diósy Ödön
3, 4, 5, 6, 13, 21, 22, 23, 31, 32, 33, 38, 43,
44, 94, 117, 120, 124, 125, 147
- Diósy Ödönné l. Léda
- Diószeghy Miklós
10
- Dodo l. Diósy Ödön
- Donaggio, Arturo
12, 55, 87, 127, 148
- Dózsa Endre
84, 97
- Dóri István
44
- Drasche Lázár Alfréd
67, 103
- Duci l. Zöllner Duci
- Duschnitz Alice
148
- Dutka Ákos
40
- Ego l. Rózsavölgyi Mórné
- Emőd Tamás
60, 95
- Engl Károly
71, 107
- Erlesbek (Erlesbeck) Kamilla
66, 102
- Falus Elek
68, 104
- Faragó Ödön
60, 95
- Fehér Dezső
21, 31, 43, 44, 65, 67, 101, 103
- Fehér Dezsőné
21, 31, 65, 67, 94, 101, 103, 104, 105
- Fehér Erzsébet
101, 103
- Fejérváry Erzsébet
13, 57, 92
- Fémes Beck Vilmos
71, 107
- Fenyő Miksa
58, 59, 60, 65, 67, 69, 72, 101, 102, 105, 107
- Ferenc, csucsai férficseleád
133, 140, 141, 149
- Ferenc Ferdinánd
130
- Ferenczy Erzsébet l. Szentimrei Jenőné
- Ferenczy Gyula
66, 95
- Flegman, szabó
136
- Florika, csucsai kislány
60
- Földessy Gyula
72, 108
- France, Anatole
60, 95, 140
- Franyó Zoltán
39
- Fried Margit l. Rózsavölgyi Mórné
- Friedmann Erzsébet
12, 58, 93
- Gál István
9, 108
- Geréby (Gerébi) Pál
22, 34
- Guttman Antal
68, 72, 104
- Gyalui Farkas
11, 61, 62, 66, 97
- Gyóni Géza
60, 61, 95
- Gyurka l. Bölöni György
- Habert
125, 147
- Hajós Edit, B.
57, 92
- Hajós Iván
129
- Halász Lajos
31, 67, 103
- Hamvassy Anna l. Schlamadinger Jenőné
- Harsányi Gréte
10
- Harsányi Zsolt
13, 64, 101
- Hatvany Lajos
5, 7, 10, 13, 14, 15, 22, 37, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 65, 67, 68, 70, 71, 83, 87, 94, 95, 96, 98,
101, 102, 103, 104, 106, 107, 108
- Hatvany – Deutsch család
92
- Haubert Camilló
60, 95

- Havas Lujzi
140
- Haypál Benő
56, 91
- Hazafi-Verei János
40
- Hazai Samu
61, 96
- Hegedűs Nándor
6, 31, 33, 92
- Heltai Jenő
123, 147
- Hermant, Abel
133, 149
- Hirsch Gyula
84
- Hollós József
69, 104
- Ida néni l. Pásztor Ida
- Ignotus
55, 56, 57, 58, 59, 62, 64, 67, 69, 88, 91, 92,
98, 103
- Ilona, szobaasszony
58, 59
- Imre Erzsébet
131
- Imre Sándor
59, 94
- Isac, Aurél
84
- Isac, Emil
55, 88, 105
- Itóka l. Bölöni Györgyné
- Jacobi Livia
32
- Jakab László
108
- János, csucsai férficseléd
133
- Jászi Oszkár
12, 55, 56, 59, 60, 64, 69, 70, 71, 72, 88, 91,
101, 106, 107
- Jászi Oszkárné
55, 56, 59, 69, 88, 91
- Jaurès, Jean
61, 96
- Jékey Aladár
66, 97
- József Farkas
107
- Juhász Gyula
71, 104
- Justh Gyula
69, 104
- Kabos Ede
69, 104
- Kaffka Margit
58, 67, 71, 107
- Kaizler Anna l. Ady Lajosné
- Káldy Jenő
38
- Kánitz Lili
59, 93
- Karátsonyi, ezredorvos
62
- Karcsoly l. Török Károly
- Kardos Pál
101
- Karinthy Frigyes
94, 140
- Karinthy Frigyesné l. Böhm Aranka
- Károly l. Török Károly
- Károlyi Mihály
70, 108
- Kárpáti Aurél
9, 10, 14
- Kincs Gyula
58, 60, 61, 92, 96
- Király István
6, 12, 15, 31
- Kiss Menyhért
61, 96, 97
- Klauzál kisasszony
58
- Kollányi Boldizsár
40
- Komlósi Dezsőné
37
- Koncz, tábornok
65
- Kondor László
133
- Kormos Jozefin l. Lantherné
- Kornfeld Móric
72, 107, 108
- Kosztolányi Dezső
71, 101, 103, 107
- Kosztolányi Dezsőné
107
- Kovács Károlyné
7, 53, 55, 83, 87, 115, 129, 134, 148, 149
- Kovács László
37

- Kovalovszky Miklós
31, 32, 34, 38, 83, 84, 87, 88, 91, 92, 93, 94,
96, 98, 102, 103, 108
- Kozma Andor
83
- Kraus, orvos
32
- Krúdy Gyula
61, 96, 107, 142
- Kunfi Zsigmond
106
- Laci I. Hatvany Lajos
- Ladics
140
- Lajos I. Ady Lajos
- Lám Béla
54, 84, 126, 129, 148
- Láng Menyhért
69, 88, 94, 104, 105, 148
- Lanterné Kormos Jozefin
57, 64, 65, 92
- Lányi Sarolta
141, 149
- Latinovich Endre
67, 103
- Lázár Miklós
93
- Lázár Sebi (?)
13, 59, 93
- Lebovits Rudolf
142
- Léda
3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 29, 31,
32, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 47, 58, 59,
69, 93, 94, 105, 106, 111, 112, 117, 118, 120,
121, 123, 125, 147
- Lenbach, Franz von
60
- Lengyel Géza
32, 88
- Lengyel István
94
- Lengyel Menyhért
57, 92
- Lesznai Anna I. Jászi Oszkárné
- Lichtenstein hrcg.
60
- Löwenstein-Kuthy Arnold
61, 70, 96, 105
- Lukács Hugó
55, 70, 71, 88, 117, 147
- M. E., iglói tanárné
148
- Maca, csucsai postamesternő
133, 140, 149
- Machlup Henrikné
57, 92
- Madzsar József
56, 91
- Makay Gyula
63
- Máli I. Jászi Oszkárné
- Malvin néni I. Kovács Károlyné
- Marci, inas
132, 140
- Márffy Ödön
9, 57, 68, 92, 104
- Margit I. Brüll Margit
- Márkus Emília
91
- Márton Gaby
44
- Medve Miklós
22, 23, 34, 55, 56, 88, 91
- Medve Miklósné
23, 55, 56, 88, 91
- Méray-Horváth Károly
92
- Mici I. Vass Mici
- Milotay István
71, 107
- Molnár László
37
- Móra Ferenc
104
- Móricz Zsigmond
59, 69, 103
- Moscovitz Amália I. Jászi Oszkárné
- Mózes (János?)
58, 93
- Mózes (Jánosné?)
58, 93
- Muth Mihályné
60, 68, 71, 72, 73, 94
- Mylitta I. Machlup Henrikné
- Nádas Sándor
105
- Nádor Henrik
3, 4, 8
- Nagy Endre
57, 92
- Nagy László, S.
97

Nagy Mihály
 44, 60, 95
 Nagy Sándor
 58, 92
 Nagymama I. Török Károlyné
 Nándor I. Steinfeld Nándor
 Némethy család
 102
 Némethy Károly
 64, 66, 67, 93, 102
 Nizsinszkij, Vaclav Fomics
 56, 91
 Nizsinszkijné I. Pulszky Romola
 Nyanyuci I. Sándor Lászlóné
 Páldy (Páldi) Zoltán
 24, 47
 Pálmay Ilka
 58, 92
 Papp Viktor
 56, 59, 60, 64, 65, 91, 98
 Papp Viktorné I. Lantherné
 Pártos István
 69, 105
 Pásztor Árpád
 140
 Pásztor Ida
 61, 96
 Pásztor Mária I. Ady Lőrincné
 Perczel
 127, 148
 Péter, csucsai férficselede
 55, 61, 87
 Péter László
 106
 Peterdi Andor
 39
 Petrichevich-Horváth Emil
 66, 97, 102
 Pfeiffer Ernő
 70, 71, 106, 108
 Pinárd, orvos
 117
 Pintér Jenő
 59, 72, 94
 Pisti, csucsai legény ?
 140
 Pulszky Romola
 91
 Purjesz Lajos
 12, 62, 64, 92, 97, 98, 101
 Putty Lya
 67, 103

Rák Károly
 93
 Rákosi Jenő
 12, 60, 61, 66, 95, 96, 97, 101, 106
 Reinitz Béla
 38
 Relle Pál
 64, 101
 Révész Béla
 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 22, 32, 37,
 38, 59, 61, 83, 84, 87, 88, 92, 94, 95, 96, 97,
 98, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 111,
 112, 113
 Rictus, Jehan
 21, 32
 Rippl-Rónai Anella
 94
 Rippl-Rónai József
 59, 61, 65, 94, 96
 Rippl-Rónai Józsefné
 94
 Robotos Imre
 15, 83, 84, 87
 Rodin, Auguste
 60, 95
 Rohonczi Lajos
 84
 Rózsavölgyi Mórné
 59, 93
 Ruffy Pál
 66, 102
 Ruffy Péter
 9, 10
 Russ, alezredes
 69, 72
 Sámuel Kornél
 5, 24, 47
 Sámuel Kornélné
 24
 Sándor Géza
 65
 Sándor Lászlóné
 59, 93, 148
 Sárosi Paula I. Medve Miklósné
 Sas Ede
 40
 Schlamadinger Jenő
 92
 Schlamadinger Jenőné
 57, 92
 Schöpflin Aladár
 40, 59, 64, 65, 69, 98, 107

- Schöpflin Aladárné
59, 64, 65, 69, 98
- Schöpflin Endre
67, 98
- Schuster Gyula
71, 107
- Schweitzer Pál
98
- Sebestyén G. (Géza ?)
13, 64, 101
- Somló Bódog
32, 57, 92
- Stefyke
120
- Steinfeld család
58, 91
- Steinfeld Nándor
56, 57, 60, 64, 71, 72, 83, 87, 88, 91, 95, 106,
107, 141, 143, 148, 149
- Stern család
37
- Stürgkh, Karl
69, 104
- Surányi József
59, 93
- Szádeczky Margit l. Szádeczky-Kardoss Margit
- Szádeczky-Kardoss Lajos
129, 148
- Szádeczky-Kardoss Margit
129
- Szász Endre
102
- Szász Piroska
60, 95
- Székely Aladár
59, 69, 94
- Szentimrei Jenőné
60, 66, 94, 95
- Szép Ernő
56, 57, 59, 60, 91, 140, 149
- Szombatfalvi (Szombatfalvy) Albert
55, 59, 60, 61, 88, 132, 139
- Szűts Dezső
15, 23, 38, 39, 40
- Tabéry Géza
60, 83, 95
- Tábori Kornél
123, 147
- Takács, portás
58
- Thèbes, de Mme
22, 37
- Tihanyi Lajos
104, 105
- Tisza István
11, 15, 33, 34, 39, 43, 58, 71, 88, 103, 104,
106, 139, 149
- Titkár l. Steinfeld Nándor
- Toni l. Guttman Antal
- Tóth Árpád
104
- Tömörkény István
69, 104
- Török Ferenc
93
- Török Ferencné
58, 93
- Török Károly
55, 61, 63, 69, 71, 72, 73, 87, 108, 133, 134,
135, 140, 141, 142, 143, 149
- Török Károlyné
53, 54, 55, 60, 62, 64, 65, 66, 69, 71, 72, 73,
83, 84, 87, 95, 102, 107, 130, 133, 134, 135,
141, 143, 148
- Török Lajos
68, 104
- Valkovszky Mária
140
- Varga József
94, 102
- Vargha Gyula
98
- Vargha Zoltán
98
- Vass Mici
56, 57, 60, 61, 91, 140
- Vayerné Zibolen Ágnes
96
- Verlaine, Paul
21, 32, 96
- Vészi Gyula
107
- Vészi Gyuláné
107
- Vészi Jolán
21, 33
- Vészi József
15, 21, 33, 55, 56, 59, 62, 71, 87, 88, 107
- Vészi Margit
21, 33, 37, 57, 87, 88, 91, 93
- Vezér Erzsébet
33
- Vincze Sándor
66, 97, 102

Vinkler

133

Visky család

84

Vonyica l. Muth Mihályné

Wiess Fülöp

38

Zibolen Ágnes l. Vayerné Zibolen Ágnes

Zöllner Duci

60, 94

Zwack Mici l. Machlup Henrikné

Zsuka l. Dénes Zsófia

RÖVIDÍTÉS JEGYZÉK

Ady Lajos	Ady Lajos: Ady Endre. 1923.
Ady-bibl.	Vitályos L. – Grosz L.: Ady-bibliográfia 1896-1970. 1972.
Adyné	Ady Lajosné: Az ismeretlen Ady. 1942.
AEÖN	Ady Endre összes novellái. 1961.
AEÖPM	Ady Endre összes prózai művei. I–X. 1955-1973.
Akkor a hársak	1. Dénes
Ann	1. Hegedűs
Atrag	1. Révész
Atril	1. Révész
Böloni	Böloni György: Az igazi Ady. 1955.
Dénes Akkor a hársak	Dénes Zsófia: Akkor a hársak épp szerettek ... 1957.
Dénes Élet helyett	Dénes Zsófia: Élet helyett órák. 2. kiad. 1967.
Élet helyett	1. Dénes
Fenyő Feljegyzések	Fenyő Miksa: Feljegyzések a "Nyugat" folyóiratról és környékéről. 1960.
Hegedűs AN	Hegedűs Nándor: Ady Endre Nagyváradon. 1956.
Hegedűs Ann	Hegedűs Nándor: Ady Endre nagyváradai napjai. 1957.
Király István	Király István: Ady Endre. I-II. 1970.
Kovalovszky I-II	Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről I. 1961, II. 1974.
Lengyel	Lengyel Géza: Ady a műhelyben. 1957.
Levelek Hatványhoz	Levelek Hatvány Lajoshoz. 1967.
MTAK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
RAÖL	Révész Béla: Ady Endre Összes levelei Lédához és a nagy regény teljes története. 1942.
Révész Atrag	Révész Béla: Ady Endre tragédiája I. [1924], II. [1926].
Révész Atril	Révész Béla: Ady trilógiája. 1935.
Robotos	Robotos Imre: Az igazi Csinszka. 2. kiad. 1975.
Vál. lev.	Ady Endre válogatott levelei. 1956.
Vezér	Vezér Erzsébet: Ady Endre. 1969.

A KÉPEK JEGYZÉKE

Léda (MTAK Kézirattára K 20/197)	19
Léda visszaemlékezésének első lapja (OSZK Kézirattára Fond 74/50)	25
Léda visszaemlékezésének második lapja (OSZK Fond 74/50)	26
Léda visszaemlékezésének egy lapja (OSZK Fond 74/50)	27
Léda visszaemlékezésének utolsó lapja (OSZK Fond 74/50)	28
Ady Endre útlevél-kérő lapja (MTAK K 18/102)	35
Ady egyik párizsi szállodája (MTAK K 18/102)	36
Képeslap a monte-carlói kaszinóról (MTAK MS 1243/50)	36
Szűts Dezső levele Lédának (OSZK Fond 74/129)	41
Szűts Dezső levele Lédának (részlet) (OSZK Fond 74/129)	42
A nagyváradi ház, ahol Léda lakott (MTAK K 21/80)	45
Léda és férje a Riviérán a huszas évek végén vagy a harmincas évek elején (MTAK K 19/49)	45
Ady Lőrincné (Székely A. felvétele; MTAK K 10/134)	46
Ady Endre érmindszenti szobája (MTAK K 20/172)	46
CSINSZKA (MTAK K 10/138)	51
Csinszka visszaemlékezése első részének első lapja (OSZK Fond 74/40)	75
A visszaemlékezés első részének egy másik lapja (OSZK Fond 74/40)	76
A visszaemlékezés negyedik részének első lapja (OSZK Fond 74/43)	77
A visszaemlékezés utolsó lapja Révész Béla bejegyzésével (OSZK Fond 74/45)	78
A visszaemlékezés hetedik részének első lapja (OSZK Fond 74/46)	79
A hetedik rész második lapja (OSZK Fond 74/46)	80
Ady Endre és Csinszka nagyanyja a csucsai parkban (MTAK K 10/129)	85
A csucsai kastélyról készített képeslap (MTAK MS 1243/47)	85
Csinszka a lutryi intézet növendékei között (MTAK K 19/72)	86
Boncza Miklós fényképe 1891-ből (MTAK K 10/137)	86
A kolozsvári megyeháza	89
A nagymama és Csinszka a Veres Pálné utcai lakásban (MTAK K 12/5)	89
Csinszka, Ferenczy Zsizi és Ady Endre (MTAK K 19/40)	90
Csinszka (Márffy Ödönné) budai otthonában (MTAK K 10/139)	90
Zilah látképe (MTAK K 16/27)	99
Kincs Gyula, a zilahi kollégium igazgatója (MTAK K 20/71)	99
Ady Endre levelezőlapja a máriagrüni szanatórium képével (MTAK MS 1243/29)	100
Ady Endre levelezőlapja a kolozsvári idegklinika képével (MTAK MS 1243/17)	100
Csinszka levele Ady Endréhez (részlet)	137
Csinszka levele Ady Endréhez (részlet)	138

TARTALOM

Előszó	3
Léda visszaemlékezése	17
Jegyzetek Léda visszaemlékezéséhez	29
Csinszka visszaemlékezése	49
Jegyzetek Csinszka visszaemlékezéséhez	81
Függelék	109
Jegyzetek a függelékhez	145
Névmutató	151
Rövidítésjegyzék	161
A képek jegyzéke	162

Felelős kiadó: az MTA Könyvtára igazgatója
Szerkesztette: S. Fürth Éva
Sorozat tipográfia: Sasvári Károly
Alak B/5 – Terjedelem: 14,8 (A/5) ív
Megjelenés 1977 — Példányszám 2500
Készült az MTA Könyvtára házi sokszorosító
részlegében

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

1. *Haraszthy-Gyula*: A 130 éves Akadémiai Könyvtár. Bp. 1956. 23 p.
2. *Berlász Jenő – Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár múltja és jelene. Bp. 1956. 30 p.
3. *Csapodi Csaba*: A legrégebb magyar könyvtár belső rendje. A pannonhalmi könyvtár a XI. században. Bp. 1957. 13 p.
4. *Berlász Jenő*: Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának átalakulása. Bp. 1957. 21 p.
5. *Haraszthy Gyula*: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. Bp. 1958. 16 p.
6. *Gergely Pál*: Arany János és az Akadémia Könyvtára. Bp. 1958. 8 p.
7. *Moravek, Endre*: Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen. Wien, 1957. 16 p.
8. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója. Bp. 1958. 14 p.
9. *Gergely Pál*: Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában. Bp. 1958. 11 p.
10. *Csapodi Csaba*: Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1958. 18 p.
11. *Moravek Endre*: Kiadványtípusok a katalógizálás szempontjából. Bp. 1958. 12 p.
12. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: A központi folyóirat címjegyzék kérdései. Bp. 1959. 44 p.
13. *Csapodi Csaba*: L'avenir des périodiques scientifiques. La Haye, 1958. [2] p.
14. *F[ülöpné] Csanak Dóra*: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig. 1826–1849. Bp. 1959. 29 p.
15. *Moravek, E[ndre] – [Weger] Veger, I[mre]*: Kratkij szlovár' vengerszkih bibliograficeszkih terminov i szokrascsenij. Bp. 1959. 48 p.
16. *Csapodi Csaba*: Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek. Wien, 1959. 11 p.
17. *Csapodi Csaba*: A proveniencia elve a könyvtárban. Bp. 1959. 14 p.
18. *Rásonyi László*: Stein Aurél és hagyatéka. Bp. 1960. 40 p. 1 t.
19. *Sáfrán György*: Arany János és Rozvány Erzsébet. Bp. 1960. 178 p. 11 t.
20. *Rózsa György*: A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban – Les sciences sociales hongroises dans les publications de l'UNESCO. Bp. 1960. 19 p.
21. *Gergely Pál*: Pápai Páriz–album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 9 p.
22. *Gergely Pál*: Bartók Béla ismeretlen levelei a Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 15 p.
23. *Sarlóska Vince Ernő*: Bólyai János házassága a köztudatban és a dokumentumok. Bp. 1961. 14 p.
24. *Csapodi Csaba*: Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? Bp. 1961. 25 p.
25. *Moravek, Endre – Weger, Imre*: Abbreviaturae cyrillicae. Bp. 1961. 138 p.
26. *Rásonyi László*: A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai. Bp. 1962. 19 p.

27. *Tőkés László*: Az Akadémiai Könyvtár mikrokönyv gyűjteménye és fotolaboratóriuma. Bp. 1962. 13 p.
28. *Fráter Jánosné*: „Nemzeti részvét emelte”. 100 évvel ezelőtt kezdték építeni az Akadémia palotáját. Bp. 1962. 14 p.
29. *Büky Béla*: Székely Bertalan hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1962. 24 p.
30. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 2. Instituta scientifica. Bp. 1962. VI, 278 p.
31. *Méreiné Juhász Margit*: Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémián és tájmúzeumainkban. Bp. 1963. 65 p.
32. *Rózsa, [György] George*: The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information. Bp. 1962. 13 p.
33. *Gergely Pál – Molnár Zoltán*: Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány repertóriuma. 1840–1960. Bp. 1962. VI, 377 p.
34. *Csapodi Csaba*: Mikor szűnt meg Mátyás király könyvfestő műhelye? Bp. 1963. 18 p.
35. *Tőkés László*: A mikrokártya és a kutatók. Bp. 1963. 18 p.
36. *Büky Béla – Csengeryné Nagy Zsuzsa*: Székely Bertalan illusztrációi egy tervezett Petőfi-életrajzhoz. Bp. 1963. 15 p.
37. *Gergely Pál*: Az Akadémia szerepe a Nemzeti Színház létrehozásában. Bp. 1963. 9 p.
38. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 3. Instituta paedagogica. Bp. 1963. VI, 377 p.
39. *György, [József] Josef*: Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Bp. 1963. 29 p. 12 t.
40. *Rózsa György*: Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban. Bp. 1964. 17 p.
41. *Csapodi Csaba*: Beatrix királyné könyvtára. Bp. 1964. 26 p.
42. *Rózsa György*: Hagyomány és korszerűség: az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről. Bp. 1964. 13 p.
43. *Büky Béla*: A tudományos tájékoztatás egyik feladatköre: témamegoszlási statisztikák készítése és alkalmazása. Bp. 1964. 16 p.
44. *Csapodi, Csaba*: Conservation of the Manuscript and Old Book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences: methods and results. (1949–1964). Bp. 1965. 48 p. 16 t.
45. *Fráter Jánosné*: Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből. (1865–1875). Bp. 1965. 59 p. 7 t.
46. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 1. Instituta rerum publicarum. Bp. 1965. 621 p.
47. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 7. Instituta communicationis. Bp. 1966. XXII, 355 p.
48. *Sáfrán, Györgyi*: Lettres de Romain Rolland à Marianne Czeke dans la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie. Bp. 1966. 195 p. 4 t.

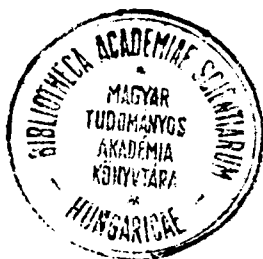
49. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 4. Religio. Bp. 1966. XVIII, 211 p.
50. *Rózsa [György] George*: Some considerations of the role of scientific libraries in the age of the scientific and technical revolution. – An essay and approach to the problem. Bp. 1970. 25 p.
51. *Simon Mária Anna*: A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti könyvtári hálózata. Bp. 1966. 52 p.
52. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése 1854–1949. Bp. 1966. 61 p. 3 t.
53. *Csapodi Csaba*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ősnymtatvány-gyűjteménye. Bp. 1967. 34 p.
54. *H[aranginé] Boros Vilma*: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. 57 p. 5 t.
55. *György József*: Az Akadémia Könyvtára egykori Goethe-szobája és nevesebb magyar látogatói. Bp. 1968. 25 p.
56. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai. Bp. 1968. 50 p.
57. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 6. Instituta oeconomica. Bp. 1969. XIX, 556 p.
58. *Szelei László*: A Magyar Tudományos Akadémia Levéltára az Akadémiai Könyvtárban. Bp. 1970. 60 p.
59. *Sz[abóné] Garai Judit – Ujhelyi Gabriella*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története. – Ocserki isztorii knigoobmena Biblioteki Vengerszkoj Akademii Nauk sz ruszszkimi szovetszkimi bibliotekami. Bp. 1970. 46 p.
60. *Molnár Imre*: Peremlyukkártyás dokumentációs rendszerek létesítése kutatóintézeti könyvtárban. Bp. 1970. 134 p.
61. *H[aranginé] Boros Vilma*: Stein Aurél ifjúsága. Hirschler Ignác és Stein Ernő levelezése Stein Aurélról. 1866–1891. Bp. 1971. 148 p.
62. *Apor, [Éva] Eve*: The Persian manuscripts of the Vámbéry-bequest. Bp. 1971. 19 p. 1 t.
63. *Gergely Pál*: A Magyar Tudományos Akadémiára hagyott Vigyázó-vagyron sorsa. Bp. 1971. 97 p. 8 t.
64. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 8. Instituta sanitatis publicae. Instituta caritatis. Instituta varii generis. Bp. 1971. XXI, 559 p.
65. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Bp. 1971. 232 p. 2 t.
66. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 5. Instituta ad artes litteraturamque spectantia cum siglis periodicorum additis. Bp. 1972. XIX, 477 p.
67. *Vitályos László – Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896–1970. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom. Bp. 1972. XXV, 425 p.
68. *Botka Ferenc*: Magyar szocialista irodalom oroszul 1921–1945. Bibliográfia. – Vengerszkaja szocialiszticeszkaja literatura na ruszszkom jazüke 1921–1945 gg. Bibliograficeszkij obzor. Bp. 1972. XIII, 127 p. 9 t.

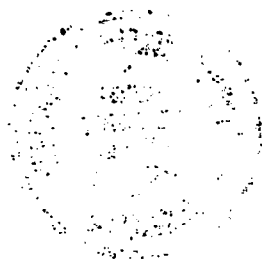
69. *Szentgyörgyi Mária*: Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián. 1831–1945. Bp. 1973. 170 p.
70. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. 1854–1949. Bp. 1974. 430 p.
71. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 1. köt. Bp. 1976. 360 p.
72. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 2. köt. [Térképek]. Bp. 1976. 24 t.
73. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. A – L. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 473 p.
74. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. M – R. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 475–846. p.
75. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. S – Z. Repertórium 1840–1970. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. A repertóriumot összeáll. *Péterrári Lászlóné és Sz[abóné] Garai Judit*. Bp. 1975. 847–1242. p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

Új sorozat

- 1 (76). A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársainak szakirodalmi munkássága 1950–1975. Bibliográfia. Összeáll. *Fekete Gézáne*. Bp. 1976. 80 p.
- 2 (77). Fejezetek a 150 éves Akadémiai Könyvtár történetéből. [Cikkgyűjtemény.] Bp. 1976. 62 p.
- 3 (78). *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum állománya az 1970-es években. Bp. 1977. 78 p.

Ára: 25,- Ft